

21. 1836.

DE
E O N G T E R I N G
KAN GENEZEN WORDEN,
OP
VERKLARING DER WIJZE
WAAROP
N A T U U R E N K U N S T

ELKANDER BEHULPZAAM ZIJN,

om deze ziekte te genezen; benevens aanbeveling
eener nieuwe en eenvoudige Geneeswijze,

DOOR

FRANS HOPKINS RAMADGE, M.D. F.L.S.

eersten Geneesheer van het Gasthuis voor Borst-
ziekten enz. te London.

NAAR DE HOOGDUIITSCHÉ VERTALING UIT HET ENGELSCH DOOR

Dr. CARL ROHNBAUM,

Oppersten Geneesraad in het H. S. Meiningen,

DOOR

H. B. van Horstok,

M. & A. Obst. Dr., voorheen aan de Kaap de
Goede Hoop, thans practiserend Genees-
heer te Amsterdam.

Met 4 gekleurde platen.

W. G. 19

D E

LONGTERING

KAN GENEZEN WORDEN.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b29292888>

DE LONGTERING KAN GENEZEN WORDEN,

O F

VERKLARING DER WIJZE

WAAROP

NATUUR EN KUNST

ELKAANDER BEHULPZAAM ZIJN,

om deze ziekte te genezen; benevens aanbeveling
eener nieuwe en eenvoudige Geneeswijze,

D O O R

Frans Hopkins Ramadge, M. D. F. L. S.

*eersten Geneesheer van het Gasthuis voor Borst-
ziekten enz. te London.*

NAAR DE HOOGDUITSCHE VERTALING UIT HET ENGELSCH DOOR

Dr. CARL HOHNBAUM,

Oppersien Geneesraad in het H. S. Meiningen.

D O O R

H. B. VAN HORSTOK,

*M. & A. Obst. Dr., voorheen aan de Kaap de Goede Hoop,
thans practiserend Geneesheer te Amsterdam.*

Met 4 gekleurde Platen.

Te AMSTERDAM, bij

J. M. E. MEIJER.

1856.

V O O R R E D E

V A N D E N

V E R T A L E R.

Onder de menigvuldige, ons dagelijks van uitheemschen oorsprong in de nieuwstijdingen aangeprezene werken, was er voorzeker geen, hetwelk meer geruchs heeft veroorzaakt, als eene onlangs aangekondigde Hoogduitsche vertaling van het werk van den Londonschen Geneesheer RAMADGE, over de geneesbaarheid der Longtering, en geen wonder! hoe toch zou de genezing eener ziekte, welke nog gedurig zoo vele bloeijende planten, waarvan de maatschappij reeds de uitmuntendste vruchten te verwachten had, eensklaps doet verwelken en zonder redding onder de alles wegmaaijende sikkel des onverbiddelijken doods nedervallen, niet met verwondering gelezen worden? Velen echter, en wel voornamelijk diegenen, wien de behandeling dezer vernielende ziekte vaak

tot struikelblok verstrekt heeft, doordien zij ter beschrijving derzelve de verschillendste middelen meestal te vergeefs beproefd en de innerlijke, zelfs huns inziens op gezonde natuur- en ziektekundige gronden steunende, overtuiging hebben, dat de eenmaal gevestigde kwaal voor geene genezing vatbaar zij, zullen waarschijnlijk zich niet veroorloofd hebben, eene inzage van dit werkje te nemen. Met hetzelfde voorgevoel behebt, werd ook de aankondiging van het onderhayige werk, door den Vertaler uit geen voordeelig oogpunt beschouwd. Het toeval was intusschen oorzaak, dat hij naderhand een gunstiger gevoelen voor hetzelvē begon te koesteren. Door den uitgever namelijk aangezocht zijnde, om hetzelvē ook voor onze Nederlandsche lezers geschikt te maken, verviel toch dat vooroordeel weldra in zoo verre, dat hij zich ten minste de mocite gaf, met een voortylugtig oog hetzelvē eens te doorlopen, en door het lezen van de gunstige en allezins onpartijdige voorrede van den Hoogduitschen Vertaler overtuigd werd, dat hij met de hem opgedragene taak ten minste den tijd niet alleen niet nutteloos zoude verspilen, maar er zelfs een nuttig voordeel van verwachten konde. Hij aarzelde dus niet in dit verzoek te bewilligen, hoezeer hij voorzeker aan eene vertaling uit het oorspronkelijk Engelsch zelve, indien hij een exemplaar bekomen had, de voorkeur zoude gegeven hebben. De voorrede van den Hoog-

duitschen Vertaler vergoedt echter dubbeld dit gemis; zet, door het onpartijdig vermelden van een paar genomene proeven meer waarde aan het onderhavige werk, en spaart den Vertaler, wien de gelegenheid eener proefneming nog niet zoo gunstig geweest is, de moeite, eene gepastere aanprijzing van die geneeswijze te geven, waarvan hij zich zeker in zijne vorige praktijk aan den Zuid-Afrikaanschen Uithoek, alwaar die geeszel voor het menschdom hem ook nu en dan heeft doen sidderen, zoude bediend hebben, en hij vertrouwt, dat reeds aldaar met belangstelling door zijne kunstbroeders, wier genoegelijke bijeenkomsten ter uitbreiding van wetenschappelijke kennis in de Geneeskunde hij alhier tot nog toe betreurt, zal overwogen worden; want inderdaad verdient de eenvoudige behandeling, welke door dezen Schrijver wordt voorgedragen, omdat en natuur- en ziektekundige grondbeginselen haar schijnen te begunstigen, de oplettendheid van allen, welke op de herstelling hunner lijdende natuurgenooten eenigzins prijs stellen, en mogt zij ons slechts het spoor aangeduid hebben, welke ons tot de stueting des voortgangs dier verschrikkelijke kwaal eenmaal leiden kunnen, dan waarlijk heeft die geleerde er regmatige aanspraak op, dat de wereld in het algemeen en de Geneeskunde in het bijzonder, aan hem een dankoffer verschuldigd is.

Het zij bij deze gelegenheid aan den Vertaler

vergund, den goedgunstigen lezer indachtig te maken, dat, dewijl dit werk eene vertalingsproeve, en de stijl van hetzelve, daar de Schrijver dikwijls herhalingen doet, niet zeer aangenaam is, (waarover zich ook de Hoogduitsche Vertaler beklaagt,) hij vertrouwen mag, dat het belangrijke van het werk zelve veel zal bijdragen, om over hem, wegens het gebrekkige der Vertaling, en de door groote overhaasting misschien ingestopene fouten een goedgunstiger oordeel uit te spreken.

DE VERTALER.

V O O R R E D E

V A N D E N

HOOGDUITSCHEN VERTALER.

In eene ziekte, zoo als de Longtering, in dewelke de Geneesheer schier niets vermag, als rustig aanschouwer te zijn, hoe de dood zijn offer op eene onverbiddelijke wijze wegrukt, dient elke wenk op eene mogelijke genezing, al mogt deze slechts in de verte het oogmerk daartoe aan de hand wijzen, ten nuttigsten besteed te worden.

Reeds voorlang had ik er op nagedacht, of in deze ziekte, waartoe zich de aanleg doorgaans lang voor hare vertooning in eene eigenaardige vorming van het gansche gestel en voornamelijk van de borst-organen, te kennen geeft, zich niet die ziekelijke gedaante op de eene of andere wijze, en wel zoo zoude laten tegenwerken, dat ten tijde, waarop de ruime verhoudingen der borst nog voortduren, de beenige kast nog week en voor vorming vatbaar is, aan den ligchaamsvorm eene andere rigting konde gegeven worden. Tot verwezenlijking van dit denkbeeld heb ik echter eensdeels nog niet de aan dit oogmerk beantwoordende middelen kunnen uitvinden, anderdeels heeft mij de

gelegenheid ontbroken, van zicken, welke met zulk eene liighamelijke voorbeschiktheid tot gemelde kwaal behebt waren, vroegtijdig genoeg onder behandeling te krijgen, om op dezelen zulk een middel, bijaldien het zich had opgedaan, te beproeven.

Des te verraschender was mij dus de vond, welke bij de verschijning van het geschrift, dat ik hier den Duitschen Geneesheeren in eene getrouwe vertaling voor oogen leg, zich aan mij aanbood. Hetzelve verscheen in 1834, te London, onder den titel: *Consumption curable, and the manner in which nature as well as remedial art operates in effecting a healing process in cases of Consumption, explained and illustrated by numerous remarkable and interesting cases; to which is added a Mode of Treatment, by which the development of Tubercles may be prevented in persons liable thereto, from hereditary predisposition, or a bad slate of the system, induced by various causes.* By FRANCIS HOPKINS RAMADGE, M. D. F. L. S. Fellow of the Royal College of Physicians, Senior Physician to the Infirmary for Asthma, Consumption and other diseases of the chest and Lecturer on the principles and practice of Medicine, etc. Second Edition. (De Tering is geneesbaar, of de wijze, waarop natuur en kunst elkander behulpzaam zijn, om deze ziekte te genezen, door een aantal merkwaardige en belangrijke gevallen verklaard en opgehelderd; bevens eene Manier van Behandeling, waardoor de ontwikkeling van knobbels kan verhinderd worden bij menschen, welke daaryoor wegens erfelijken aanleg, of eenen, uit verschillende oorzaken voortgebrachten slechten staat van het stelsel, vatbaar zijn. Door FRANS HOPKINS RAMADGE, M. D. F. L. S. Lid van het Koninklijk Collegie van Geneesheeren, oudsten Geneesheer van het Gasthuis

voor Asthma, Tering en andere borstziekten, en Lector in de beginselen en practijk der Geneeskunde, enz. Tweede Uitgave.)

Hoezeer ik nu, in zoo verre ik de zaak, gedeeltelijk op gronden der rede, gedeeltelijk op eenige eigen ondervinding ondersteund, kan beoordeelen, geenszins die verblijdende hoop kan koesteren, a'sof het middel reeds gevonden ware, waardoor wij die vernielende ziekte in allen gevalle in staat waren te beteugelen, schijnt mij toch deze Methode des Schrijvers, met daarlating van alle ondervinding, zoo eenvoudig, zoo met phisiologische en ziektekundige wetten overeenstemmende, zoo van alle kwakzalverij en verbeeldings-droomerij ontbloot te zijn, dat ik zelve daarvoor niet alleen eene zekere vooringenomenheid heb opgevat, maar dezelve ook voor waardig beschouwe, om aan de onpartijdigste en zorgvuldigste beproeving mijner kunstbroeders te worden aanbevolen.

Reeds lang leert ons de gewone ondervinding, dat de Longtering het zeldzaamste onder die klasse van menschen voorkomt, welke, zoo als de landlieden, voerlieden, reizigers, bergbewoners, enz. meestal in de vrije lucht verkeeren, en zich daarbij in gestadige ligchaamsbeweging bevinden, dat dezelve daar-entegen hare meeste slagtoffers onder zulke menschen opzoekt, dewelken, zoo als geletterden, naaisters en andere handwerksters, schoenmakers, kleedermakers, fabriekwerkers, van jongs af aan op enge plaatsen opgesloten, aan eene zittende levenswijze zijn overgegeven. Den grond daarvan is niet moeijelijk om op te sporen, wanneer men overdenkt, dat bij genen alle ligchaams-werktuigen, en wel bijzonder die der borst, gedurig in eene doelmatige werkzaamheid worden onderhouden, terwijl zij bij 'dezén' gedeelte-

lijk geheel onwerkzaam zijn, of slechts spaarzaam worden geoefend. Zonder acht te slaan, dat bij de laatsten de geheele beenige borstkast niet die gewelfde gedaante aanneemt, die zij toch overeenkomstig harer bestemming moet hebben, zoo heb ik inzonderheid bij nauwkeuriger onderzoek ontdekt, dat diergelijke aan ecne zittende levenswijze gewoon zijnde menschen niet in dien vereischten graad ademscheppen, dat zich hierbij de longen toereikende met lucht opvullen, maar dat zij zich gewennen om korte ademhalingen te doen, waardoor de longen slechts voor een gedeelte met lucht gevuld worden. Natuurlijk dringt hierbij de lucht het minste in de aan de grenzen dezer organen liggende luchtcellen, terwijl zij dan ook, en inzonderheid de bovenste toppen van dezelen, het meeste aan knobbelsvorming zijn blootgesteld. Welken nadeeligen invloed zoodanig eene onvolmaakte ademhalingsbewerking op den kleinen bloedsomloop, op de scheikundige verandering dezer vloeistof, en aldus op alle overige werktuigkundige verrigtingen moet uitoefenen, ligt in de reden opgefloten.

Het ligt, helaas! in de meeste gevallen buiten de palen van den werkkring des Geneesheers, de nadeelen van zoodanig eenen door de bijzondere levenswijze bedongenen ziekten-aanleg voor te komen, naardien zich toch in het algemeen de invloed van den arts op volksopvoeding en levenswijze der menschen zelden zoo wijd uitstrekkt, dat mogelijke gevaren voor leven en gezondheid kunnen afgeweerd worden. Daar, alwaar het werk van den Geneesheer een aanvang neemt, is veelal het tijdstip ter verhoeding van lichaams-kwalen en gebreken reeds voorbij, maar de ziekte zelve heeft bereids haren zetel gevestigd, en wij moeten ons alleen daarop bepalen, om de laatste

gelederen eener reeds lang begonnene rij van ziekelijke werkingen , ware het mogelijk, te doen achteruitgaan en het verdere voortgaan der zelven te beletten.

Met regt komt het mij in die betrekking voor, dat de door den Schrijver voorgeslagene methode ter behandeling der Longtering eene bijzondere onderzoeking verdient. Er doen zich dagelijks aan elk Geneesheer gevallen op , waarin deze ziekte nog niet eene zoodanige hoogte heeft bereikt , dat hij bij voorraad tot zich zelven dient te zeggen , dat alle zijne pogingen om dezelve te genezen , zonder vrucht zijn , gevallen , waarin of de vorming van knobbels eerst in het begin is begrepen , of alwaar de verweekingsbewerking eerst geringe voortgaingen gemaakt heeft , of slechts de eene en de andere kleine holten in de zelfstandigheid der longen ontstaan zijn , welke misschien wederom zich kunnen sluiten. Tegen zulke gevallen schijnt mij de manier van den Schrijver voornamelijk berekend te zijn , en hare voorrang boven andere geneeswijzen inzonderheid daarin te bestaan , dat zij de ruime uitspanning der borst-organen begünstigt , zoodanige plaatsen der longen , welche tot hiertoe onwerkzaam waren , en het binnentreden der lucht verhinderden , wederom tot nieuwe werkzaamheid opwekt , den omloop des bloeds in deze gedeelten op nieuw herstelt en aldus de verrigtingen van afscheiding en opslorping bevordert ; en ten laatsten de wanden der reeds aanwezig zijnde knobbelholten meer tot elkander doet naderen , en alzoo aan derzelver heeling behulpzaam is. Bijaldien het ook onzeker is , of in alle de gevallen , bij dewelken de Schrijver bulk eene wondsluiting aanneemt , werkelijke Longtering uit verweekte knobbelmasfa , en niet veel eer veretteringen ten gevolge van voormalige chronische longontstekingen bestaan hebben , zoo blijft het toch bui-

ten tegenspraak , dat er inderdaad gevallen zich voor doen , waarin men uit alle de vorhanden zijnde teekenen dient op te maken , dat dergelijke knobbels holten zich wederom door de geneeskracht der natuur toesluiten , en zijn er door mij zelven zoodanige gevallen opgemerkt , waarin ik aan het bestaan van wzenlijke Longtering geenen twijfel hechten konde , off schoon de lijders in het vervolg wederom geheel hersteld wierden , en niet op nieuw met Longtering instorteden . Het zijn nu werkelijk zulke gevallen , op dewelken de inademings-toestel bij voorkeur is toe te passen , en zoo zich het nut daarvan hierdoor mogt bevestigen , zoude de verdienste dezer ontdekking niet minder groot zijn , alsof men een middel tegen de werkelijk gevormde ziekte had uitgevonden , naardien men alsdan alleenlijk zoude noodig hebben om zijne oplettendheid tot de eerste sporen van dezelve te verdubbelen .

De gelegenheid tot het onder behandeling krijgen van teringachtigen , is helaas ! niet zeldzaam ; ik ben derhalve ook niet nalatig geweest , mij de beproeving dezer nieuwe geneeswijze in de eerste zich aan mij voordoende gevallen ten nutte te maken . Hoezeer ik nu natuurlijk begrijp , dat mijne waarnemingen geenszins voldoende zijn , om over de waarde of onwaarde derzelve eenen beslisfenden uitslag te verzekeren , heb ik deze echter daarom te minder willen verzwijgen , dewijl zij ten minste niet geheel ongunstig zijn uitgevallen , en daarom wel berekend kunnen zijn , tot verdere beproeving het spoorflag te geven .

Eene vrouw , omtrent 36 jaren oud , van een teder en zwak gestel , met witte en fijne huid , enge , smalle borst en voorover gebogene houding , langen , ranken hals , en zeer bleekc kleur van het aangezigt , de dochter van een man , welke , wel is waar , nog

in het leven is, maar van zijne jeugd af aan longkwalen had gesukkeld, welke dikwijls voor een overgang in Tering hadden doen vrezen, leed reeds in hare kindsche jaren aan veelvuldige scrofuleuse toevallen, namelijk aan kliergezwellen, waarvan er verscheidene tot verettering overgingen. In de latere jaren na haar huwelijk verlieten haar echter deze uitwendige scrofuleuse toevallen, en werd zij daarentegen dikwijls van eenen droogen hoest bezocht, welke intusschen gewoonlijk na eenige maanden wederom verdween. Eene bevreesdheid over eene ziekte van haar eenigste kind deden haar op nieuw in het jaar 1833 een dergelijken hoest op den hals halen, welke echter dezen keer, niet wederom als naar gewoonte, na korten duur verdween, maar veeleer gedurig toenam, en tot ernstige bezorgdheid aanleiding gaf. De lijderes zelve werd hierbij zeer neerflachtig, begon aan hare wederherstelling te twijfelen, verloor slaap en eetlust, werd aanmerkelijk vermagerd, en klaagde over zoodanig eene zwakte der spieren, dat zij ter naauwernood buiten het bed blijven konde. Daarbij werd het hoesten gedurig sterker, en plaagde de lijderes inzonderheid in den avond, gedurende den nacht, en bij het ontwaken. Fluimloozing vond er in het begin volstrekt niet plaats, in het vervolg gaf zij echter telkens na het ontwaken, eenigen, doch zeer weinig, etterachtigen slijm op. De hoest werd door pijn op de borst vergezeld, afzonderlijke steken werden hier en daar gevoeld, de ademhaling was altijd kort, en wel voornamelijk bij het beklimmen van trappen, en bij elke, zelfs geringe ligchamelijke inspanning bij uitstek moeijelijk. De pols duidde wel geene eigenlijke koorts aan, doch klaagde de zieke over herhaalde huiverigheid, had menigmaal heete handen en zweette niet zelden in den morgenstond.

Haar geheel voorkomen pleitte voor *Phthisis scrofulosa* (knobbeltering.)

Nadat deze kommervolle toestand van de eerste verschijning van den hoest afgerekend, alreeds een geheel jaar had voortgeduurd, en zij door twee Geneesheeren vruchteloos was behandeld geworden, nadat namelijk verscheidene in- en uitwendige geneesmiddelen, braakmiddelen, *Sulph. Aur. Antim.*, *Ipecacuanha*, in kleine giften, *Cicuta*, *Opium*, *Salep*, *Lichen Inlandicus*, inwrijvingen van braakwijnsteen-zalf, moutbaden, enz. zonder eenig goed gevolg waren in het werk gesteld, beproefde ik eindelijk de door RAMADGE aanbevolene Inademings kuur. Ik rigtte mij hierbij geheelenal naar het in het boek opgegevene voorschrift, en liet tweemalen daags, in het begin $\frac{1}{4}$, later $\frac{1}{2}$ uur lang, dampen, uit een af-treksel van Hop met wijnazijn bestaande, inademen.

Ter naauwernood was dit middel gedurende 8 dagen, met terzijde stelling van alle de overigen gebruikt geworden, of de lijderes liep reeds des nachts beter en hoestte minder. Na verloop van nog ach^t dagen nam ook het over dag hoesten aanmerkelijk af, en de fluimen verminderden zich. Langzamerhand werd ook het ademhalen vrijer en dieper, de zieke nam wederom in vleesch en spierkrachten toe, het nachtzweeten verdween, de eetlust herstelde zich op nieuw, de opgeruimdheid des gemoeds vertoonde zich weder, om kort te gaan, de lijderes liep met rassche schreden hare genezing te gemoet. Welnu, na gedurende drie maanden de inademings-kuur met volharding te hebben voortgezet, hadden zich de fluimenlozing geheel en al, en de hoest tot op een klein naauwelijks te bemerken overblijffsel verwijderd, de zieke verrigt wederom hare huiselijke bezigheden, begeeft zich met schoon weder dagelijks in de vrije

Jucht, en bevindt zich, eenige zwakte en prikkelbaarheid daarvan uitgezonderd, die haar toch voorheen eigen waren, volmaakt wel. Voor zekerheidszaak laat ik intuschen met de inademingen nog aanhouden.

Het tweede geval waarin ik deze Methode in het werk stelde, is het volgende: een meisje, oud 21 jaren, van hare kindsheid af gezond, doch met een teringachtig gestel, smalle, ingedrukte borst, langen hals, teedere, witte huid, rode, doorschijnende wangen, blonde hoofdharen, en witte wenkbraauwen en oogharen, kreeg, denkelijk ten gevolge van overmatig dansen, een vierendeels jaars geleiden een droogen, hardnekkigen hoest, die met pijnen op de borst gepaard ging, welke echter door haar op eene onvoorzigtige wijze niet geacht werd, en toen eerst bezorgdheid veroorzaakte, als zij ettelijke malen een half kopje helder rood schuimend bloed ophoeestte. Op dit haar nu voorgeschrevene middel werd zij van het bloedspuwen bevrijd, en in den loop van den daarop volgenden zomer, raakte ook de hoest aan het verminderen, doch hield niet geheel en al op. In den herfst van dit jaar, nadat zich alle toevallen hadden verergerd, werd ik geraadpleegd. Ik ontmoette de lijderes in den volgenden toestand: het voorheen met jeagdigen blos voorziene meisje, was bijzonder mager geworden, hare gelaatskleur was bleek, de spierkracht zeer verminderd, hare houding voorover hellende, met ingebogene borst, de ademhaling schielijk en kort, bij elke inademing een ratelend geluid, voornamelijk in de streek van het regter bovenste gedeelte der long hoorbaar, en met de klopping (percussion) op deze plaats een holjen klank te bemerken, pijnlijke gewaarwordingen op deze plaats zelve, alsmede voorbijgaande steken op

verscheidene streken der regter en linker longen, meestigvuldig hoesten, gedeeltelijk droog, gedeeltelijk met geel groene fluimen vergezeld, welke in de 24 uren nagenoeg een tamelijk half kopje vol opleverden; de eetlust gering, de slaap van korten duur en door het overvloedige hoesten afgebroken, tegen den ochtend aanmerkelijk zweeten, de pols snel, eenen zich afwisselende huivering tegen den middag, tegen den avond brandende, drooge hette met heete handen, en doorgaans *eene* hoogroode wang, hevige dorst, beide de voeten opgezwollen; de stonden waren reeds sedert een vierendeel jaars weggebleven.

Onder deze omstandigheden liet ik in de eerste plaats 8 bloedzuigers op de regter zijde der borst aanzetten, en toen na eenige dagen de pijnlijke ge- waarwordingen in deze zijde niet ophielden, buiten-dien zes oncen bloed aan den regter arm aftappen. Insgelyks werd er met de inademiingen, volgens de reeds vermelde wijze een aanvang genomen, en daarbij geen ander geneesmiddel, maar wel een doelma-tige eetregel voorgeschreven. Weinige dagen daarna sprak de lijderes reeds met lof over de goede werking van dit middel en verheugde zich vooral over eenen beteren, door minder hoesten afgebroken wordenden, slaap. De verbetering ging zonder op-houden voort, en na verloop van 6 weken hadden hoest en fluimloozing zich zoodanig verminderd, dat de laatste in de 24 uren nu nog omtrent eenen halven eetlepel bedroeg. Daarbij hadden alle pijnlijke aan-doeningen in de borst opgehouden, het ratelend geluid in de streek van den regter long-top, het zweeten, de huiverigheid, het opzwollen der voeten waren verdwenen, de eetlust was teruggekomen, de slaap bragt verkwikking aan, de spierkrachten hadden toegenom-en, de ademhaling was minder kort, en de lijde-

res gevoelde zich zoo veel beter, dat zij in staat was om dagelijks een half uur in de opene lucht te kunnen gaan wandelen. Edoch de verhoogde warmte des avonds, de *eene* roode wang, de gezwinde polsflag en de omstandigheid dat de zieke nog niet merkbaar in ligchaamsdikte toenam, benevelden nog het vooruitzigt op eene volkomene genezing.

Nadat deze gunstige toestand nagenoeg 8 dagen had voortgeduurd, liet zich de zieke eens bepraten om op zeker den dag, toen er een tamelijk ruwe oostewind woei, met eene vriendin uit rijden te gaan. Het gevolg daarvan was, dat zij op den avond van den zelfden dag met verkoudheid, heeschheid, keelpijn en vermeerderde hoest werd aangetast. Overtuigd zijnde van den gunstigen uitflag, welke RAMADGE door de tusschenkonist eener zinking wil opgemerkt hebben, liet ik alleen de Inademingskuur ter zijde stellen, en wachte geduldig af, wat er verder gebeuren zoude. Ik zag mij echter straks in mijne verwachting te leur gesteld, dewijl, offchoon de verkoudheid, heeschheid en keelpijn na eenige dagen wegbleven, daarentegen al de vroeger geheel verdwenen toevallen der borstkwaal wederom in een heviger graad te voorschijn kwamen. Er ontstonden nu pijnen op de hoogte der vierde rib van de linker zijde, de ademhaling wierd wederom korter, het hoesten nam toe, de fluimlooizing groeide andermaal ten bedrage van een half kopje in de 24 uren aan, het nachtzweeten keerde terug, de voeten zwollen op, kortom, de toestand der lijderes was eerder verergerd dan verbeterd, in vergelijking met dien, toen ik haar voor de eerste maal zag.

Men nam nu wederom tot de inademing zijne toevlucht. De uitflag was dezen keer ook in zoo verre gunstig, dat hoesten en fluimen opgeven zich ver-

minderden, doch tot op het punt, waarop het zich voor de wederinstorting bevond, is het nog niet wederom gekomen. De hoest is nog altijd, vooral tegen den avond, overvloedig, het zweeten komt, off schoon niet elken nacht, nog dikwijls genoeg terug, de koortstoevallen, de schielijke pols, de gezwollene voeten, de dorst, het gevoel van afgemathheid, enz. blijven nog altijd dezelfde, en laten, heel jaas! op geenen voordeeligen uitslag denken. (*)

Wanneer er nu even zoo zeer twijfel beslaat, of de Inademingen in dit geval de overwinning over eene Longtering behalen zullen, welke zoo als aan elk lezer gebleken is, reeds belangrijke vorderingen gemaakt had, kan men ook hier hare werkzaamheid niet ontkennen en zoude ik er naauwelijks aan twijfelen, dat die overwinning daardoor stellig ware behaald geworden, bijaldien men daarvan een vroegtdiger gebruik had kunnen maken. Intuschen heeft de zieke den moed en het geduld om daarmede voort te gaan geenzins verloren, en prijst nog altijd hare weldadige werkingen aan; ik heb ook geene reden haar daarvan af te houden, daar ik overtuigd ben dat ik met andere middelen niet alleen niet meer, maar hoogst waarschijnlijk nog minder zoude uitgevoerd hebben; zelfs komt het mij zeer waarschijnlijk voor, dat door de eerste beproeving met dit middel eene knobbelholte in den regter longentop tot flui-

(*) De zieke is kort daarop onder de hevigste aanvallen van verstikking gestorven. Zoo als de lijkopening aantoonde, had de onverwachte schielijke dood meer in eene hierbij gekomene waterzucht van het hartezakje, als in eene wijdverspreide veretting zijnen grond. Echter werden er toch aanmerkelijke uitholingen en vele ruwe knobbels in beide longen aangetroffen. Sporen van geslotene holten waren er evenwel niet te vinden.

Aanm. bij de tweede uitgave.

ting is gebragt geworden, zoo als zich dit duidelijk genoeg door het ophouden der pijn en van het rate-lend geluid en der fluimloozing te kennen gaf. Even-wel ben ik er verre af van aan de gewoonte van zoo vele Geneesheeren mijne toestemming te geven, wel-ke, als zij een nieuw middel hebben ontdekt, hun *έυρηκα* (ik heb het gevonden) op alle hoeken en stra-ten laten uitbazuinen, maar ik ben veeleer van ge-voelen, dat men bij elke beproeving met zoodanig een middel eene toereikende dosis van Scepsis (twij-fel) zal medebrengen, ten einde zich niet door den schijn te laten bedriegen, en door toevalligheden van het regte pad der beoordeeling afbrengen.

Nog dien ik mij over den in dit geschrift heerschen-den stijl, bij den lezer te verontschuldigen, die, zoo als ik zelve wel gevoele, ook niet de aangenaamste is. De Schrijver herhaalt zich dikwijls, houdt veel van langwijlige zinnen, en verhaalt gaarne iets breed-voerig. Daar ik echter aan iederen Schrijver zijne eigene bijzonderheid overlaat, en niet gaarne veran-deringen onderneem, door welken ik zoude moeten beducht zijn van den zin niet genoeg nabij te komen, zoo heb ik er de voorkeur aan gegeven, om het ge-heel even zoo woordelijk op te geven, als ik het in het oorspronkelijke stuk gevonden heb. Moge de zaak zelve den Lezer voor dit gebrek aan voegzame voordragt schadeloos stellen.

HOHNBAUM.

INHOUDS-TAFEL.

	Bladz.
<i>Voorrede van den Schrijver</i>	1
<i>Inleiding</i>	3
<i>Eerste Hoofdstuk.</i> Algemeene waarnemingen over de Longtering.....	9
<i>Tweede Hoofdstuk.</i> Oorzaken der Longtering....	18
<i>Derde Hoofdstuk.</i> De plaatselijke en sympathische toevallen der Longtering. Natuurkundige teeke- nen der ziekte	22
<i>Vierde Hoofdstuk.</i> Ziektekundige verschijnselen na den dood	28
<i>Vijfde Hoofdstuk.</i> Voorbehoedende behandeling, waardoor de ontwikkeling der knobbels in de longen bij menschen kan voorgekomen worden, welke aan dezelve wegens erfelijken aanleg, of wegens eenen kwaadsappigen toestand van het gestel onderheyig zijn	47
<i>Zesde Hoofdstuk.</i> De behandeling der Longtering.	73

B I J V O E G S E L.

<i>Eerste Ziekteverhaal.</i> Vermoedelijke Longtering door den borststeek genezen	108
<i>Tweede Ziekteverhaal.</i> Longtering door den borst- steek genezen.....	113
<i>Derde Ziekteverhaal.</i> Zeer ver gevorderde Long- tering op ecne bijzondere wijze genezen	118

<i>Vierde Ziekteverhaal.</i> Eene uitholing der long , die hare inhoudsstoffen door eene opening , welke aan de regterzijde van den hals was gemaakt geworden , ontlastte	120
<i>Vijfde Ziekteverhaal.</i> Longtering door de borstopening genezen	122
<i>Zesde Ziekteverhaal.</i> Longtering door het spoedig hierbij komen van een luchtgezwel genezen....	125
<i>Zevende Ziekteverhaal.</i> Longtering door verwaarloozing genezen.....	127
<i>Achtste Ziekteverhaal.</i> Van zelfs genezene Long- ^{er} tering.....	129
<i>Negende Ziekteverhaal.</i> Merkwaardige invloed der beschermende werking van de aandoening der longpijpen	131
<i>Tiende Ziekteverhaal</i> Ziektevermenging, welke met Tering eindigde	132
<i>Elfde Ziekteverhaal.</i> Beschermende invloed der zinking , wanneer zij bij Longtering komt.....	134
<i>Twaalfde Ziekteverhaal.</i> Longtering door verkoudheid en gebrek aan vertrouwen op geneeskundige hulp genezen....	136
<i>Dertiende Ziekteverhaal.</i> Geval van Longtering, door de inademing genezen , en door den lijder zelven medegedeeld.....	137

ERRATA.

- Bl. 2, reg. 18 en op andere plaatsen :
staat : werktuiglijke, lees : werktuiglijke.
- 8, en andere plaatsen :
staat : ziekten, lees : ziekten.
- 28, reg. 21 en op bl. 30, reg. 7,
staat : *infularische*, lees : *insularische*.
- 32, — 15 en 17,
staat : weivlezige, lees : weivliezige.
- 34, reg. 32, — der longpijpen, — de longpijpen.
- 57, ond. aan, — *deponat, cruo-* — *deponat in rem venae, cruorem venae.*
- 61, reg. 15, — geloos, — geloof.
- 73, — 8, — verwijderen, — verwijden.
- 80, — 5, — tegenwerken; — tegenoverstellen.
- 85, — 14, — naar voren en — in eene voor-naar achteren. en achterwaartsche houding.
- 124, — 2, — hadde, — had.
- 138, — 11, — terader, — eeneader.

De misschien nog bovendien voorkomende drukfeilen
gelieve de geachte lezer zelve te verbeteren.

V O O R R E D E.

De meeste menschen hebben een lievelings- voorwerp, dat als het ware het middelpunt daarstelt, naar hetwelk alle hunne denkbeelden en gevoelens gerigt zijn. Reeds in het begin mijner praktijk was mijne aandacht op die verschrikkelijke ziekte, welke wegens hare vernielende werkingen op het menschelijk geslacht, met regt den naam van: „*Uittering* „of *tering*” draagt, gevestigd. Buitendien ondervond ik, dat diegenen, aan wier ondervinding en leiding ik mij wilde overgeven, zelve in de duisternis omdoolden. In de boeken ontmoette ik slechts eene massa van ruwe, ongeregelde dikwijls van grond ontbloote daadzaken of verdichte inbeeldingen, die door geneeskundige droomers waren uitgebroeid. Ik zag, dat zoodanige takken mijner wetenschap, welke der bloot op ondervinding steunende geneeskunde (empirie) onttrokken en binnen de grenzen der kunst opgenomen waren, deze gelukkige leiding aan het stelsel der gevolgtrekking, het welk BACO als zijnen schepper erkent, te danken hebben. Ik zag in, dat eene verzameling van daadzaken zonder schikking, en dat schikken zonder naauwkeurig onderzoek van soortelijke verscheidenheden, wel is waar als arbeid en waarneming gelden, maar geenszins wetenschap kunnen genaamd worden. Dit maakte mij misnoegd en voelde ik mij verontwaar-

digt over die volkomene onwerkzaamheid zoo wel der middelen , als van onze kunst in deze zoo vaak voorkomende ziekte , en ik overtuigde mij weldra , dat het eenigste redmiddel om de geneeskunde aan deze „zigtbare duisternis” te onttrekken , dat ware , dat is , den gneesheer onder het gezag van den ontleedkundigen te plaatsen . Bovendien had ik nog een hooger doelwit op het oog , en wel om het lijden mijner natuurgenooten te verminderen . Daarheen was mijne poging gerigt , en hetgeen ik voor mijnen pligt hield , werd mijn loon . Grootspraak is mij onbekend , wat ik hier zeg , zeg ik uit gevoel van dankbaarheid aan de Voorzienigheid . Ik heb bevonden , dat de genezing eener ziekte *mogelijk* is , welke men tot *dusverre* voor *ongeneeslijk* gehouden heeft , en inderdaad bestaat dit middel ter genezing niet in het een of ander pharmaceutisch geheim , maar wel in eene eenvoudige , werktuigelijke , en overal aan te wendene bewerking . Datgeen , hetwelk tot heden toe duister was , is nu , zoo als ik hope , helder geworden , en ik heb de blijde overtuiging , dat als uitwerking van dit gering geschrift , alle tot dusverre bestaan hebbende , op loutere vooronderstellingen berustende Terings-kuurmethoden , welke nu zoo dikwijls den zieken erger maakten , in plaats van denzelven te genezen , even als andere verkeerde wijzen van behandeling des vorigen tijds , waaraan wij nu met medelijden en schaamrood worden mogen terug denken , aan de verdiende vergetelheid zullen overgeleverd worden .

De Schrijver.

INLEIDING.

Eene langdurige praktijk in het Londonsche Gasthuis voor teringachtige en andere lijders aan borstkwalen, de eenigste inrigting van dien aard in Engeland, en voor zoo verre mij bewust is in Europa, verschaft mij door de bekendmaking van mijn gevoelen over de behandeling der Longtiering, eéner ziekte, welke helaas! aan de bewoners van ons vaderland, wegens hare veelvuldige vertooning en wegens hare doodelijkheid reeds al te wel bekend is, een zeker beroep. Daar ik bijna 14 jaren lang in eenen stand geplaatst was, welke mij de bijzondere gelegenheid aanbood, om ontelbare gevallen dezer ziekte waar te nemen, beschouw ik het ook nu als mijnen *pligt*, welken ik aan het *publiek* verschuldigd ben, door welks menschlievende hulp en goedheid de bovengemelde inrigting zoo lang en milddadig is ondersteund geworden, aan hetzelve de vruchten mijner ondervinding aan te bieden en openlijk aan te toonen, in hoe verre de kunst van den geneesheer vatbaar is, eene ziekte in haren voortgang te stuiten, waarvan voorzeker een derde gedeelte der volwassene bevolking van Grootbrittanje het slachtoffer is.

Het gevolg, hetwelk de behandeling der Tering tot nu toe gehad heeft, heeft aan den roem der geneeskunde slechts weinig voordeel bezorgd. Langdurige

beoefening in de behandeling dezer ziekte, talrijke waarnemingen en onvermoeide ziektekundige onderzoeken hebben mij echter volkomen verzekerd, dat het in onze magt ligt eene meer wetenschappelijke en rijkeren uitslag belovende kuurmethode in te flaan, dan welke men tot hier toe opvolgde.

Alhoewel meerdere uitmuntende Schrijvers van het vasteland, inzonderheid LAENNEC, ANDRAL, LOUIS enz. aan de natuurkundige teekenen (*) en ziektekundige veranderingen bij de Longtering groote oplettenheid toegevijd en ons de gevallen naauwkeurig afgeschilderd hebben, in de welke de *Natuur* de genezing daarstelde, zoo schijnen zij mij toch daar van geen denkbeeld gehad te hebben, dat men nog meer uitrigten konde, dan de bloote toevallen dezer ziekte te verzachten.

In Engeland heeft zelfs een later Schrijver over de Longtering, de overledene Doctor YOUNG, geneesheer aan het St. Georges gasthuis te Londen, een man, welke zich, wel is waar, niet zoo veel met ziektekundige ontleedkunde bezig hield, als onze naburen in Frankrijk, maar echter eene ruime gelegenheid had, om deze ziekte te behandelen, over hare geneeslijkhed een oordeel geveld, hetwelk geheel ontmoedigend is. „Het is waarschijnlijk,” zegt hij, „dat zonder hulp van den geneesheer onder duizend „zieken geen eene, en dat met al het vermogen „der kunst misschien onder honderd slechts eene „wederom hersteld wordt.” In den loop van dit geschrift zal ik echter trachten aan te tonen, hoe valsch deze vooronderstelling zij, en dat de tot dusverre bestaan hebbende geneeskundige behandeling

(*) Onder »natuurkundige kenteeken” verstaat de Schrijver hier en op vele andere plaatsen van zijn werk diegene, welke wij aan de auscultatie (onderzoek der borst door middel van het gehoor,) te danken hebben.

in vele gevallen veeleer geheel berekend is, de herstelling te beletten, in stede van dezelve te bevorderen. Ik zal door meerdere ziektegevallen bewijzen, dat de genezing, waar zij plaats greep, meestendeels aan het toetreden eener zinkings-ziekte was toe te schrijven, welke men zich waarschijnlijk door een onvoorzichtig blootstellen aan koude toebragt, nadat de eigenlijke geneesmiddelen in hunne werking waren weigerig gebleven.

Mijne lezers zullen zich misschien verwonderen, als zij hooren, dat in een niet onbeduidend aantal van gevallen borstzinking en ingewortelde aanborstigheid gevolgen eener meer of min volkomen genezene ziekte zijn, waarover hier gesproken wordt. Zoo de geleerde Arts, waarvan ik hier boven melding maakte, zich de moeite gegeven had, de eerste toevalen dezer ziekte gade te slaan, dan zoude hij in vele gevallen ontdekt hebben, dat zij allen de gewoonlijke toevallen der Longtering te kennen gaven; en bijaldien hij zich tot eene gewoonte had gemaakt, lijkkopeningen te houden, zoo zoude hij bij meer dan het vierdedeel van volwasenen likeeken van genezene Longtering ontdekt hebben en zoo hij, nadat hij deze merkteekenen had uitgevonden, bij de naaste bloedverwanten van de overledenen had vernomen, of zij ook eenmaal in hunnen leeftijd bloed hadden gespuwd, door onteugelbaar hoesten gekweld, van nachtzweten, buikloop, uittering des ligchaams bezocht, of wel dat zij van hunne geneesheren voor teringachtigen waren verklaard geworden, dan zoude hem dit denkelijk tot eene voor de geneeskracht der natuur meer gunstige en regtmatigere uitspraak geleid hebben.

Het moet ons inderdaad verwonderen, dat de geneesheeren nog niet daarop gelet hebben, dat aamboorstigen van Longtering bevrijd blijven, en dat vele

soorten van zinkingkwalen het middel zijn, waardoor de natuur deze ziekte hoofdzakelijk in haren voortgang stuwt. Ik heb reeds verscheidene jaren te voren waargenomen en bij meerdere gelegenheden mijne leerlingen daarop doen letten, dat aamborstigen, (ik bedoel zoodanige personen, wier longen met luchtgezwellen of emphysema zijn aangedaan, offchoon zij aan langen invloed hebbende werkingen waren blootgesteld, welke de ontwikkeling van knobbels in de longen begunstigen,) niet teringachtig werden. Insgelyks heb ik reeds sedert lang opgemerkt, en is dit eene merkwaardige verschijning, dat wanneer de gezondheid in het algemeen door het een of ander lijden van langdurigen en ongeneeslijken aard gestoord wordt, bij den zieken echter een meer uitgezette of zinkingachtige toestand der longen aanwezig is, de Tering niet zich daarbij voegt, welke evenwel ongelukkiger wijze in zoo vele gevallen de onmiddelbare oorzaak des doods is, wanneer de bovengenoemde ziektekundige toestand niet bestaat.

Mij verlatende op de gedurige onderzoeking van den aamborstigen staat der longen en wel vooral door de lijkopeningen van zoodanige personen, welche van de Longtering wederom hersteld en later aan andere ziekten zijn gestorven, gevoel ik er mij toe aangespoord, om de vroegtijdige aanwending van kunstmiddelen ter genezing der Etter-tering aan te bevelen. Naardien ik ten minste 300 lijken naauwkeurig onderzocht en nog verre over de duizend gevallen van Longtering heb behandeld, ben ik ten stelligsten overtuigd, dat verzweringen der longen het beste genezen en nieuwe knobbelvorming wordt voorgekomen, door eene uitzetting van het celachtig weefsel der longen; en inderdaad wordt dit, zoo als wij later zien zullen, in vele gevallen door eene

langdurige zinking bewerkt. Eer dat de knobbelholten ontstaan, en ook dan, als hare tegenwoordigheid zich door stethoscopische (*) teekenen verraadt, is, behalve tegen het einde der ziekte geene catarrhale aandoening tegenwoordig, of zoo zij al daar is, is zij ten minste van korte duur. Ik weet wel, dat datgene, hetwelk ik hier over het gemis van eenen zinkingstoestand gedurende de tering zeg, niet daarmede overeenstemt, hetgeen LAENNEC in zijne uitmuntende werken leert; maar echter ben ik van de klarheid van mijn gevoelen overtuigd, en hoop ik, dat herhaalde waarnemingen hetzelve zullen bevestigen.

Buiten en behalve de rijke ondervinding, waartoe zich de gelegenheid krachtens mijner plaatsing bij het

(*) Van στήθος, borst, en σκοπέω, onderzoeken, naar het door den Franschen Geneeskundigen LAENNEC uitgevonden werktuig stethoscope, bestaande uit eene doorgaans een voet lange en een $\frac{1}{2}$ duim in de doorsnede holle van onder trechters-gewijze uitloopende houten buis, die van boven met een ivoren of ander plaatje, dat men er kan afschroeven, voorzien is. Bij het onderzoek van het een of ander gedeelte der borst, plaatst men het trechtervormige uiteinde nauwkeurig op hetzelve, en het oor aan de bovenzijde tegen het plaatje, door middel waarvan men zich van den zieklijken of gezonden staat van het longen-stelsel en zelfs andere deelen zal kunnen overtuigen. Hetzelve vereischt intusschen veel oefening en een goed gehoor, doch is dan ook eene uitmuntende aanwinst in de Geneeskunde, die naar mijne geringe ondervinding niet genoeg kan aangeprezen worden in alle soorten van borstziektens, en zoowel door heel- als geneeskundigen diende gebezigd te worden, daar de eerste door de lijk-openingen, die hier te lande doorgaans door hun verrigt worden, veel inlichting kunnen geven, in hoeverre hunne onderzoeken van dergelijke lijders voor en na den dood aan dit nuttige doelwit beantwoorden. Ik heb de vrijheid genomen deze aanmerking hierbij te voegen, om dat het mij voorkomt, dat dit werktuig nog aan velen onzer kunstgenooten, vooral heelkundigen, schijnt onbekend te zijn en dit werk misschien in veler handen geraken zal.

De Vert.

Gasthuis voor borst-zieken en wegens mijne niet onbeduidende privaat-practijk aanbood , zijn mij ook nog mijne veeljarige waarnemingen als geneesheer van het Londonsche Centraal-ziekenhuis en Apotheek , eene inrigting tot behandeling van alle soorten van longziekten , welke ik zelve gevestigd , en ook grootstendeels op mijne eigene kosten onderhouden heb , te pas gekomen. Ik heb daar , met uitzondering der eerstgenoemde inrigting , meerdere borst-zieken gezien , als er in dergelijke inrigtingen gewoonlijk voorkomen.

In beide inrigtingen waren gedurig talrijke en kundige scholieren tegenwoordig , welke van mijne nasporingen , waarnemingen en ondervinding , welker uitkomsten dit geschrift zal bekend maken , getuigenis geven.

EERSTE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE WAARNEMINGEN OVER DE LONGTERING.

Dat de Longtering in Engeland jaarlijks eene groote sterfte veroorzaakt, is helaas! al te waar, offchoon men tot heden toe, in spijt van hare meenigvuldige verschijning, nog niet weet, tot hoeverre zich deze sterfte uitstrekkt. De gewone, en zoo als ik later zal aantoonen, geenszins overdrevene schatting, is, dat in deze, aan gedurige verandering onderhevige luchtstreek, jaarlijks het vierde gedeelte der sterfgevallen, op de Longtering volgt. Zoo bedroevend deze uitslag ook zijn moge, moet men evenwel vooronderstellen, dat er nog velen sterven, welke door langdurige ziekten, zoo als: kanker, hevige ziekten der beenderen, der gewrichten, enz. of door andere aandoeningen gekweld worden, waardoor het ligchamelijk gestel in het algemeen, aan het kwijnen geraakt, dat echter de onmiddellijke oorzaak van den dood niet op rekening dezer ziekten, maar wel

op die eenen zich daarbij voegende Longtering te stellen is. In dit opzigt is dus ook de vooronderstelling van een vierde gedeelte der sterfgevallen eerder nog te gering. Indien men hierbij buiten-dien nog de vele gevallen rekent, in dewelke aam-borstige of zinkingskwale n oorspronkelijk van Longtering afstammen, terwijl de laatste na hare genezing, dergelijke ziekten tot zich trekt, zoo kan men zich niet onthouden, deze boven opgegevene in het oog loopende verhouding, als ten minste niet overdreven, aan te nemen. Dengenen, aan dewelken uitgebreide ziektekundige onderzoeken vreemd zijn, zullen zonder twijfel velen mijner beweringen, op den eersten oogslag, als voorbarig, en op vooronderstellingen gegrond, toeschijnen. Zoodanige ziektekundigen echter, aan welken die naam met regt toekomt, zullen of mijne inzichten door hunne eigene ondervinding bevestigd vinden, of zich ten minste opgewekt zien, om mijne gevolgtrekkingen aan een verder onderzoek te onderwerpen. Dezel-ve hebben mij vele jaren arbeids, tijd en geld gekost, en kunnen nu van die weinigen voor vol-doende geacht worden, welke dezen tak der weten-schap met dien ijver en die vlijt beoefenen, welke zij uit hoofde van hare gewigtigheid verdient.

Als toegiften tot de gronden, welke ik zoo even tegen de naauwkeurigheid der sterflijsten heb opgegeven, zoude ik nog talrijker gevallen kunnen aan-halen, in dewelke de wezenlijke oorzaken van den dood van vele zieken, in zoo verre men dezelve van de bloot schijnbare afzondert, insgelijks tot staving mijner opgave dienen. Zoo doen er zich menigvuldige gevallen op, waarin de menschen eens-klaps na hevige bloedspuwing sterven, en waar men derzelver dood aan het barsten van een bloedvat toe-

schrijft, terwijl intusschen deze bloeding werkelyk het gevolg eener verborgene en niet erkenide Tering is. Ik wil daarmede niet bedoelen, dat ieder onverwacht sterfgeval, dat met bloedspuwing vergezeld wordt, van deze oorzaak afstamt, maar alleen dat in niet weinige gevallen de Longtering hiervan de voorafbestaande oorzaak is. Ik zoude gemakkelijk nog meerdere bewijzen tot bevestiging van mijn gevoelen kunnen aanvoeren, dat er meer mensen aan de Longtering sterven, dan men meestal vooronderstelt, doch, denk ik, dat deze reeds inlichting genoeg geven.

Het schijnt mij hier, alwaar ik over de oorzaak van het menigvuldig voorkomen dezer ziekte spreek, de regte plaats tot onderzoek te zijn, hoe zij ontstaat, en op welke wijze zij zich zoo vernielende verspreidt. Wat de eerste vraag betreft, zoo heeft men reeds lang te voren het menigvuldig verschijnen der Longtering aan de tot spreekwoord gewordene omstandigheid van ons luchtgestel toegeschreven, de aard en wijze echter, hoe die verandering op het menschelijk ligchaam invloed heeft, is tot nu toe geenszins voldoende verklaard geworden. Men kan de werking van het luchtgestel onder drie verschillende punten bijeenbrengen, namelijk: belette uitwaseming, waardoor de overtollige sappen teruggehouden, en de vloeibare ligchaamsdeelen ziekelijk veranderd worden: gedurig wankelende gezondheidstoestand, teweeggebracht door de gestadige veranderingen van den dampkring, en eene door gemoeds-aandoeningen veroorzaakte neerflagtigheid van den geest. Ook kan men hiertoe nog eene ongelukkige ligchaams-vorming rekenen, welke voornamelijk in eenen buitengewonen engen bouw der borst, vooral aan het bovenste deel derzelve bestaat, en

minder onder vreemdelingen , dan inboorlingen voor-
komt. Ik denk niet , dat het noodig zijn zal , ver-
der over de werking te spreken , waardoor de belette
uitwaseming den grond legt tot het ontstaan dezer
treurige ziekte , daar het aan ieder jong geneesheer
bekend is , dat , wanneer zoodanige sappen , welke het
ligchaam in den gezonden toestand op eene onmerk-
bare wijze afscheidt , teruggehouden en aldus de na-
tuurlijke verrigtingen van hetzelve gestoord worden ,
onvermijdelijk eene meer of mindere hevige ziekte
het gevolg daarvan zijn moet. Wat het tweede punt
aangaat , zoo mag het misschien aan eenen gewonen
opmerker onnoodig toeschijnen , op de schadelijke
werkingen , welke die gedurige veranderingen van
het weder niet alleen op teedere , maar ook op ster-
ke gestellen uitrigten , acht te slaan , doch zoo be-
wezen , als deze werkingen ook zijn , is het echter
niet geheel duidelijk , waarin zij bestaan , en op wat
wijze zij worden voortgebracht. Wanneer wij echter
de bijzonder teedere vorming der longen , en hare
lige vatbaarheid voor iedere verandering in den damp-
kring in overweging nemen , zoo komen wij gemak-
kelijk tot de oplossing onzer vraag. Het is namelijk
tot onderhoud eener gezonde werking en der eigen-
aardige gedaante der borst veelal noodwendig , dat
onze inademingen gelijkmatig diep en vol zijn ; bij
grootere ongelijkheid der dampkrings-drukking , door
gestadige verandering van het weder veroorzaakt , on-
dergaan echter deze diepte en volheid der inademin-
gen veelvuldige verminderingen , en de speling der
borst , welke voor den gezonden toestand der lon-
gen even zoo noodzakelijk is , als de beweging tot
vrije ontwikkeling der spieren , is aan verscheidene ver-
storingen onderworpen. Door gebrek aan genoegza-
me beweging , of liever aan eigenaardige oefening

worden de gezonde verrigtingen der borst tegengehouden, de uitspanning derzelve verhinderd, hare werking wordt verzwakt, en hare vorm allengs zoodanig veranderd, dat, in plaats dat de beenige kast derzelve krachtdadig en in eene halfcirkelvormige gedaante voorwaarts gedrongen, en het borstbeen naar voren gedreven wordt, de ribben naar binnen terugkeeren, en deze het borstbeen verder naar de ruggestreng terugtrekken, als dit het geval is, wanneer dezelve zich op de gewone wijze bewegen.

Ter bevestiging der bovengemelde beschouwing, hoe noodwendig de uitzetting der borst tot onderhoud van de gezondheid der longen is, dien ik nog bij te brengen, dat men het stellig als eene onveranderlijke wet kan aannemen, dat de Longtering altijd aan het bovenste gedeelte der longen eenen aanslag neemt, hetwelk buiten twijfel aan de mindere uitgebreidheid der bovenste ribben in vergelijking tot die der ondersten is toe te schrijven. Bovendien kan ook nog de omstandigheid tot bewijs dezer beschouwing dienen, dat aamborstigen niet door deze ziekte worden aangetast. De bijzondere aard hunner ziekte, ten gevolge waarvan zij altijd naar lucht hijgen en dikwijs moeten inademen, is oorzaak, dat hunne longen immer genoegzame beweging hebben, en dat de uitspanning der borst, welke daarvan een noodzakelijk gevolg is, hen voor den aanval dezer bedroevende ziekte beveiligt. Wat eindelijk het derde punt: de neerflagtigheid van den geest of de ongerustheid van het gemoed betreft, zoo brengt ook hier dezelfde oorzaak dezelfde werking voort. De ongelukkige, die in de wereld leeft, alsof hij niet leefde, wien gekrenkte eerzucht, hopeloze liefde, of bekrompene gelds-omstandigheden

buiten alle vermakken des levens gebragt hebben, de arme, welke tot het ziekbed verwezen, en wiens ziekte door ondoelmatige behandeling onbehoorlijk verlengd, of nog erger geworden is, met een woord alle zoodanigen, welke uit de eene of andere oorzaak aan verlies van krachten of algemeene zwakte sukkelen, zijn op den voorgrond geplaatst, om aan deze moorddadige en onverzadelijke ziekte ten prooi te vallen, en dat wel uit geheel overeenstemmende gronden. Ook zij namelijk worden voor zulke diepe inademingen onvatbaar, als er ter rondvoering van hetaderlijke bloed door de longen vereischt worden. Ik heb nog op eene andere oorzaak verwezen, welke, zoo als ik vooronderstel, ten minste gedeeltelijk daartoe insgelijks aanleiding geeft, dat de inboorlingen van dit land inzonderheid aan Tering onderworpen zijn, ik bedoel namelijk eene bijzondere misvorming der borst, welke na mijne menigvuldige en naauwkeurige onderzoeken in vele fabrieken, alwaar ik gelegenheid had vreemdelingen, uit verschillende landstreken, met mijne landgenooten te vergelijken, in Engeland menigvuldiger voorkomt, dan ergens in een ander oord. Als toelaag tot deze beschouwing moet ik nog opmerken, dat de kinderen van teringachtige ouders doorgaans ook deze smallheid der borst en die indrukking der ribben overerven, waardoor zich de flagtoffers deser ziekte kenbaar maken, en dat zij zich juist daardoor altijd wijder uitbreidt. Eindelijk moet ik nog op eene belangrijke omstandigheid opmerkzaam maken, om welke te vermelden, ik lang zwarigheid gemaakt heb. Naardien het echter daartoe dient, om de waarheid mijner boven aangehaalde beweringen niet alleen in een helderder daglicht te stellen, maar ook te bevestigen en te bewijzen, en het

eene even zoo droevige verschijning in zijne werkingen, als opmerkeuswaardig in een natuurkundig opzigt is, zoo moest ik mij, na rijper overleg, zelfs voor een slaaf eener valsche en nadeelige schaamte verklaren, zoo ik haar hier verzwijgen wilde. Wan-neer wij andere ziekten ten prooi geraken, als dan worden de zinlijke begeerten verzwakt en vallen als het ware in slaap, terwijl dat in het laatste tijd-perk der Longtering de liefde voor het andere ge-slacht met het verval der krachten schijnt aan te groeien, en zich aldus de ziekte nog kort voor den dood op het leven van een nog ongeboren wezen voortplant. Het zelfde grijpt ook, offchoon in eenen minderen graad, bij de meer teedere deelen der schepping plaats. Als wij de voorgaande beschouwingen verder voortzetten, vinden wij, dat het nut, hetwelk men doorgaans aan zeereizen of luchts-verandering toeschrijft, niet zoozeer aan de verwis-feling eener onzuivere tegen eene zuiverdere lucht op zich zelve, maar aan de prikkelende werkingen, welke zij op de ademhalingswerktuigen uitoefent en aan de groeiende kracht der borstspieren, waarvan alsdan wederom de uitspanning der longen het naas-te gevolg is, moet worden toegerekend. Men ver-gelijke slechts de spiervorming, de gewelfde borst, en het krachtvol gestel van een zeeman of wel een landman, met de vermagerde gedaante, de naar bin-nen gebogene borst, en de algemeene ligchaams-zwakte eens arbeiders in eene fabriekstad, en men zal, na oplettender onderzoek, bekennen moeten, dat deze verscheidenheden de gevolgen der sterkere uitspanning en werkzaamheid van het longenstelsel bij de eersten zijn. Tot de treurigste en beklagenswaardig-ste gevallen, welke de geneesheer in zijne praktijk ontmoet, behooren buiten twijfel het spoedige en vroeg-

tijdige wegwijnen der jeugd bij beider geslachten, en wel vooral bij dat der vrouwen. De teederheid van het vrouwelijke gestel, in vergelijking met dat der mannen, de fraaiheid van haren ligchaamsbouw, haar afgetrokken huiselijk leven en de aandoenlijkheid van haar gemoed, alles draagt er toe bij om haar tot doelwit der doodelijke pijlen dezer ziekte te maken. Er doet zich geen treuriger schouwspel op, dan zoodanig een vrouwelijk voorwerp, hetwelk, nabij de grenzen van het huwelijksgeluk gekomen zijnde, zich hulpeloos en zonder iets kwaads te vermoeden, aan het onverbiddelijke noodlot onderwerpende, en nog tot haar laatsten levensadem aanvallig en beininnenswaardig, als eene verwelkende, reeds in den knop geknakte, bloem afsterft. Er zijn echter, buiten de teederheid van het gestel, ook nog andere oorzaken, welke bij het vrouwelijke geslacht de vatbaarheid voor deze ziekte op eene affschuwelijke wijze verhoogen. De vorm harer kleeding, alsmede de dwaze wet der mode, welke de vrije en bevallige omtrekken van het ligchaam zoo als de hand der natuur dezelve daarstelde, in eene hoe-kige wespen-gedaante schijnen te willen veranderen, eene gedaante, welke voor hare teedere ligchaams-vorming even zoo nadeelig, als voor de oogen afkeerig is, zijn reeds dikwijls als eene vreeselijke bron van ziekten, en dat wel met het volste regt, aangehaald geworden. Ik heb het reeds meermalen herhaald, dat eene ruime en vrije uitspanning der borst doorgaans noodzakelijk is, ten einde de longen in eenen gezonden en krachtvollen staat te houden; doch hoe kan aan een vrouwelijk wezen, welks borst door een kunstig werktuig is te zamen gefnoerd, waarvan de ribben zich noch boven noch buitenwaarts kunnen bewegen, en welker borstbeen

zich daarom niet naar voren kan begeven, deze zoo noodige uitzetting ten deel worden? het is „als met geweld ingedrukt en ingesnoerd,” en „de natuurlijke schoone evenredigheid misvormd.” Wel is waar, dat aan dit geslacht, als tegenwigt tegen deze nadelen, van de goedgunstige natuur, de vatbaarheid is verleend geworden, om met den buik adem te scheppen, hetgeen haar in eenen hoogerent graad dan den mannen eigen is, en hierdoor een deel der slechte gevallen, welke dit onnatuurlijk insnoeren medebrengt, afgekeerd. Alleen echter zijn de nadelen, welke uit de verkleefdheid aan deze bedroevende gewoonte voor het vrouwelijke geslacht ontspruiten, zoo groot, dat er in dit opzigt een in het oog loopend onderscheid tuschen beide geslachten plaats vindt, omdat zich juist daarom dit geslacht van dit groote, ja men kan zeggen, dit enige middel ter genezing, namelijk van de vereischte uitspanning der borst zelve, berooft. Inderdaad is de mogelijkheid eener spoedige en duurzame herstelling, welke alleenlijk door de vermeerderde uitgebreidheid der longen bereikt wordt, bij de vrouwelijke zieken vrij wat geringer, en kan men van haar, welke de meeste hulp noodig hebben, zeggen, „dat zij hare wapenen tegen zich zelve keeren.”

TWEEDE HOOFDSTUK.

OORZAKEN DER LONGTERING.

Verkoudheid, hetzij door het onvoorzichtig aan de lucht blootstellen, als het ligchaam even te voren verhit was, of wel door te ligte en niet genoegzaam beschermende kleeding, beschouwt men in het gemeen voor eene der gewoonlijke en werkzaamste oorzaken der Longtering. Echter ben ik des niet te min overtuigd, dat in vele gevallen de ware en werkzame oorzaak, in de aanwezig zijnde verborgene knobbels in de longen is te zoeken, en dat de Tering eerst dan ontstaat, als deze tot weekwording overgaan, nadat door inwerking der koude eene algemeene ongesteldheid geboren is. Bij dit alles dient er nogtans op den invloed der koude acht geslagen te worden, en daar, waar eene erfelijke aanleg tot Longtering aanwezig, of het gestel voorheen verzwakt is, worden zeer ligt longziektens verwekt. De overdragt dezer ziekte van de ouders op de kinderen is eene droevige daadzaak, waarop ik alreeds heb gezinspeeld. De oorspronkelijke trekken van dit ongelukkig erfdeel vindt men voortgekend in eene rode en tegelijk zachte kleur van het aangezigt, en eenen buitengewonen glans der oogen, in eene smalle en schrale gestalte, een sterk

vooruitsteken der schouderbladen en eene zwakte van het beengestel, waarbij zich ook niet zelden een aanleg tot ongezonde zwelling voegt. Bij de opsomming van de oorzaken der Longtering moet men onderscheid maken tuschen regtstreeksche (directe) en eenige bij verre de grootere klasfe, welke doorgaans met deze verward worden, eigenlijk slechts zijdelingsche (indirecte) zijn. Tot de laatste worden gebragt: ontsteking der longen, zijdewee, besmettelijke uitflagsziekte, teruggedreven uitslag, slechte spijzen en gebrek aan dezelve, het wegbliven der stonden, ongezonde huisvesting, ziekte der buiks-organen, (somwijlen door onmatig drinken toegebracht,) bloedspuwing, algemeene venusziekte, en eene lange reeks van ziekten, welker invloed in het voortbrengen der Longtering alleenlijk daarin bestaat, dat zij eenen zwakken toestand van het ligchaam veroorzaken. Ik heb gezegd, dat men onderscheid tuschen directe en indirecte oorzaken moet maken, niet alsof er eenige waren, welke men eigenlijk directe konde noemen, maar alleen om aan mijne lezers de waarheid regt duidelijk te maken, dat de Tering het uitsluitende gevolg eener verzwakte ligchaams-sterkte is. Bijaldien het welzijn in het algemeen verstoord wordt, zoo volgt daaruit eene geheele verandering der sappen en afscheidingen van het ligchaam, en daaruit wederom eene gebrekkige voeding, en deze is het, welke tot vorming van knobbels aanleiding geeft.

Vele schrijvers zijn van gevoelen, dat verschillende borstziekten een horen van overvloed der Longtering zijn; ik houde echter die vooronderstelling voor ongegrond, en ben van gevoelen, dat de ontwikkeling der toevallige vormingen, welke men knobbels noemt, alleen aan eenen ziekelyken

staat in het algemeen is toe te schrijven. Ik zoude geen einde vinden, als ik alle de menigvuldige oorzaken der Tering wilde optellen; want hetgeen in staat is, om het gestel te verzwakken, is ook vatbaar, om eenen teringachtigen toestand te bewerkstelligen. Zoo kunnen, b. v. gemoeds-onrust, langdurig onderdrukkende aandoeningen, en ook chronische ziekten van verschillenden aard tot de daarstelling dezer ziekten den grondslag leggen. Men schrijft in ons vaderland het menigvuldig verschijnen derzelve grootstendeels aan de groote en schieijke veranderingen van het luchtgestel, en de vochtigheid onzer landstreek toe, en zonder twijfel brengen deze inwerkingen veranderingen in het menschelijk lichaam te weeg, welke meer of min de gezondheid in het algemeen verstoren, vooral echter bij zoodanige voorwerpen, welke een teeder gestel en eenen overgeërfden aanleg tot Scrofenziekte hebben. Ook zijn bijzondere bezigheden, waarbij de mensen stoffige of schadelijke dampen moeten inademen, voor aanleiding gevende oorzaken tot deze ziekte beschouwd geworden; intuschen heeft mij de ontdekking gelederd, dat daaruit geene Longtering, maar wel catarrhale ziekten voortspruiten, en dat de laatste een behoedmiddel tegen de eerste zijn. In de zuidelijke deelen van Europa, vooral in de Italiaansche Staten, geloofde men, dat zich die ziekte door aantekening voortplantte, en alzoo geheele huisgezinnen wegrukte. Wat mij aangaat, zoo heb ik zoodanig eene verspreiding derzelve, onder personen van een gelijk erfelijk gestel niet opgemerkt, en ik schrijf derzelve daarom aan de medewerking van andere omstandigheden toe, inzonderheid daar, alwaar reeds een erfelijke aanleg tot de vorming van knobbels aanwezig is, welke, zoo als ik reeds gemeld heb, zich

bijzonder door eene eigenaardige ligchaamsgedaante, langen hals, ranken romp en ranke ledematen, naauwkeurige borst, hooge schouders, zachte en doorschijnende kleur der huid, zwakte stem en groote prikkelbaarheid kenmerkt. Ook hebben dezelfde verblijfplaats en dezelfde levenswijze zonder twijfel dikwijls invloed, dat zich dezelve onder zekere huisgezinnen voortplant; en moeten wij aan deze oorzaak, en niet aan eene besmetting hare groote verspreiding toeschrijven (*). In mijne buurt wonen vele Italianen, welke meestal in enge, bedompene vertrekken te zamen leven, en uit hoofde van hunne slechte voedingswijze, hunne onzindelijkheid en wegens velerlei ellende en ongemakken wel schijnbaar eene vatbaarheid voor teringachtige ziekten konden hebben; tot dusverre heeft zich echter aan mij geen geval aangeboden, waarin zich deze ziekte onder hen door aansteking heeft voortgeplant. Offschoon ik nu overtuigd ben, dat de Longtering niet besmettelijk is, zoo zoude men mij toch verkeerd begrijpen, wanneer men geloofde, dat ik de afzondering der teringachtigen van gezonde mensen zoude afraden; integendeel raad ik, zoowel uit hoofde der persoonlijke welgevalligheid der lijdsters, als ook ter

(*) Hoewel in vele gevallen de voortplanting der ziekte langs dezen weg met onrecht aan eene vermeende aansteking mag worden toegeschreven, zoo pleiten toch zoo vele bewijzen daarvoor, dat zij dezelve ook op de laatste wijze kunnen verspreiden, dan dat wij glad weg elke aansteking zouden durven wegloozen. Vooral geloof ik niet andere waarnemers te moeten aannemen, dat zij zich ligt door bedden, kleedingstukken, en andere gereedschappen voortplant, waarvan de zieke vroeger en wel in de laatste oogenblikken der ziekte dikwerf gebruik heeft gemaakt.

Aanm. van den Hoogd. Vert.

Offschoon ik het gevoelen van den Hoogduitschen Vertaler, "dat de ziekte door besmetting kan voortgeplant worden," als onbevoegd niet geheel wil betwisten, zoude ik toch ettelijke gevallen uit mijne praktijk kunnen aanhalen, die het tegendeel bewezen hebben.

Vert.

bevordering hunner herstelling, in dit opzigt alle mogelijke voorzorg aan, welke ons de rede en de liefde ingeven.

DERDE HOOFDSTUK.

DE PLAATSELIJKE EN SYMPATHISCHE TOEVALLEN DER LONGTERING. NATUURKUNDIGE TEEKE- NEN DER ZIEKTE.

Het is eene reeds sedert lang bekende daadzaak, dat de toevallen, waarop zich de practische Geneesheeren in het eerste tijdperk dezer ziekte, als dezelve vooral aanduidende, verlaten, buitengemeen veranderlijk en onzeker zijn. Ja, het begin derzelve is in vele gevallen zoo bedriegelijk, dat, eer dat de zieke slechts het geringste gevaar vermoedt, het geval reeds hopeloos is. Alleen gebeurt het somtijds, offchoon zeldzaam, dat de zieke, ten gevolge der knobbels, welke zich aanvankelijk in de zelfstandigheid van het bovenste gedeelte eener of beider longen vormen, op deze plaats, waaruit blijkbaar de eerste kiem der ziekte ontspruit, pijn of anderzins een onaangenaam gevoel gewaar wordt. Alhoewel er nu soms gevallen voorkomen, alwaar de ziekte onopgemerkt en in het geheim vorderingen maakt, is echter veelijds een onbeduidende hoest het eerste toeval, denwelken men nogtans gemeenlijk aan de ene of andere door verkoudheid veroorzaakte ongesteldheid toeschrijft. Eenigen tijd daarna neemt het in

het begin moeijelijke of drooge hoesten toe, en wordt er een weinig kleurlooze slijm, als bij eene gewone verkoudheid, opgegeven. Hierop volgt eene zekere lastige en op zich zelve niets beteekenende pijn, die met moeijelijke ademhaling verbonden is, een in het algemeen zwakte en snelle pols, welke zeldzaam onder de 90, maar gedurende de hette der hectische (uitterende) koorts, meestal 120 slagen in eene minuut telt. Tegen den namiddag heeft de zieke doorgaans eene huiverachtige gewaarwording langs de ruggegraat, waarop tegen den avond vermoeiderde warmte en cindelijk uitwafeming volgt, welke meestentijds na middernacht zeer sterk wordt, en het ligchaam bijzonder vermagert. Bijaldien zich bloedspuwing met deze toevallen vereenigt, of wanneer de met het hoesten uitgeworpene stoffen een etterachtig aanzien beginnen te verkrijgen, alsdan hebben wij alle oorzaken, om over het aanwezig zijn van Longtering tot een besluit te komen. Reeds moet de hoest, als hij zich bij een' lijder vertoont, wiens gezondheid in het algemeen verstoord is, achterdacht verwekken. Er doen zich ook gevallen op, alwaar zich de ziekte op eene zeer onregelmatige wijze openbaart. Aldus gaan er, b. v., zeer dikwijls opzwelling der buiksklieren, aphthen of spruuw, hardnekkige buikloop, opschorting der stonden, of eene aandoening der luchtpijp, vergezeld met eene geringe verandering der stem, de gewoonlijke kennschetfende verschijnselen eenigen tijd vooraf. Of schoon men nu in de vroegere tijdperken der ziekte nog over de aanwezigheid derzelve twijfel kan voeden, wanneer men niet tot de natuurkundige kenteekenen zijne toevlucht neemt, kan men dezelve slechts, in de latere tijdperken, ter naauwernood herkennen. Zoodra zich namelijk de hectische koorts

geheel heeft ingesteld, bespeurt men ook reeds de vermindering aan vleesch, dewelke met rasche schreden toeneemt, waarna nachtzweet, buikloop en fluimlozing zich vermeerderen. Voor mij, dewijl ik gedurende zoo vele jaren dagelijks tot het beschouwen dezer ziekte gelegenheid gehad heb, is meestal slechts een oogslag op den zieken ter verkenning toe-reikende.

Neus en wangen beginnen op eene merkbare wijze vooruit te steken, het aangezigt wordt blaauwachtig, bleek, en vermagert zich, hetwelk met de als het ware overloopende, en soms omschrevene roodheid, die eensklaps te voorschijn treedt, en wederom verdwijnt, alsmede met de glansrijke witte kleur, of het paarlblaauwe voorkomen van het bindvlies van het oog, bijzonder afsteekt; de schouderbladen staan vooruit (zoodat men ze bij vleugels heeft vergeleken,) terwijl zich ter zelfder tijd de borst, ten gevolge der naar buiten gebogene vlakte der ribben, welke eene grootere neiging naar beneden hebben, en te gelijk eene grootere nadering van het borstbeen naar den rug toe toelaten, aan de zijden zoowel, als over dwars verengt. Aan het boven en voorste gedeelte der borst schijnen de ruimten tus-schen de ribben verwijderd en ingedrukt, maar de buik plat en ingetrokken. De vingers schijnen verlengd, derzelver ledien, alsmede ook de andere deelen, gezwollen; de nagels krommen zich naar binnen, en daar, waar alreeds groote knobbelholten aanwezig zijn, ontwaart men ook eene opzwelling der vingertoppen; de hals schijnt verlengd en in zijne bewegingen verhinderd, en de mondhoeken trekken zich terug, zoodat daardoor een akelige grimlagch (bitter smile) ontstaat.

De Longtering wordt gemakkelijk erkend op dat

tijdstip , waarop zich de knobbelsmassa verweekt , zich eenen weg in eene der nabijgelegene longpijpen baant , en eindelijk eene holte achterlaat , welker tegenwoordigheid zich duidelijk door het zich hier kenschetsende toeval — de borstspraak (pectoriloquie) te kennen geeft. Deze eigenaardige verschijnselen hoort men doorgaans het eerst aan het bovenste derde deel der regter long (alwaar de knobbels zich het eerste vertoonen) als deze verweekt zijn , en men het oor tegen de bovenste ribben of de *fossa infraspinalis* (onderste doorgroeve) van het schouderblad aanlegt. Bevindt men alsdan , — men kan nu het bloote oor of wel den stethoscope op een gedeelte der borst plaatsen , dat waarschijnlijk aan eene daaronder liggende holte beantwoordt — dat de stem des lijders luider als naar gewoonte is , en zoo zij met een snorrend (*thrilling* genoemt) geruisch van binnen schijnt uit te komen , wordt dit pectoriloquie genaamd , en kan men daaruit zeker tot eene knobbelholte besluiten. Niet zelden merkt men ook daarbij de inhoudsstoffen op , wanneer zij door het hoesten worden in beweging gebracht. Bijaldien de wanden eener oude en bijna ledige holte digt en stevig zijn , alsdan ontwaart het oor bij eenen sterken aanval van hoest een' metaalachtigen weerklang of een geluid , alsof er een paar ledige glazen zachtjes tegen elkander gestooten werden. Wanneer er een aantal holligheden zijn , en met elkander gemeenschap hebben , zoo verandert de vloeistof , welche men daarin hoort , van plaats , zoo dikwijls als de zieke adem haalt.

De juist niet moeijelijke methode , waarvan ik mij bediene , om de Longtering van de longzinking te onderscheiden , waarmede zij zeer gemakkelijk kan verward worden , bestaat daarin , dat ik het oor tegen het achterste gedeelte der borst , ongeveer twee of

drie duimen onder den ondersten hoek van het schouderblad aanleg. Hierdoor kan men, wanneer de ademhaling bijna natuurlijk of flauw als die van een kind (pueril) is, het geval reeds vroegtijdig voor teringachtig verklaren; hoewel de zicke alleenlijk door een lastigen hoest en door weinig van de in Longtering plaatsgrijpende toevallen gekweld wordt. Wij bezitten geen natuurkundig teeken eener longpijps-ontsteking, als alleen omstreeks het doodelijke uiteinde der zicke, wanneer zich alreeds groote vermagering, gevestigde hectische koorts, buikloop en andere slechte teekenen openbaren. Evenwel zijn de gevallen, in welke zich enige teekenen van herstelling hebben ingesteld, hiervan uitgezonderd. Wanneer het klinkend ratelen voorkomt, voordat de onderste longkwabben door knobbels zijn aangetast, zoo kan men dit als een zeer gunstig teeken beschouwen; want zoo hevig en langdurig ook het hoesten in andere gevallen zijn mag, wijst ons toch de oorluistering (auscultation) geen teeken van den zinkingstoestand aan de hand, hetwelk de volkomene herstelling voorafgaat of daarop volgt. In de nieuwe gevallen van Longtering, welke zich dagelijks aan mij aanbieden, besluit ik ligt uit de afwezigheid der zinking, op den onloochenbaren aard der kwaal, zonder mij zelven de moeite te geven, om den toestand van het bovenste gedeelte der longen te onderzoeken. Doch wanneer zoodanig een lijder bloed of slijmig-etterachtige stof uithoest, door huivering, koortsaanvallen en nachtzweeten bezocht wordt, bovendien wegteert en over zwakte klaagt, en men bij het inademmen geene zinking bespeurt, dan kan men ten volle verzekerd zijn, dat er knobbelholligheden aanwezig zijn. Bijaldien er hoest plaats vindt, welke niet van aangewende geneesmiddelen

ontstaat, en de sympathische of medelijdende teekenen der Longtering zoowel als de uitkomsten der auscultatie onder de sleutelbeenderen eenigzins onzeker zijn, terwijl dat het onderste gedeelte der borst een bijna natuurlijk ademhalings-geruisch aanduidt, dan kan men, volgens mijne ondervinding, welke ik door eene onderzoeking der borst van vele duizende longteringachtigen heb opgedaan, het geval zonder tegenspraak voor ware Longtering houden. In een groot getal van gevallen heb ik, tot veel verwondering mijner leerlingen en andere geneesheeren, welke getuigen mijner behandeling zijn geweest, verklaard, dat de zieken knobbels in de bovenste deelen der longen hadden, zonder dat er voor het overige één ander kenteeken van die gewigtige kwaal, dan alleen een moeijelijker hoesten, was tegenwoordig geweest. Deze schielijke uitspraak is ook doorgaans als stellig uitgekomen, nadat ik mij door middel van het oor over de gezondheid van het ademhalings-geruisch en het gemis eener longpijps aandoening in het onderste gedeelte der borst overtuigd had. In ettelijke gevallen ontdekte ik in het bovenste gedeelte der borst onduidelijke ademhaling, welke uit knobbels en longenverharding ontsproot; in andere gevallen wederom eene knobbelholte, welke de volkommenste pectoriloquie verzekerde; en wanneer ik den zieken naauwkeurig ondervroeg, dan bevestigden de toevallen, welke hij opgaf, gewoonlijk, dat er een dergelijke toestand daar was, welken men, met betrekking tot de daarmede schijnbaar verbondene ongestoorde gezondheid, verborgene Tering noemt.

Het zoude niet moeijelijk zijn nog eene meer volledige en naauwkeurige schilderij der toevallen, welke deze ziekte kenfchetten, op te hangen; daar het echter alleen hier mijne bedoeling is, de ter harer verhoe-

ding en herstelling strekkende behandeling nader in oogen schouw te nemen, beschouw ik het voor gepaster, verscheidene met deze takken van mijn onderwerp in verband staande eigenaardige opmerkingen tot heden toe nog achterwege te laten. Mogt ik er echter toe aangespoord worden, om eene tweede uitgave van dit werk in gereedheid te brengen, zoo zoude ik mij dan genoegzaam bekwaam gevoelen, om dit hoofdstuk met nog meer belangrijke, en voor zoo verre mij toeschijnt, oorspronkelijke daadzaken, te verrijken.

VIERDE HOOFDSTUK.

ZIEKTEKUNDIGE VERSCHIJNSELEN NA DEN DOOD.

De gewoonlijkste in de longen voorkomende verschijnselen na den dood zijn de, onder den naam van knobbels (tuberkel), bekende eigenaardige voortbrengselen, waarvan men, immers naar de verscheidenheid hunner uitwendige gedaante, twee hoofdvormen onderscheidt, namelijk: die der *op zich zelye staande* of *infularische ligchamen*, en die der *doordringing of asscheiding tuschen de longcellen* (*interstitial-infiltration of secretion*.) Tot de eerste behooren de *gierstkorrelige* knobbels, aldus wegens hunne gedaante genaamd, welke doorgaans naar eene

gierstkorrel gelijkt, offchoon zij ook soms groter gevonden worden. Bij hun ontstaan, zijn zij half-doorzijnende en van eene graauwachtige kleur, somtijds ook kleurloos en doorschijnende. Als men ze oppervlakkig beschouwt, schijnen zij kogelrond te zijn; doch onderzoekt men ze naauwkeuriger, alsdan ontwaart men hier en daar hoeken en bogten. Zij zijn zoo naauw met de zelfstandigheid der longen vereenigd, dat men ze doorgaans niet van deze kan afzonderen, zonder een gedeelte daarvan mede weg te nemen. Zij naderen en vereenigen zich langzamerhand met elkander, zoo dat zij half-kraakbeenige groepen of klompjes vormen, welke met den tijd eene heldere strookkleur aannemen, en in eene kaasachtige zelfstandigheid overgaan. Bijaldien zij zich alzoo door inkokering (*intusfusception*) uitbreiden en vereenigen, vormen zij datgene, hetwelk men *raauwe* of *ourijpe* of wel *geclraauwe* knobbels noemt. Hunne vorming tot dien staat vangt aan met de verschijning van gele endoorschijnende vlekken, welke meestal echter niet, zoo als men dolender wijze vooronderstelt, altijd in derzelver middelpunt voortkomen. Dewijl deze knobbels langzamerhand toenemen, vereenigen zij zich, of op de bovengemelde wijze, of blijven ook, nadat zij zich in den onrijpen staat veranderd hebben, afgezonderd en op zich zelve staande. Tot bewijs der juistheid van het beginsel, hetwelk ik in het onderhavige werk op eene duidelijke wijze heb trachten te bewijzen, dat, namelijk, de Longtering zeldzaam onder personen voorkomt, welke eene ruime en breede borst hebben, kan deze daadzaak dienen, dat die knoopjes of tuberkels bijna zonder uitzondering aan het bovenste gedeelte der longen worden gevonden, welke het smalste deel aan de borst is. Hier van daan ver-

spreiden zij zich verder zijdewaarts af, en eenige derzelven bereiken, hoewel zeldzaam, de grootte eener hazelnoot. Doch denkelijk zijn zij, indien zij deze grootte genaken, niet afgezonderd, maar bestaan uit zoodanig eene vaste vereeniging van meerdere, dat men ze niet van elkander scheiden kan.

Een tweede vorm van infularische ligchamen zijn de korrelige *knobbels*, welke *Baijle* het eerste beschreef, en voor eene toevallig kraakbeenige, van de knobbels onderscheidene vorming, en dat wel zonder genoegzamen grond, hield; dan, wanneer men dezelve doorsnijdt, alsdan vindt men, dat zij dezelfde kleur en ondoorschijnendheid bezitten, en dezelfde tijdperken van wasdom doorlopen, als de gewone knobbels. Hierom ben ik ook van gevoelen, dat zij volkommen dezelfde zijn als gene. Het voornaamste onderscheid tuschen beide bestaat alleen in de uitwendige gedaante. De *korrelige* knobbels zijn rondachtig of eivormig van de grootte cenes gierstenkorrels, en zelden groter, en ontstaan afzonderlijk en in groote menigte op eene geheele long of op een groot gedcelte derzelve, zoodat zij ook daar, alwaar zij schijnbaar zamenhangen, bij naauwkeuriger onderzoek als geheel afgezonderde ligchamen verschijnen. Zij onderscheiden zich buitendien daardoor, dat zij gedurende langen tijd hard blijven, zonder eene geneigdheid tot verettering aan te duiden, waarin zij toch somtijds overgaan.

Ik heb reeds te voren aangehaald, dat een der hoofd-verschillen tuschen gierstvormige en korrelachtige knobbels hierin bestaat, dat de laatste zonder kleur en doorschijnende zijn; echter is dit onderscheid niet altijd aanwezig; want somtijds hebben zij ook eene grauwachtige kleuring en zijn niet altijd doorschijnende, maar in vereeniging met deze graauwe

kleur ook halfdoorzichtige, hetwelk almede tot bewijs dient, dat zij een en hetzelfde met de gierstvormige knobbels zijn.

Een tweede vorm, in welken zich de knobbelmasfa in de longen voordoet, is die der *interstitial infiltratie* (doordringing of afscheiding tuschen de longcellen). Deze kan, even als de eerste vorm, in twee soorten verdeeld worden, de eerste van welke de *graauwachtige*, de andere echter *geleiachtige, knobbelachtige infiltratie* genaamd wordt. De eerste doordringt in het tweede tijdperk der knobbelsbe- werking het longweefsel rondom de knobbelbeursen en is in hetzelde als het ware ingelijfd. Bij gelegenheid komt zij echter ook, op zich zelve staande en onafhankelijk van de vroegere vorming der gierstvormige *knobbels* voor, en vormt alsdan groote klompen eener vochtige, vaste en voor de lucht niet toegankelijke, zelfstandigheid. Derzelver graauwachtige kleur heeft uit de afscheiding der zwarte longenstof in kleine deeltjes haren oorsprong. Zij verweekt zich langzaamhand, even als de insularische knobbels en gaat in eenen staat van onrijpheid over, welke zich door kleine gele en ondoorzichtige stippen of plekken te kennen geeft. Doet men eene insnijding in deze masfa, zoo vloeit de in deze kleine plekken zich bevindende stof uit, en blijven er kleine openingen als speldensteken achter. De *geleiachtige* zelfstandigheid of *geleiachtige tuberculeuse infiltratie* bevindt zich tuschen de gierstvormige knobbels, en is meestal zonder kleur, soms echter ook rood gekleurd. Volgens Laennec gaat zij, daar zij allengs lijviger wordt, in gele knobbelstof over, en dit volgens zijne opgave soms zoo schielijk, dat, wanneer men groote klompen dezer zoo veranderde zelfstandigheid beschouwt, men naauwelijks in staat is, om een spoer meer

van haren vorigen toestand op te merken. Volgens mijn gevoelen nogtans , dat op veeljarige waarnemingen gegrond is , is deze beschouwing geheel verkeerd ; maar komt het mij voor , dat deze geleachtige infiltratie het voorbrengsel eene specifieke , langdurige ontsteking is. Ook gaat , volgens mijne onderzoeken , die geleachtige infiltratie of beter gezegd , afscheiding (secretion) , niet in gele knobbelsstof over. Voorts is deze secretie , waarover ik hier spreke , volkomen gelijk aan de ziekelijke afzondering , welke men zoo menigvuldig bij chronische borstvliesontstekingen onder het weivlezige bekleedsel der longen aantreft. Ook heb ik bij chronische ontstekingen van het hart meermalen dezelfde geleachtige stof onder het weivlezige bekleedsel van het oor en de hartkamer , in de lagen van het hartezagje , alsmede onder de weivlezige oppervlakten van de in de onderbuiksholte gelegene organen opgemerkt. Deze daadzaken strekken tot sprekende bewijzen voor mijn gevoelen over de eignaardige , chronische natuur dezer afscheiding , en wanneer wij nog hier bijvoegen , dat wij in deze geleachtige stoffen haarrvaten zien binnentrede en wij ook deze vaten in de geleachtige afscheiding der verschillende , zoo even gemelde , werktuigen kunnen na-sporen , zoo denk ik , dat ik mijne wijze van zien volkomen voor bewezen mag houden. Ten einde echter mijne bewijsgronden nog meer te bevestigen , moet ik aanmerken ; dat ik insgelijks een dergelijk afscheidsel in verscheidene chronische gewrichts-ziekten aan de buitenste oppervlakte van het gewrichtsvlies (slijnvoial-kapsel) heb waargenomen , dat zich zelfs tot eene aanmerkelijke uitgestrektheid in het nabij gelegene celwijs-weefsel uitbreidde.

De bewerking , door middel van welke zoowel de op zich zelve staande , als de verdeelde (diffused)

knobb:lstoffe in den vloeibaren staat overgaat, is eene en dezelfde. Er vertoonen zich gewoonlijk in het midden van eenige te zamen gevloeide knobbels en op verschillende groepen der verspreide knobbelstof, eene menigte kleine geelachtige ondoorzijnende plekken, tot dat zich het geheel trapsgewijze in eene gelijkvormige gele massa verandert, die na langer of korter tijd weekachtig wordt, en in een dikken geronnen etter overgaat. De dikte van dezen etter is echter geenszins altijd gelijkvormig; een gedeelte daarvan, namelijk, gelijkt een weinig naar de afscheiding eener gewone zweer, en is dun en waterachtig. De afscheiding van het haar omringende vlies draagt echter ook, hetwelk ik geenszins betwijfle, niet weinig tot dien overgang der knobbelstof, van harde in zachte, het hare bij. In een door den Heer LOMBARD te Geneve uitgegeven, werk, vooronderstelt deze Schrijver, dat elk gedeelte der knobbelstof op het weefsel, waarmede zij in aanraking is, als een vreemd lichaam inwerkt, en op deze wijze de afscheiding eens etters daarstelt, welke den knobbel werktuigelijk in twee verschillende gedeelten verdeelt; ik ben nogtans van gedachte, dat de Schrijver te veel aan de werking dier vloeistof hecht; want wij bevinden, dat enkele knobbels, welke een of meerdere gedeelten etter in zich bevatten en blijkbaar niet met eenig weefsel in verband staan, het vermogen bezitten, om etter voort te brengen; ja zelfs treffen wij verzamelplaatsen van etter in groote knobbelmansta's aan, alwaar de natuurlijke celwijze vorming der longen volstrekt niet te onderscheiden is. Bijaldien gedeeltelijk door eene prikkelingsbewerking eene etter-afscheiding, en wel in zoodanig eenen graad plaats vindt, om eene scheiding des geheels te veroorzaken, alsdan vermt zich eene opening in eenige der nabij-

zijnde luchtpijpstakken, of in eene voorheen met dezelve gemeenschap hebbende knobbelholte. Door middel van deze samengestelde bewerking wordt nu de uitstooting der knobbelkorrels te weeg gebragt. Indien het binnenste van dergelijke holten van aankerkijke grootte is, zoo vormen zich zuilvormige banden door dezelve, welke uit verdikt weefsel der longen bestaan en somtijds met knobbelachtige ontarding omgeven zijn. Men ziet echter longpijptakjes door deze holten heengaen, en de weinige vaten, welke men nu en dan in de banden aantreft, zijn zeker altijd toegesloten. Aan de wonderen van groote uitgevretene en reeds lang aanwezige holten ontmoet men eene menigte der bloedvaten in eenen platten staat, en diegenen, welke plat toegesloten zijn, hebben een dun, halfkraakbeenig vlies tot overtreksel. Daarentegen schijnen de longpijps-vertakkingen, met uitzondering dergenen, welke tot afscheiding der fluiden vereischt worden, alhoewel men dezelve gesloten en verscheurd aantreft, oorspronkelijk in de knobbelige massa in gewikkeld te zijn, en de ruimten, welke door haar wordt ingenomen, doortrokken te hebben. Zoodra zich deze holten ontledigd hebben, bedekken zij zich met een zacht, dun, bijna ondoorzijnend vlies, of zijn alle met een schijnvlies bekleed, dat echter op vele plaatsen wordt gemist en van verschillende vastheid is. Soms komen er gevallen voor, in welke lagen van half kraakbeenigen aard deze holten bezetten, welke alsdan blaauwachtig van kleur zijn, hier en daar met kleine verhevenheden voorzien en in naauwe vereeniging met het weefsel der longen zijn, alsmede ook met de der longpijpen bedekkende vliezen in verband staan. Somtijds vindt men de binnenzijde der holtens ook zonder eenig valschi vlies; het bestaat dan enkel uit

het natuurlijke longenweefsel , hetwelk slechts verdikt of met knobbelsmasfa als doorzijgd is. Eer dat ik met mijne aanmerkingen over de vorming der knobbelholten tot een besluit komme , dien ik nog aan te halen , dat ik met BAYLE's meening overeenstem , volgens welken de etter , welken de zieken uitwerpen , van schijnvliezen wordt afgescheiden , en niet het voortbrengsel eener longpijps-affeiding is. De gronden , waarop ik mijn gevoelen vestig , zijn de volgende : 1°. omdat men geene aandoening der longpijpen ontwaart , eer dat de ziekte haar uiteindelijker genaakt , of dat de natuur de genezing door eene hierbij tredende borstverkoudheid tracht te bewerken en 2°: omdat men bij lijkkopeningen deze holligheden zeldzaam ledig , zoo als LAENNEC vooronderstelt , maar doorgaans met eene niet geringe hoeveelheid ettervormige stoffe vindt opgevuld , welke aan de door den zieken voorheen uitgeworpene stof gelijkvormig is.

De voortzetting mijner onderzoeken leidt mij nu tot de beschouwingen der in *beurzen ingeslotene knobbels*. Hoe zeer zeldzaam , behalve in de longpijpklieren , heb ik evenwel ten minste in 12 gevallen deze knobbels , voor derzelver weekwording , met eene toevallig vliesachtige zelfstandigheid en somwijlen met verdikt longenweefsel omkleed gevonden. Zoo zeldzaam als dit ook mag plaats grijpen , heeft toch de natuur , zoo als zij ten allen tijde genegen is , een middel tegen haar eigen gebrek uit te vinden , wijselijk daarvoor gezorgd , dat het zwarte nederzetsel , hetwelk die knobbelprikkeling ten gevolge heeft , aan het doelwit van een beursgezwel geheel en al beantwoordt. Dikwijls ben ik in de gelegenheid geweest , om zieken te onderzoeken , welke , nadat zij van de Longtering hersteld en jaren lang gezond

geweest waren , aan eene andere met ééne Longkwaal niets gemeens hebbende ziekte stierven. In vele dezer gevallen , alwaar zich de longzweren in eene half-kraakbeenige fistel hadden veranderd of waar eene volkomene celachtige wondsluiting was ingetreden , bevond ik , dat de hierbij aanwezige knobbels-knoopen in eene zwarte zelfstandigheid der longen waren ingehuld , hetwelk blijkbaar dezelfde heilzame uitwerkingen ten gevolge had , alsof zij in buurzen waren ingesloten geweest , dewijl zij daardoor op zich zelve staande en onschadelijk gemaakt wierden. Inderdaad de onderzoeking van vele lijdsters , welke in hunne jeugd aan de Longtering sukkelden , waarvan zij naderhand genezen werden , en welke ik na den dood opende , doen mij van gevoelen zijn , dat de verborgene knobbel van bovengemelden aard reeds dertig jaren te voren mogten bestaan hebben. Daarentegen komen er bij personen , bij welke de Longtering , ten gevolge eener van zelve hierbij komende verkoudheid , of ten gevolge eener behandeling , welke de ziekte in eene chronische kwaal veranderde , in haren loop is gestuit geworden , gelijkvormige knobbeltjes op gelijke plaatsen met rimpelige indrukfels op de buitenste oppervlakte der longen , als kenteeken van harer inwendige toesluiting , inderdaad niet zeldzaam voor. Zonder mij verder in tot twist aanleiding geven de beschouwingen in te laten , moet ik toch aanmerken , dat ik de ophooping van knobbelsstof voor eene eigenaardige ziekelijke , uit gebrekkige voeding veroorzaakte aficheiding , aanzie. Tot staving van dit gevoelen heb ik gewigtige gronden om te gelooven , dat versche , nog niet tot het tijdperk van onrijpheid gebrachte knobbels , worden opgeflept en dat er dien ten gevolge eene genezing der beginnende Tering kan plaats grijpen. Ik heb

dus twee verschillende wegen aangetoond , op welke de herstelling bij de Tering kan volgen , eenmaal , door wederopneming der knobbels op een vroeger tijdstip der ziekte , en dan ook nog in den staat van rauwheid , door insluiting (insulation) in zwarte longstof. Ik ga nu tot het punt van mijn onderwerp over , hetwelk ik met betrekking op het pathologisch-anatomische der Tering voor het belangrijkste houde , namelijk tot den aard en de wijze van vereeniging en toesluiting van etterholten , waarvan men tot dus verre nog weinig kennis schijnt verkregen te hebben. Zoo dikwijls als de natuur de genezing tot stand brengt , verspreidt zich de prikkel van het kleedsel der holten op de nabij zijnde longpijps-takjes , en het gevolg daarvan is — voorondersteld zijnde dat er eene of meerdere holtens , b. v. op den top der regter long aanwezig zijn , welke doorgaans het eerst wordt aangetast — een luchtgezwelachtige toestand van het celachtig-weefsel van dit gedeelte der long door insluiting der lucht in de werking der uitademing. Door uitzetting der lucht-cellen en door den daarop volgenden uitgebreiden staat van het weefsel dier longen wordt nu eene zoo gedurige drukking van buiten naar binnen op de buiten zijde van het beursgezwel veroorzaakt , dat daardoor langzamerhand eene aan elkander-sluiting der wanden der holligheid op volgt , en de zweerachtige uitholing *per primam intentionem* (onmiddellijke vereeniging) geneest. Indien de genezing schielijk volgt , en de holte nog niet oud is , dan omstaat er eene celachtige toesluiting ; komt er echter eerst eene longenzinking bij , nadat de Tering reeds lang geduurd heeft , dan vormen zich de toesluitingen meestal door vezelige-kraakbeenige plaatjes ; of er blijft een onvolmaakt likteeken met halfkraakbeenige pijpzweer achter. Daar , waar reeds een cel-

achtig luchtgezwel aanwezig is, treft men zelden nieuwe knobbels aan; dit is dan ook de reden, dat versche groepen van knobbels niet op den toegeslotenen top der onlangs genezene long zich plegen te vertoonen; wanneer echter, nadat reeds op deze wijze herstelling is gevuld, de gezondheid van den lijder op de eene of andere wijze verstoord wordt, zoo kan de top der andere, niet door een luchtgezwel aangedane, long de zitplaats eener nieuwe knobbelvorming worden; insgelijks kunnen er trapsgewijze versche knobbelgroepen beneden het door luchtgezwel aangedane gedeelte van den top der regter long even zoo wel, als aan andere deelen, ontstaan. Deze groepen kunnen alsdan in den loop der ziekte, wanneer zij niet gestuit wordt, langzamerhand zijdewaarts aflopen. Zoodra zich op het bovenste gedeelte eener long eene holte heeft gevormd, verschijnt er op een onbepaalden tijd eene uitbersting, welke dieper naar onderen gelegen is, zoodat men na den dood in staat gesteld is, om de sporen der ziekte van hare hevigste verstoringen af, tot aan hare laatste aanvallen toe, te kunnen onderzoeken. Zoo ontdekt men gewoonlijk op den top eene hoekige holtheid, die door knobbels in eenen volmaakteren staat van raauwheid wordt omringd, een weinig verder naar onderen kleinere holligheden met opgeloste knobbelstof en rondom dezelve kleine knopjes, welke er gelachig uitzien; onder deze onrijpe of raauwe gierstvormige knobbeltjes, in welker midden zich reeds gele stippen vertoonen, en ten laatste doorschijnende gierstvormige knobbels, welke de eerste knobbelachtige sporen in de Longtering daarstellen en het onderste gedeelte der longkwabben beslaan. Men moet hier nog bij aanmerken, dat, bijaldien na de vorming van knobbels of eene holte

op den top der long, ten gevolge eener zinkingachtige aandoening (door verkoudheid veroorzaakt) of ten gevolge eens prikkels, welke zich van den zetel der ziekte af tot over de longpijpsvertakkingen uitstrekkt, een algemeen celachtig luchtgezwel ontstaat, geene geschiktheid tot knobbeltvorming meer plaats vindt.. Deze zonderlinge en eigenaardige uitzondering op den regel is waarschijnlijk het gevolg der buitengewone oefening van het longenstelsel door veelvuldig ademhalen, zoo als met langdurige zinking en aamborstigheid onafscheidelijk in verband staat. Daarom merkt ook LAENNEC met zeer veel regt aan, en mijne ondervinding bevestigt dit, dat men de knobbels zeldzamer in de tot vrijwillige beweging dienende spieren aantreft, dan wel in andere organen. De natuur zelve levert ons hier een sterk bewijs op van het gewigt van kunstmatige middelen, ten einde de werkzaamheid der longen te vergrooten, en alzoo nieuwe ontwikkelingen der knobbeltvorming voor te komen.

Eer dat ik mijne waarnemingen over de ziekelijke verschijnsels na den dood eindige, houde ik het voor noodzakelijk, hier nog iets over de organische veranderingen, welke de Tering vergezellen, aan te stippen; inzonderheid, daar vele dergelijken geheel en al van de bijzondere behandeling, waaraan de lijder is onderworpen, afhangen. De darmen, vooral de dunne, zijn na de longen het meest aan knobbelaachtige ontaarding onderhevig, eene ontaarding, die tot verzweringen aanleiding geeft, en allengs menigvuldige en uitterende buikloopen ten gevolge heeft. Deze droevige toestand kan in vele gevallen voorgekomen worden door eene manier van behandeling, welke mijne lezers in een ander gedeelte van dit werk zullen voorgedragen

vinden. Volgens Doctor LOMBARD heeft onder honderd volwassenen lijdsters meer als het vierde deel daarvan knobbels in de darmen; intusschen heb ik bevonden, dat dit getal door eene gepaste behandeling aanzienlijk kan verminderd worden. Daar ik verlangde te ontdekken, in hoeverre teringachtige lijdsters aan deze aandoening der darmen onderhevig waren, deed ik ook daaromtrent onderzoeken, en bevond, dat onder derzelver aantal volwasenen, welke ik gade floeg, minder dan het zesde deel knobbels in het gedarmte hadden. Hoewel ik nu in deze bijzondere gevallen zulk eene uitkomst verkreeg, kan ik toch de betrekkelijke verhouding, zoo als LOMBARD vooronderstelt, in het algemeen niet voor bewezen erkennen. Het naast aan deze zijn de darm scheils-, de longpijps en de halsklieren het meest aan knobbelvorming onderhevig; het ingewand echter, dat na de darmen daartoe de meeste geneigdheid bezit, is de milt, vervolgens de nieren, en nog meer de lever. Nogtans heeft er, wat de zoo even aangehaalde verhouding en de geneigdheid der verschillende organen tot de vorming van knobbels in de door mij aangevoerde rangschikking aangaat, tus-schen jonge en volwassene voorwerpen, een groot verschil plaats. Aldus treft men bij de eersten zeldzamer dan bij de laatsten knobbels in de darmen aan; daarentegen zijn de darm scheils en longpijpsklieren op verre na overvloediger de zitplaats der ziekte bij kinderen, dan bij volwasenen, en herhaalde onderzoeken hebben mij geleerd, dat men knobbels menigvuldiger in de zenuwmiddelpunten bij kinderen dan bij volwasenen ontmoet. Indien ik mijne neiging wilde doen bot vieren, zoo zoude ik mijne aankondingen over dit belangrijk gedeelte van mijnen onderwerp nog verder vervolgen; doch de grenzen,

welke ik mij voor dit werk heb afgebakend, belet-
ten mij in eene wijdloopigere uiteenzetting te treden.
Ik moet mij derhalve in mijne waarnemingen over
de voornaamste ziekelijke veranderingen, welke de
Longtering vergezellen, verkorten. Ik was niet wei-
nig verwonderd over eene betooging eens voornamen
Franschen geneesheers, dat longen-ontsteking en die
van het borstvlies slechts in de geringe verhouding
eens tienden deels van gevallen zich voordoen, ter-
wijl ik toch stellig overtuigd ben, dat, zoo als lijk-
openingen aantoonen, in de laatste tijdperken der
Longtering, niet minder dan het vierde gedeelte (om
niet overdreven te zijn, wanneer ik de verhouding
nog grooter opgeef) aan de eene of beide ziekten lijden.
Eene andere wonderlijke dwaling, waaraan zich een
geneeskundige schrijver van hetzelfde land, namelijk
de Heer ANDRAL, schuldig maakt, is die, dat de
Longontsteking in de vroegere tijdperken der ziekte
dikwijs plaats vindt, terwijl dat juist het tegenover-
gestelde het geval is. Ik wil toestaan, dat gedeelte-
lijke ontstekingen rondom de knopjes der knobbels
niet zoo zeldzaam zijn; maar de gevallen, waarin
deze ziekte de onderste longkwabben, als de gewoon-
lijke zitplaats der ontsteking, aantast, zijn zeker
schaarsch. Bijaldien Longteringachtigen aan ontsteking
der longen zoo dikwerf onderhevig waren, als ANDRAL
voorgeeft, alsdan zoude de duur der Long-
tering aanmerkelijk verkort worden. De een of an-
dere ziekelijke staat van het flijmvlies der luchtpijp,
ströttenhoofd en strotklepje, komen in de zelsde ver-
houding voor, als de long-ontsteking; doch deze
kwalen zijn zeldzaam, voor dat de Tering aannier-
kelijke vorderingen gemaakt heeft. Het zoude voor
Longteringachtigen zeer te wenschen zijn, wanneer
zij op een vroeger tijdsflip door eene ontsteking van

het een of ander deel der luchtwegen werden aange-
tast, naardien in dit geval de verdere ontwikkeling
hunner ziekte zeer in den loop zoude gestuit wor-
den. Nog moet ik hier op eene gewigtige omstan-
digheid doen opletten, dewelke, wanneer ik deze
onbeslist liet, tot de omverstooting van het grond-
beginsel en de behandeling, welke ik in dit werk aan-
beveel, mogt berekend schijnen. Men konde name-
lijk billijkerwijze tot de vraag geregtigd zijn, hoe
het komt, dat, wanneer ontsteking der luchtwegen
op de eene of andere plaats den voortgang der Long-
tering zoo krachtdadig tegenwerkt, in zoo vele ge-
vallen de eerste toevallen der Tering, welke zich bij
den zieken te kennen geven door verlies van stem,
heeschheid, met een woord, uit zoodanige toeval-
len bestaan, welke op eene aandoening van het strot-
tenhoofd verwijzen, zonder dat hierdoor het lijden
der longen aanmerkelijk wordt verlicht? De onderzoe-
kingen door middel der gehoorbuis hebben mij in-
tuschen duidelijk onderrigt, dat er in gevallen van
dien aard reeds voor deze inbreukmaking op de stem
verborgene knobbels in de longen aanwezig waren,
en dat het verlies der stem en de haar vergezellende
heeschheid alleen de gevolgen eener verdikking en
verzwering van den zak en stemspleetsbanden van het
strottenhoofd zijn, waardoor echter de uitademing
niet zoodanig verhinderd wordt, dat daardoor de
werkzaamheid der longen op gelijke wijze wordt op-
gewekt, zoo als dit bij zinkingachtige of aamborstig-
heids-kwalen het geval is. Maar niettegenstaande dit
werkelijk verschil in het kenmerk en de werkingen
dezer lastige verstoring der stem en van de zinking,
en niettegenstaande bij zieken, welke aldus lijden, al
de verschillende toevallen der Tering onafgebroken
hunnen gang vervolgen, zoo ontstaat er toch eene sub-

acute prikkel in den zak van het strottenhoofd en daardoor eene opzwelling van het slijmvlies, welke aan de inwendige oppervlakte van de luchtpijp nadeel aanbrengt, en voldoende is, om aan de werking der uitademing enige verhindering te veroorzaken. Om die reden leven ook zoodanige lijders, zoo als ik meermalen heb opgemerkt, twee maal zoo lang, als gewoonlijk dezulken, wier ziekte niet met dergelijke aanloening der luchtpijp in verband staat.

De maag, lever, milt en het alvleesch wijken ook niet zelden van den gezonden toestand af. De verharding, opzwelling en andere veranderingen van het maaksel in de lever, zoo als door wijlen ABERNETHY opgemerkt werden, bragten dien Geneesheer, waaraan de Heelkunde zoo veel heeft te danken, tot het verkeerd begrip, dat de Longtering dikwerf in eenen ziekelyken toestand van dit werktuig gevestigd zij. Op die verkeerde denkwijze grondde hij eene kuurmethode, welke eerder berekend was om de toevallen der Tering te verergeren, in stede van dezelve te verminderen. Ongelukkiger wijze verhaastte hij door een te groot vertrouwen op de werkingen van het kwik, het droevig uiteinde, hetgeen hij trachtte voor te komen, en gaf door zijn gezag bescherming aan eene behandeling, welke op meerdere gronden geene andere, dan schadelijke gevolgen moest naar zich slepen. Het blijkt hieruit duidelijk, dat hij niet over de oorzaken nadacht, welke aan deze ziekelyke hoedanigheid der lever moeten toegeschreven worden.

De grooteaderstammen zijn in de Longtering altijd meer of min met bloed opgevuld. De aanvalen van huivering bij de hectische (uitterings) koorts, de knobbelsverhardingen, de gedeeltelijke ontstekingen van het borstvlies en der longen, de zamentrek-

king der borst en de gedurige vermindering van den omvang der longen, verhinderen den omloop van het bloed uit de regter zijde van het hart door de longen, hieruit ontstaat eene te overvloedige vulling der beide holle aderen en ophooping van bloed naar de lever, als een onvermijdelijk gevolg der tegennatuurlijke opvulling der *vena cava inferior* (onderste holleader), welke haar bloed van dit groot ingewand verkrijgt. De ontlcedkundige, wien het bekend is, dat de *vena portarum* (poortader) het overtollige bloed der reeds vermelde werktuigen, door de lever voert, kan zich het menigvuldige voorkomen der ziekelijke verschijnselen, gelijk wij dezelve na den dood in die verschillende werktuigen opmerken, gemakkelijk verklaren; want verstoringen in de lever hebben, zoo als ik naauwelijs behoef aan te merken, ook eenen schadelijken invloed op de maag, milt, het alvleesch en darmkanaal. Ja zelfs is het geen ongewoon verschijnsel, dat men nog bij het leven van den lijder eene subacute (onderhaastige) ontsteking in deze deelen gewaar wordt. De menigvuldigheid, uitgestrektheid en complicatie dier verstoringen, zoo als men die in lijken aantreft, hangt toch vooral van de behandeling af, welke men heeft aangewend. Indien bloed-ontlastende middelen verzuimd zijn geworden, alsdan zijn natuurlijk deze ziekelijke verschijnselen meer op te merken; heeft men daarentegen van gene middelen een voegzaam gebruik gemaakt, dan zijn zij naar evenredigheid zeldzamer. Hierbij moet ik nog aanmerken, dat, uit hoofde van het verzuimen der vereischte onlastingen, alsmede ook somwijlen uit hoofde van zwakte, waterachtige uitstortingen ontstaan, die alsdan de naaste oorzaken des doods zijn. Zij kunnen zich in eenen aanmerkelijken graad, bij voorbeeld in de hersenen, in het hartenzakje, in het

celweefsel der longen, de borstvlieszakken en in de holte van het buikvlies voordoen. Uit de veelvuldige waarnemingen, waarvan mij tot dus verre nog geene uitzondering is voorgekomen, kan ik het als bijna onvoorwaardelijke daadzaak bijbrengen, dat zwelling der voeten altijd eene inwendige uitstorting te kennen geeft. Inderdaad, wanneer ik na den dood eens lijders, voor de lijkopening, gewaar word, dat de ledematen gezwollen zijn, dan ben ik reeds te voren overtuigd van eene inwendige uitstorting te zullen aantreffen. Als eene der vermengde kwalen met Tering, moet ik hier nog den aanleg tot pijpzweren aanhalen, welke BORDEU voor zeer menigvuldig houdt; naar mijne berekening geloof ik echter, dat zij zich onder 500 gevallen op zijn hoogst eenmaal vertoont. Verzweringen aan den aars zijn, wel is waar, niet zeldzaam; bij naauwkeuriger onderzoek verdienen deze echter den naam niet eener eigenlijke fistel. Bovendien moet ik hier opmerken, dat men soms kalkachtige, op zich zelve staande nederzetfels in vele groote holligheden gevonden heeft, en ik twijfel er niet aan, daar ik ze in onvolkomene likteekens heb opgemerkt, dat zij in deze holligheden geraakt zijn, nadat de geslotene wond, waarin zij zich ophielden, door verzwering was verstoord geworden. De algemeene vorming dezer nederzetfels, welke hoofdzakelijk uit phosphorzure kalk en sporen van dergelijke stof bestaan, is zonderling genoeg. Bijaldien de genezings-bewerking onvolmaakt en het gestel van den lijder eenigzins tot kalkvoortbrenging geneigdheid bezit, dan treedt er eene kalkachtige afscheiding op de plaats der wondsluiting, welke nog moet voltooid worden, te voorschijn, en aldus wordt de genezing van het deel bewerkstelligd. Ook ben ik verzekerd, dat, wanneer

de longpijpsklieren dergelijke versteeningen tevatten, zij dan de ruimte der knobbelmasa aanvullen, welke, zoo als mij zeer waarschijnlijk voorkomt, gedeeltelijk door opslorping wordt verwijderd.

ABERNETHY vond in het hersengestel, hetwelk met uitzondering eener geringe uitbreiding der regter hersenkwal, doorgaans vrij van ziekte is, de *foramina Thebesii* (de gaten van Thebesius) meestentijds vergroot. Ik heb intuschen geen een geval gezien, welke deze vooronderstelling had kunnen bevestigen.

Ik had nog wel vele merkwaardigheden mede te delen, over de ziekte-verschijnselen bij de Longtering, een veld van onderzoek, waaraan ik mijn geheele wetenschappelijke leven heb toegewijd, b. v. over de etterborst, welke uit eene uitstorting der knobbelstof in de borstholt veroorzaakt wordt, over pneumothorax, koudvuur, enz; edoch de mij voorgeschrevene grenzen en het bijzondere doelwit van mijn werk, verhinderen mij, zoo als ik reeds heb aangehaald, aan de verdere uitvoerigheid van mijn geliekoosd opstel. In het vervolg hoop ik echter nog een bijzonder geschrift over dit belangrijk onderwerp te kunnen leveren.

VIJFDE HOOFDSTUK.

VOORBEHOEDENDE BEHANDELING , WAARDOOR DE
ONTWIRKELING VAN KNOBBELS IN DE LONGEN BIJ
MENSCHEN KUNNEN WORDEN VOORGEKOMEN ,
WELKE AAN DEZELVE WEGENS ERFELIJKEN
AANLEG DAARTOE , OF WEGENS EENEN
KWAADSAPPIGEN STAAT VAN HET GE-
STEL , ONDERHEVIG ZIJN.

Reeds voor langen tijd plagt ik , als ik door zieken geraadpleegd werd , welke eenen erfelijken aankleg tot Longtering hadden , hun aan te bevelen , niet zuinig te leven , en van eenen versterkenden eetregel en dagelijksche beweging in de vrije lucht gebruik te maken ; te gelijker tijd raadde ik hun aan , van al datgene te vermijden , hetwelk aan de gezondheid in het algemeen konde hinderlijk zijn . Indien het bovendien in de magt van den lijder stond , meermaalen van plaats en lucht te veranderen , zoo vond ik dit altijd zeer noodwendig , zoowel in een natuurals zedekundig opzigt . De voordeelen , welke kleine reizen , vooral zeereizen , bewerken , gaven mij altijd aanleiding om dezelve aan te raden , indien slechts de omstandigheden dit veroorloofden . Naardien de zeelucht met zoutdeeltjes bezwangerd is , zoo wekt

zij, zoo als ik van gevoelen ben, tot diepere en menigvuldigere inademingen op, en bevordert hierdoor de uitspanning der borst, een punt, waarop ik reeds meermalen in dit werk, als op eene zaak van groot aanbelang, heb verwezen. Men kan echter ook aannemen, dat zij eene versterkende kracht bezit, door middel waarvan zij de ligchaams oppervlakte meer in beweging brengt en versterkt, en medelijdend eenen weldadigen invloed op de ingewanden, doch inzonderheid op diegene uitoefent, welke tot de spijsverterings-verrigting behulpzaam zijn. Buitendien bevind ik het op zeereizen voor lijders, welke door beginnende Longtering zijn aangetast, nog daarom zeer aan te prijzen, dewijl er waarschijnlijkhed bestaat, dat zich de borst van den zieken op de zoo even gemelde wijze zal uitzetten, en alzoo aan eene lichte en aanhoudende zinking onderwerpen, waardoor zij derhalve in staat gesteld wordt, om aan de Tering het hoofd te bieden. Wat de goede levenswijze betreft, zoo is het klaar, dat de gevoegdheid tot zwakte, die den menschen van een teringachtig gestel eigen is, eene geneeskuur vereischt, welke voor de tegenwerking der eerste toevallen berekend is. De bijzondere voorschriften en bepalingen van den leefregel zullen in het hoofdstuk over dit onderwerp verklaard worden. Met betrekking tot de verandering van plaats en haren invloed op de verhouding der ziekte, moet ik mij hier een bijzonder geval herinneren, dat voor meerdere jaren in het huisgezin van een mijner naaste bloedverwanten, eenen Cavalerie-Oversten, plaats greep. Deze begaf zich, nadat hij twee volwasne dochters en een zoon verloren had, met zijne overige kinderen naar *Tours*. Aldaar hield hij zich vijf jaren op, waarna hij wederom in zijn vaderland

en in de nabijheid der plaats , alwaar zich de ziekte het eerst bij zijne overledene kinderen geopenbaard had , terugkeerde. In het korte tijdsverloop van twee jaren had hij het hartzeer , den vroegen dood van drie andere leden zijner familie te betreuren.

CELSUS zegt , de slechtste lucht voor den zieken is die , welke de ziekte heeft veroorzaakt ; doch ik voeg hier nog bij , dat voor huisgezinnen , welke tot Longtering aanleg hebben , dat oord het ergste zij , waar zich de ziekte het eerst vertoond heeft . Terwijl dat ik toebereidselen tot het doen drukken van dit geschrift maakte , kwam mij een zeer in het oog vallend voorbeeld te voren , hetwelk tot bewijs strekt , hoe noodzakelijk het voor familien is , welke de geschiktheid tot Longtering hebben , wanneer enkele leden derzelven het geluk hebben , zich uit hun geboorteland te kunnen verwijderen. Uit een huisgezin , hetwelk vroeger uit elf personen bestond , vielen er zeven , welke te huis bleven , der Longtering ten offer ; terwijl er twee met denzelfden aanleg tot Tering behebt , als gene , buitenlands , en wel de een in West- , de andere in Oost-Indien , gedurende verscheidene jaren eene uitmuntende gezondheid genoten , en van alle borst-aandoening bevrijd bleven.

Onder de verschillende soorten van ligchaams-oefeningen tel ik voornamelijk het loopen en rijden als de geschiktste op , om de ziekte af te keeren , ja zelfs beschouw ik die , in het algemeen , als het beste behoedmiddel. Na eene vaardige en fiksche wandeling wordt de ademhaling menigvuldiger en dieper , en het hiermede vereenigde hijgen wekt de borstspieren op , bevordert eene heilzame ontwikkeling dezer deelen en vergroot den omvang der longen. Ik heb

het mij daarom bij scholen, waarover ik als geneesheer het opzigt had, altijd tot regel gemaakt, eene gedurige oplettendheid op deze gezonde ligchaams-oefening aan te bevelen, en de leerlingen aangemaand, om dezelve, zoo verre als in hun vermogen was, te bevorderen. Ook heeft de uitslag van dien maatregel altijd aan mijne verwachtingen beantwoord. Edoch de nuttige gevolgen derzelve bepalen zich niet blootelijk tot de uitspanning der borst; maar, omdat er een grotere overvloed van lucht met hetaderlijke stelsel in aanraking komt, wordt het bloed meer verkoeld, de dierlijke warmte vermeerdeerd, de werkzaamheid van het hart versterkt, en de verschillende afscheidingen tot grootere werking opgewekt.

Eene ligchaams-oefening van niet mindere waarde is het rijden, dat reeds door SIJDENHAM, en dat wel op dezelfde gronden, zeer werd aanbevolen; ja zelfs heeft het misschien nog den voorrang, omdat het alle de goede werkingen, zoo als het gaan, zonder zich te veel te vermoeijen, in zich vereenigt. Bij zoodanige lijders, welke reeds werkelijk aan Longtering sukkelen, mag misschien het nut, hetwelk met dit soort van ligchaams-oefening in verband staat, nog hierdoor verhoogd worden, dat de longen worden genoodzaakt, om zich meer opwaarts te bewegen, en de ziekelijke oppervlakten van het bovenste gedeelte der borst meer tot elkander te doen naderen. Er bestaat nog eene andere ligchaams-oefening, welke Doctor CARMICHAEL SMYTH voorge dragen en daarover eene afzonderlijke verhandeling geschreven heeft; ik bedoel het schoppen. Hoezeer hij niet heeft opgegeven, op welke wijze die ligchaams-oefening werkt, zoo geschieht het toch buiten twijfel op dezelfde wijze, als bij de voorgaande. Ik heb hiervan geen gebruik gemaakt; intusschen ge-

Joof ik wel, dat het als voorbehoedmiddel verdient beproefd te worden. Het kan ook nog tot een meer bijzonder bewijs, hoe nuttig in het algemeen de ligchaams-bewegingen zijn, aangehaald worden, dat de in een wilden staat levende menschen waarschijnlijk niet aan de verwoestingen dezer ziekte zijn blootgesteld. Wanneer reizigers van verschillende ziekten, welche zij gelegenheid hadden om waar te nemen, spreken, zoo herinner ik mij toch niet gelezen te hebben, dat een derzelve, welche met de wilde volksstammen der oude of nieuwe wereld, of ten minste met de werkzamere rassen van onbeschaafde menschen te doen gehad hebben, van de Longtering heeft gewag gemaakt. Het zoude ook inderdaad verwonderlijk schijnen, indien dit niet het geval ware. Uit hoofde van hun bestaan genoodzaakt om altijd op hunne hoede te zijn, en hunne krachten te beproeven, gedurig met de moeijelijkheden der jagt, of met krijgsondernemingen bezig, zoo als die de geschillen tuschen naburige stammen noodzakelijk maken, kunnen zij wel somtijds in traagheid en zorgeloosheid vervallen; maar hun geheele levensloop van de wieg tot aan het graf, kan echter toch daarvoor berekend zijn, om hunne ligchaamskrachten te beoefenen en tot volmaaktheid te brengen. Bevrijd zijnde van de boeijen, welche de onvermijdelijke gevolgen der hoogere geestvorming zijn, noch in de werkplaatsen der fabrieken opgesloten, noch aan de schrijftafel gebonden, noch door kleeding ingesnoerd, en geenszins bekoord door de menigvuldige uitvindingen, waardoor wij, tegen de uitspraak der rede aan, aan de slavernij der mode of gewoonte onderworpen worden, verheugt zich de wilde ten minste over het onbeperkte gebruik zijner ledematen, en de evenredigheid, welche men bij hem opmerkt, is

wel het sterkste bewijs der gezondheid, waaraan hij deel neemt. Laten wij onze onderzoeken nog verder tot aan de lagere dierklassen vervolgen, en op de verscheidenheden derzelve in den wilden en in den tammen staat letten, zoo bevinden wij ook hier eene bijzondere overeenkomst tuschen hen en den mensch. Om ons nu bij het onschuldige wezen, het konijn, op te houden, zoo heb ik in de voortzetting mijner onderzoeken in de vergelijkende ontleedkunde opgemerkt, dat dit dier in den staat van tamheid dikwijls aan Longtering sterft; echter heb ik nimmer een dergelijk geval bij het wilde konijn gevonden. Het weldadige der ligchaams-oefeningen kan echter, misschien door tegenstrijdigheid, nog beter aangetoond worden. Ook varkens, die voor de luiste dieren bekend staan, zijn bijzonder aan knobbelziekten onderhevig; van daar de afleiding van het woord *scrofula* van het Latijnsche *scrofa*, een varken; Longtering en scrofekwalen (klierziekten) zijn echter een en hetzelfde, daar beide uit knobbels voortspruiten. Om deze overeenkomst nog verder te vervolgen, treft men insgelijks nog een ander sterk bewijs van het vermogen en de goede werkingen der ligchaamsbewegingen bij den harddraver of het renpaard en den jagthond aan, alle deze dieren genieten eene overvloedige en sterke ligchaamsbeweging; men ontmoet dan ook, zoo veel mij bekend is, zelden of ooit bij deze longen-knobbels, zoo lang als zij behoorlijk voor arbeid bezigd worden. Ik zoude nog vele ophelderingen van dienstaard kunnen bijbrengen; doch ik denk, dat ik genoeg gezegd heb, om mijne lezers in staat te stellen, van deze vergelijkingen verder uit te breiden, en zich van de waarheid daarvan te overtuigen, hetwelk ik over de groote nuttigheid eener gepaste

en behoorlijk geregelde ligchaamsbeweging heb aangehaald. Ten einde echter aan het vertrouwen , dat ik in de werktuigelijke aanwending der beweging als voorbehoedmiddel stel , nog meerder kracht bij te zetten , voeg ik hier nog uit de vele gevallen , welke ik hierover in mijn dagboek vind opgeteekend , eenige bij.

Eerste geval. Voor eenige jaren werd ik bij den oudsten zoon eener voorname familie , een knaapje van 12 jaren , geroepen , welke , toen ik hem voor het eerst zag , zich bevond in het laatste tijdperk der Longtering , eener ziekte , waaraan reeds een jonger lid van hetzelfde huisgezin , dat ik echter niet wist , kort te voren ter prooi was gevallen. Zoo als men verwachten konde , eindigde ook dit geval met den dood , en als ik het lijk onderzocht , vond ik , behalve den ziekelyken staat der longen , zoo als die doorgaans zich in Longtering vertoont , de weivliezige bekleedselen der borst , alsmede die van den buik met tallooze knobbels bezet. Eenigen van deze , welken in het , de darmen bedekkende buikvlies , hunne zitplaats hadden , waren van eene aanmerkelijke grootte , en in den staat van rauwheid , en ik spoerde twee kleinere openingen in het ileum (den kroonkeldarm) na , welke , zoo als ik vooronderstel , uit verweekte knobbels ontstonden , en door welke vloeibare dreckstoffen in de buikholtte gekomen waren. Dit deel was gedurende het leven opgezwollen , zoo als in buikwaterzucht , gaf , door er op te kloppen , de vloeijing te kennen , was echter bijna geheel en al onpijnlijk. Twee tot driemalen braakte de zieke eene aanmerkelijke hoeveelheid van vloeibare stof , welke naar dreckstof rook , en er even zoo uitzag , als die , welke ik naderhand in den zak van het buikvlies ontdekte. Te gelijk was er na elke bra-

king eene vermindering in de sterkte van den buik op te merken. Deze omstandigheid, in verband met den eigenaardigen reuk, en het aanzien der uitgebraakte vloeistof, doet mij gelooven, dat een gedeelte derzelve uit de buikholte wederom in het darmkanaal is teruggegaan, van waar zij dan ook door den *motus antiperistalticus* (tegenwormswijze beweging) in de maag was gekomen, en alzoo door braking ontlast geworden. Dezelfde verschijnselen, met betrekking tot de knobbeltvorming, werden, zoo als ik vernomen heb, ook in het lijk van den jongeren broeder, wiens dood, zoo als gemeld is, vroeger gevuld was, — met uitzondering van de doorboring der darmen, opgemerkt. Daar de overige ledien van het huisgezin, inzonderheid twee daarvan, een teeder gestel, en buitendien nog een' zeer kenbare aanleg tot scrofenziekte hadden, waren de bloedverwanten bekommerd, dat de ziekte langzamerhand de geheele familie zoude aantasten. Eene beschouwde ik nogtans als voor dit dreigende gevaar verzekerd, dewijl zij voor twee jaren eene longenzinking had gehad. Ik sloeg nu geheel en al den weg in, welken ik altijd zoo bij uitstek heilzaam had bevonden, en beval, terftond met de inademingskuur eenen aanvang te nemen. Ten dien einde liet ik buizen van verschillende doorsnede, en wel naar den verschillenden ouderdom der zieken maken, door diewelke zij tweemalen daags, des morgens en des avonds, moesten inademen. De tijd van inademing werd trapsgewijze, tot op een half uur, verlengd; door de voortzetting van dit geneesplan, verwijdde zich hare borst langzamerhand, hare gezondheid verbeterde zich op eene wonderbare wijze, en de ingewanden keerden allengs tot hunne geregelde vergisting terug, zonder dat verder geneesmiddelen

noodwendig geweest waren. Het mogt hier wel op de regte plaats zijn, om den aard en de wijze uit te leggen, hoe de eenvoudige inademings-bewerking, daar zij het longenstelsel uitspant, te gelijker tijd ook de gewigtigste verrigtingen der ingewanden regelt. De bloote uitspanning der longen dient op het eerste oogenblik zijdelings daartoe, om de bloedsophooping naar de lever, alsmede naar de maag, de milt, het alvleesch en het darmkanaal, welke eenparig van den vrijeren bloedsomloop in de eersten afhangen, te verwijderen. De afscheiding der gal, zoo wel als die van het speeksel in den mond en den onderbuik wordt hierdoor op eene heilzame wijze bevorderd. De zielijke prikkelbaarheid van het slijmvlies der maag, welke gebrekkige spijsvertering veroorzaakt, wordt, zoo zij dezelve vergezeld heeft, weggenomen; de voor het leven zoo onontbeerlijke opflorping der chijl in de dunne darmen wordt aanmerkelijk opgewekt, en de nadeelige terughouding der drekstof in de dikke darmen, door vermeerderde afscheiding van slijm en versnelde wormswijze beweging tegengewerkt. Het zoude niet moeijelijk zijn, indien ik het slechts voor noodzakelijk hield, de weldadige werkingen op te sommen, welke de inademingen op andere afscheidingen, namelijk ook op de nieren, uitoefenen; ik vertrouw nogtans genoeg verrigt te hebben, ten einde den geneesheer in staat te stellen, om zelf gevolgtrekkingen over die bijzondere onderwerpen te maken. Ten einde echter aan de bovengemelde familiegeschiedenis een einde te maken, zoo geeft het mij een waar vergenoegen, hier te kunnen bijvoegen, dat het gevolg mijner pogingen eene volkomene herstelling was, en dat mijne vroegere zieken op dit oogenblik eene volmaakte gezondheid genieten.

Tweede geval. De Geheimschrijver eener letter
D 4

kundige inrichting in *Lincoln's Inn Fields*, bragt een jongeling tot mij, welke, zoo als zijne vrienden vreesden, aan beginnende Longtering leed. Ten opzichte van de vorming zijns ligchaams had hij duidelijk eenen aanleg tot deze ziekte, en inzonderheid was zijne borst zeer smal en een weinig misvormd. Ik stelde hem het geneesplan voor, hetwelk ik voor hem als het beste beschouwde, en hield hem de noodzakelijkhed voor oogen, van mijne voorschriften ten stiptste op te volgen. Natuurlijk maakte de inademing het hoofdmiddel bij de behandeling uit. Het gebeurde, dat ik hem slechts dezen eenen keer konde zien en voorschrijven, schoon het mij zeer wenschelijk geweest ware, van hem meermalen te zien, naardien er zich omstandigheden voordoen, welke het somtijds noodzakelijk maken, de inademing voor eenen korten tijd uit te stellen, en met eene andere plaatselijke of andere behandeling te verwisselen. Niettegenstaande deze ongunstige omstandigheden, had ik het genoegen, van omstreeks 18 maanden daarna, op eene bijeenkomst met den Heer, welke den zieken bij mij had gebracht, te vernemen, dat hij mijnen raad stiptelijk had nagekomen, en niet alleen van alle teringachtige toevallen bevrijd en volkommen hersteld is geworden, maar ook dat zijne voormalige platte en smalle borst eene andere gedachte heeft bekomen, aanmerkelijk breeder en, naar de uitdrukking van zijn vriend, volmaakt gelijkvormig is geworden.

Derde geval. Twee jonge volwassene meisjes werden in het midden van het jaar 1832 door hare moeder in de stad gebracht, om mijnen raad in te winnen. Vier harer kinderen hadden, zoo als zij verhaalde, binnen korten tijd de Longtering gekregen, en waren daaraan gestorven. Beide had-

den, als ik haar de eerste maal bezocht, eenen korten, sprongsgewijze opvolgenden (hacking) hoest, met onbepaalde pijn in de borst. Bij de oudste, welke in haar negentiende jaar ging, ontwaarde men op het bovenste gedeelte der regter long een onvolmaakt ademhalings-geruisch; ook gaf de percusion (borstklopping) in het midden van het sleutelbeen derzelfde zijde, een dof geluid te kennen. Ik maakte uit deze teekenen op, dat er reeds eene knobbelachtige nederzetting plaats vond. Door middel van het bloote oor hoorde men duidelijk eenen longpijpsklank (bronchophonie) en uit het afwezig zijn van den eenen of anderen aard van borstspraak (pectoriloquie) konde men besluiten, dat er nog geene weekwording der knobbelmasfa en geene holligheden aanwezig waren. Wat de andere zuster aanbetreft, zoo was de klank harer ademhaling gelijkvormig, ook was er nergens eene aandoening der longpijpen te bespeuren; daar zij echter somtijds hoestte, en, zoo als ik vernam, ook een weinig bloed had opgegeven, maakte ik daaruit het besluit op, dat er wel eenige afzonderlijke knobbeis in hare longen konden tegenwoordig zijn, welke het weefsel der longen, even als de doorn van VAN HELMONT (*)

(*) De plaats op welke de Schrijver hier zinspeelt, luidt aldus: » Ego autem in Pleuritide considero primum motorem internum siye calcar: ac deinde laceratorem pleurae. Et utrumque unum idemque efficiens sui ipsam voco Pleuritidem. Cruorem autem eo affluentem et effusum, indeque natum apostema, tanquam productum considero, quorsum communem adducam experientiam in exemplum. Sit spina parti alicui infixa. Cui succedit in instanti dolor, a dolore mox pulsus; a pulsu crux affluxus: unde tumor, febris, apostema, etc. Spina ergo post se movet caetera. Metaphorica ergo spina Pleuritidis, et proprie loquendo, ipsa Pleuritis, est peregrina aciditas concepta in Archeo, quam si fuget, aut deponat cruentem, venae

prikkelden. Na overweging dezer toevallen begon ik de kuur met plaatselijke bloeds-ontlastingen in vereeniging met salpeter, ter gifte van eenen scrupel,

» *cavae : ea certe ad venam azygos, imo vel in ipsam propinquam
costarum carnam expellitur : unde apostema tanquam Pleuriti-
dis productum. Denique sicut apostema, natum ab insixa di-
gito spina, non nisi temere curatur per venae sectionem : sed
propter solam spinae evulsionem sanationem promittit : ita
contingit in Pleuride V. VAN HELMONT. Ortus medicinae.
Amstelod. 1652. p. 319.*

Anm. van den Hoogd. Vert.

Wij hebben deze aanhaling uit VAN HELMONT aldus vertaald :
Ik beschouw echter in het zijdewee (Pleuritis) een' eersten inwendigen beweger of prikkel : en vervolgens een' verscheurder van het borstvlies. En beide , die eene en dezelfde uitwerking op zich hebben , noem ik het Zijdewee zelf. Doch het daarheen vloeijende en uitgestorte bloed , en het daaruit voortspruitende ettergezwel , beschouw ik als het voortbrengsel , waartoe ik eene algemeene ondervinding tot voorbeeld zal aanvoeren. Laat er een doorn in eenig deel gestoken zijn. In één ogenblik volgt hierop pijn , door de pijn kort daarna klopping , als gevolg daarvan ; door de klopping aanvloeijing van bloed ; waaruit zwelling , koorts , verzameling van stof , enz. geboren worden. De doorn brengt derhalve het overige na zich in beweging. De in een figuurlijken zin genaamde doorn van het Zijdewee , of , en óm eigealijk te spreken , het Zijdewee zelf , is eene vreemde zuurachtige stof , welke in den Archeus (volgens dezen schrijver een onstoffelijk beginsel , hetwelk in het zaad voor zijne bevruchting bestaat , en over deszelfs ontwikkeling en over alle de verschijnseelen , die in het vervolg het bewerkte ligchaam aankondigt , het gezag voert.) ligt opgesloten , dewelke , bijaldien het éie verjaagt , of in het bloed der holleader ter neder zet , zekerlijk naar de ongelijkeader , ja zelfs tot het naastbij gelegene vlees der ribben verdreven wordt : waardoor het ettergezwel als het ware een voortbrengsel van het Zijdewee is. Eindelijk even als een ettergezwel , dat door een in den vinger gestoken doorn ontstaan is , niet dan onbezonnen door eeneaderlating behandeld wordt , maar alleen door het uittrekken des doorns genezing belooft : vindt hetzelfde ingelyks in het Zijdewee plaats. Z. VAN HELMONT , Oorsprong der Geneeskunde , Amsterd. 1652. p. 319.

Vert.

enz. en stelde hierop mijn bijzonder vertrouwen op de inademing. Zij bedienden zich van dezelve gedurende eenige maanden en maakten twee malen daags, volgens mijn gewoon voorschrift, van de inademing gebruik, terwijl zij daarbij met de doorsnede der hertoe noodige buizen afwisselden, naardien er somtijds, als de uitspanningsbewerking te hevig werd, pijnen ontstonden. In het algemeen maakt de overtuigende opvulling der longen, bijaldien men zich van buizen van te enge doorsnede bedient, eene gedurige oplettendheid van eenen in de borstonderzoeking door middel van het gehoor ervaren Geneesheer, zeer noodzakelijk. Nog eene omstandigheid, welke tot een nieuw bewijs van de goede werkingen der inademing op de gezondheid in het algemeen kan strekken, mag ik hier niet overslaan. De maandzuivering namelijk, welke bij het oudste der beide jonge meisjes, sedert ettelijke maanden was onderdrukt geweest, kwam na verloop van weinige weken terug, en bleef in het vervolg ongestoord. Voor het overige viel er in den loop van deze gevallen niets meldingswaardig meer voor. Beiden werden langzamerhand beter. De jongste werd wederom volkomen hersteld; bij de oudste is echter de ademhaling aan het bovenste gedeelte der regter long niet zoo volmaakt, als men wel verlangen konde.

Daar zich echter het weefsel der longen in alle andere deelen volkomen had uitgebreid, en er waarschijnlijkheid bestaat, dat er zich met der tijd zwarte long-afschiedsel rondom de aanwezige knobbeltjes zal vormen, en ze op de wijze, zoo als ik in het Hoofdstuk over de ziekte-verichijnselen na den dood heb opgegeven, op zich zelve staande zal plaatsen; ben ik van gedachte, dat de zieke niet meer voor knobbelvorming behoeft te vrezen.

De nuttigheid van lichaams beweging tot stuiting en overwinning der toevallen van de beginnende Longtering, is mijns inziens zoo groot, dat ik nog iets langer bij dit onderwerp moet vertoeven. Men vooronderstelt gewoonlijk, dat de muziekspelers, welke blaasinstrumenten bespelen, voornamelijk, voor longziekten vatbaar zijn, en dat wel niet ten onregte. Ik geloof intuschen niet, dat er tot dusverre nog eene duidelijke en omstandige verklaring over den aard en de wijze is gegeven geworden, hoe die schadelijke werkingen ten gevolge van het gebruik dezer instrumenten ontstaan. Wanneer iemand zich de moeite wil geven van een' fluitspeler of clarinetblazer enz. naauwkeurig op te merken, dan zal hij ontwaren, dat de speler, wel is waar oogenschijnlijk, dikwerf en vol in en uit ademt, maar eigenlijk alleen meerdere uitademingen achter elkander op eene inademing maakt. Derhalve is zijne ademhaling niets minder dan voordeelig en tot verwijding der longen geschikt, zoo als dit volgens mijne vorige opmerkingen door eene wel ingerigte werktuiglijke beweging bedoeld wordt, maar zij is veeleer zoo onregelmatig en heimelijk, dat zij geheel tegen over gestelde werkingen te voorschijn brengt, namelijk de borst smaller maakt, en de uitgebreidheid der longen vermindert. Ja zelfs begunstigt zij veeleer den buitendien beperkten omvang van het ademhalingsstelsel, en bevordert de geschiktheid tot Longtering. Ter opheldering der voorgaande bemerkingen moet ik mij hier een geval te binnen brengen, hetwelk mij voor eenige jaren te voren kwam. De kapelmeester eerder reizende bende muzikanten, wendde zich over zijn eigen persoon en zijne onderhoorigen tot mij, ten einde mij om raad te vragen, hoe zij het maken zouden, om het dreigende gevaar, van

ten laatste in werkelijke Longtering te vervallen, voor te komen. Ik ried hun aan, telken reize, wanneer hunne muïiek-oefeningen geëindigd waren, eene lange wandeling te doen, of holle stokken te dragen, door welke zij ademhaalden, ten einde alzoo de vorige ongeregeldheid in het ademen wederom te vereffenen. Zoo kluchtig dit denkbeeld ook schijnen mag, dat een gezelschap van menschen na iedere kunstverrigting met elkander wegloopt, zoo waren echter de arme duivels zoo verstandig, het nuttige van mijnen raad in te zien, en ik heb naderhand vernomen, dat het voor hen niet zonder heilzame uitwerkingen gebleven is. Naderhand heb ik toen altijd in dergelijke gevallen eene dergelijke handelwijze aanbevolen, en ik geloof, dat het voordeel hiervan zich verre heeft verspreid. Eer dat ik dit onderwerp verder vervolge, moet ik nog doen opmerken, dat gestadige ongesteldheid, zij moge dan uit zedelijke of natuurlijke oorzaken ontstaan, insgelijks eene verenging der borst naar zich sleept, dewijl de algemeene zwakte plaatselijke spierzwakte, vooral echter aan de ter inademing dienende spieren, bewerkstelligt. De longen worden alsdan te zamen gedrukt, hetgeen wederom aanleiding tot spierachti-ge (*) ontwikkeling van knobbels en tot borstvliesontstekingen geeft, welke volgens LAENNEC, de oor-zaiken eener gedurige zamentrekking der borst bij de Longtering zijn. Men kan echter hierbij aanmerken, dat deze Schrijver zeer doolde, toen hij beweerde, dat de pogingen der natuur tot genezing der Tering dezelfde verschijnselen te weeg bragten.

(*) De Hoogduitsche Vertaler heeft hier met **regt een vraag-teeken achter gesteld**, alwaar de Schrijver zich onduidelijk schijnt te hebben uitgedrukt.

Het tegenovergestelde grijpt echter plaats, naardien wij bij mensen, welke van de Longtering zijn hersteld geworden, de longen bijna altijd van grooten omvang en hunne borst ruimer aantreffen. Wanneer mensen aan langdurige of ongeneeslijke in- of uitwendige kwalen, op de eene of andere wijze lijden, en het ligchaam door de langdurigheid van het gebrek zeer verzwakt is, komt er in dergelijke gevallen vooral ligt Longtering bij. Bijaldien zij echter sedert langen tijd aan zinkingen, aamborstigheid of harts-aandoeningen gesukkeld hebben, dan blijven zij volgens mijne waarnemingen geheelenal van knobbelachtige aanvallen bevrijd, en worden door geene Longtering bezocht. Daarom beveel ik zoowel den geneesheeren als heelmeesters in allen ernst aan om volgens mijn voorbeeld de borst door inademing in oefening te stellen; zij zullen hierdoor eene secundaire ziekte, zoo als de Longtering is, voorkomen, eene ziekte, welke zich zoo dikwerf daarbij voegt, en het leven verkort, hetwelk buiten deze nog langen tijd had kunnen onderhouden worden. Tot bevestiging mijner beweringen over de weldadige gevolgen eener zinkingkwaal bij lijdsters, welke door ongeneeslijke ziekten zijn aangetast, konde ik, zoowiel uit het geheugen als uit mijn dagboek zeer vele gevallen aanhalen; er zullen echter reeds weinige toereikende zijn om te bewijzen, dat ik den heilzamen invloed van hetzelve niet overdrijve.

Vierde geval. SARA JACKSON, 48 jaren oud, van een zwak ligchaams-gestel; had sedert lang aan kankerachtige aandoening der baarmoeder, welke reeds den hals en een gedeelte des ligchaams van dit werktuig vernietigd, en eene kwaadaardige verzwering van het bovenste deel der scheide veroorzaakt had, in verbinding met kwellende pijnen, stinkende uit-

ylicijng , en andere uitputtende afscheidingen , zoo als die bij knoestgezwel-ziekte van dit werktuig worden aangetroffen , geleden. Zij kwam voor vier jaren , terwijl zij aan Longteringachtige toevallen , hectische koorts , schielijken pols , hevigen hoest , gepaard met overvloedige etterachtige en somwijlen bloederige slijmenlozing , menigvuldig nachtzweeten , en , zoo als men zich gemakkelijk kan voorstellen , aan sterke verinagering en zwakte leed , in het gasthuis voor aamborstigen , teringachtigen enz. Nadat zij eerst een geruimen tijd in het gasthuis verpleegd was geworden , ontwaarde ik , dat zij door het zoo even gemelde verontrustende kankerachtige gebrek gekweld werd. Hier had ik eene zeer gevvaarlijke ziekte ver menging voor mij , en beschouwde dus het geval voor schier hopeloos. Intuschen gelukte het mij toch , door van tijd tot tijd aangewende kleine plaatselijke bloedsontlastingen op de borst en soms ook in de nabijheid der baarmoeder , vereenigd met zoutachtige geneesmiddelen en kleine giften braak-wijnsteen , en met aluin inhoudende en andere inspuitingen in de baarmoeder , haar lijden in het algemeen te verwijderen , en zoowel de ziekte der borst , als die der baarmoeder te verminderen. Echter kreeg zij , hetzij , dat zij op eene onvoorzigtige wijze de inspuitingen te koud gebruikte of wel , dat zij zich bij heerschende Oostewinden aan den invloed van het weder blootstelde , eene hardnekkige aandoening der longpijpen , welke met een duidelijk , klank gevend en piepend geruisch vergezeld werd. Met uitzondering van slijmige en inhullende dranken , met kleine giften salpeter , diende men haar slechts zeer weinige geneesmiddelen toe. Alzoo kon ik dus deze toevallige ziekte niet tegenstaande hare zeer moeijlike ademhaling en haren ergen hoest als eene zeer

voordeelige omstandigheid beschouwen, en liet daarom ook aan de natuur het beheer over. Intusschen lettede ik toch met zeer veel nauwkeurigheid op alle verschijnselen, en trachte deze zooveel mogelijk te ondersteunen, zonder verder op hare werkingen inbreuk te doen.

Ik houde het voor overtuigig, om van de behandeling nog omstandigere melding te maken, en haal slechts dat aan, dat zich eene aanhoudende zinking ontwikkelde, die op eens de Longtering in haren voortgang stuitte en de lijderes dagelijks meer tegen het gevaar eener wederinstorting verzekerde. Maar dit was niet het eenigste voordeel, hetwelk zij uit het hierbij komen van de aandoening der longpijpen trok. Door de verbetering harer gezondheid in het algemeen en door de gelukkige overwinning der toevallen van de Longtering nam de baarmoederkwaal slechts weinig toe, welke zonder twijfel door de zich hierbij voegende Tering verergerd, en, zonder toetreding der derde kwaalsvermenging, sedert lang zoude doodelijk geworden zijn. Derhalve hebben wij dan nu, zoowel in dit geval als in menig ander, waarvan ik er gemakkelijk nog meerdere konde bijbrengen, een sterk bewijs, dat eene zich hierbij voegende vrijwillige zinking niet alleen aan het verloop der Longtering eene gunstige keering bezorgt, maar ook daartoe dienstig is, dat zij den voortgang eener ongeneesbare ziekte tegenhoudt. Zoo goed als ik nu ook dit geval heb aangetoond, en zoo duidelijk het ook de werking der geneeskundige behandeling te kennen geeft, welke ik mij hier heb voorgenomen, in een behoorlijk daglicht te stellen, beschouw ik het nogtans voor noodzakelijk, aan de tegenwoordigheid eener teringkwaal geenszins te twijfelen, en dien ik er daarom nog bij te voegen, dat zich mijne

ziektekennis niet enkel op de gewone toevallen der Tering, maar op zekerdere kenteekenen grondvestte, zoo als de auscultatie die bevestigt. De staat der gezondheid van deze vrouw, welke tegenwoordig als kindermeid dienstbaar is, is na hare genezing zoo-wel door den Heer WHITE, Heelmeester van het Westmunster Gasthuis, als ook door den Doctor BORETT, een Poolsch Geneesheer en Onleedkundigen, onderzocht geworden, welke met mij in betrekking zijnde, zich zoowel van hare borst, als ook van hare baarmoeder-kwalen op het naauwkeurigste overtuigden, en van den aard en wijze, zoo als zij verschenen, getuigenis kunnen geven.

Vijfde geval. De Heer C. W. in de nabijheid van Rumford woonachtig, raadpleegde mij in Februarij 1828, over eene borstkwaal. Hij had reeds verscheidene maanden eene slijmig-etterige stof in groote hoeveelheid opgegeven, en was zoowel hierdoor, als door sterk zweeten en eenen somtijds aanwezigen koorts-aanval zeer verzwakt en vermagerd. Nadat hij eene korte poos mijne raadgeving had opgevolgd, raakte hij de gewigtigere toevallen kwijt en er bleef slechts een ligttere hoest en een moeijelijk hijgen over, welke hem soms noodzaakte eenige uren na middernacht het bed te verlaten. Hoezeer hij zich na dien tijd, bijna vijf jaren lang, voor gezond beschouwde, heb ik echter reden om te gelooven, dat, dewijl dit geval eene herstelde Longtering was, en daar zijne longen reeds eenigzins door een luchtgezwel zijn aangedaan, en hij nu nog een weinig hoest, hij gedurende dit tijdverloop meer of min aan eene prikkeling der longpijpen moet geleden hebben. Omstreeks voor acht maanden werd ik wederom bij dezen man geroepen, dewijl men uit zekere borsttoevallen moest bevreesd zijn, dat hij wederom in denzelfden toe-

stand zoude instorten , van welken ik hem vroeger had bevrijd. Ik overtuigde mij door middel van het oor, dat er eene aandoening der longpijpen bestond , en dewijl ik mij nog de bijzondere omstandigheden van dit geval herinnerde en wist dat ik het voor herstelde Longtering beschouwde , zoo konde ik ook verzekerd zijn , dat de gevolgen dit zouden bevestigen. Ik deelde mijn gevoelen aan den Heer SEWELL , een zeer kundig Geneesheer , mede , en zeide hem , dat hij over eene wederinstorting in den staat van Longtering onbezorgd konde zijn , offchoon men daarvoor , uithoofde van eene al reeds 18 maanden voortdurende kwaadaardige scirrheuse , en reeds met aanmerkelijke ontaardingen van den endeldarm , den bilnaad , en andere nabijgelegene deelen vereenigde kwaal , waarover men reeds den raad der bekwaamste heelkundigen had ingewonnen , met het grootste regt had kunnen bevreesd zijn. 's Mans gezondheid werd door de zoo even vermelde vernielende ziekte aan groot gevaar bloot gesteld , en de vrees , dat hij door Longtering zoude kunnen aangetast worden , nain aanmerkelijk toe , maar door de bescherming , waarmede hem , zoo als ik meermalen vermeldde , de chronische zinking beveiligde , bleef hij van deze zoo vaak zich vertoonende en doodelijke ziekte bevrijd.

Zesde geval. Hoewel het tegen MALTHUS's leerwijze strijdig is , stemt het evenwel met de wetten der natuur overeen , en kan ook als eene bijzondere vergunning derzelve beschouwd worden , en daarom aarzel ik ook niet , het als mijne overtuiging uit te spreken , dat somtijds onder de andere sexe de dreigende of reeds werkelijk uitgebroke Longtering door tijdlige nakoming der reeds aan Eva in het Paradijs bekende natuurwet , — namelijk door den echt — kan worden voorgekomen. Om aan te tonen , hoe dit ge-

beurt, en op welke wijze het huwelijk, in spijt van bovengemelden geleerden Hoogleeraar, zijnen weldadigen invloed openbaart, zal ik uit verscheidene slechts een geval verhalen. Mevrouw C. S., oud 38 jaren, vroeg mij in den winter van 1827 over eenen pijnlijken toestand der borst, vergezeld van bezwaarlijke ademhaling en hevigen hoest, waarbij zij bloed met schuimachtige gele stof vermengd, uitspuwde, om raad. Zij klaagde ook over sterk zweeten, hetwelk eene buitengewone zwakte en uittering ten gevolge had. Onder andere natuurkundige kenteekenen hoorde men reeds met het bloote oor zeer duidelijk de borstspraak (pectoriloquie) onder de tweede en derde rib der regter zijde. Wanneer zij den eersten keer tot mij kwam, was zij over haren toestand zeer angstig en bedroefd niet alleen, omdat zij alreeds twee zusters aan dezelfde ziekte verloren, maar ook omdat haar man haar op eene onvoorzigtige wijze gezegd had, dat een geacht Geneesheer in Great Ormond Street openlijk aan hem verklaard had, dat haar geene aardsche magt redden konde. Ook mijne beschouwing over haren toestand was in het begin niet voordeelig. Evenwel reeds na weinige dagen, als de ergste toevallen mijner geneeskundige behandeling begonnen te wijken, schepte ik moed. Deze moed wierd nu in zekerheid veranderd, als ik bespeurde dat zij zwanger was, want ik had reeds sedert lang opgemerkt, dat de gestadig toenemende grootte der baarmoeder een merkwaardigen invloed op de onderdrukking en genezing der knobbeltering uitoefent. Ik haal deze omstandigheid hier niet als iets nieuws voor de Geneesheeren aan, maar maak er slechts melding van, ten einde in de gelegenheid te zijn, van den aard en wijze te verklaren, op welke de zwangere baarmoeder dien gunstigen uitslag daarstelt. Men

vooronderstelt gemeenlijk, dat door den noodigen toevoer van bloed naar de baarmoeder en vrucht eene afleiding der ziekelijke werking van de longen bewerkstelligd wordt, ik houde echter deze uitlegging voor geheel verkeerd en onvoldoende, ja liever geloof ik, dat in dergelijke gevallen het ophouden der in de longen aanwezige ziekte en de aanhoudende onderdrukking der algemeene teringachtige toevallen op de volgende wijze ontstaan. De aandrang, welke door de drukking onder het middelrif van beneden naar boven tegen de borst wordt veroorzaakt, heeft in vele gevallen het gevolg, dat zich de onderste en bovenste vlakten der holte van de longen tot elkander naderen en alzoo langzamerhand vergroeijen. Deze mijne wijze van zien grondt zich op de verschijnselen na den dood, zoo als ik die bij dergelijke zieken heb opgemerkt, welke gedurende den staat van zwangerheid genezen zijn. Ik heb in niet weinige gevallen van dien aard bevonden, dat de inwendige likteekenen der herstelde longen eene horizontale of dwarsche form hadden, ten bewijze, dat de allengs voortgaande drukking naar boven naar den ziekelyken longtop toe, de enige oorzaak der vergroeijing was, waarvan de genezing der ziekte voor het grootste gedeelte afhing. Deze verklaringswijze schijnt mij minder hypothetisch als de gewone, naardien zij op gronden steunt, welke van ontleed en ziektekundige onderzoeken ontleend zijn. Intusschen wil ik aan gene gevoelen niet alle waarde ontfeggen, dewijl het wel mogelijk is, dat in vele gevallen de genezing van grootere toevoer van bloed naar de baarmoeder afhangt, wyl hierdoor de plaatselijke ziekte tot eenen zekerer graad verminderd en door die vermindering het toetreden eener subacute prikkeling der longpijpen zeer bevorderd wordt. Ten laatste kan

ook nog wel de horizontale verwijding der longen, vooral aan de bovenste kwabben het hare bijdragen. Hoezeer nu de gevallen, waarin teringachtigen door de toetreding eener zwangerschap hersteld wierden, menigvuldig zijn, komen er toch ook gevallen voor, alwaar de genezing niet plaats grijpt; ik moet daarom nog eenige bewijsgronden te berde brengen, ten einde te verklaren, wat hiervan de rede zij.

Vooreerst moet het ons niet verwonderen, indien de genezing in zoodanige gevallen niet slaagt, alwaar de zwangerschap volgt, nadat de ziekte reeds aanzienlijke vorderingen heeft gemaakt. Een tweede grond echter, waarom er in vele gevallen de dood en geenszins herstelling van de Longtering op volgt, kan hierin gelegen zijn, dat er geene chronische zinking ontftaat, of dat zich de gezondheid op andere wijze verergert, en alzoo nieuwe knobbels ontstaan, nadat er reeds eene wondsluiting heeft plaats gevonden. Doch ik kom van mijne afwijking over den heilzamen invloed der zwangerschap terug, om nog het slot mijner onderzoeking hierbij te voegen. Toen ik mijne zieke onder behandeling kreeg, had zij vier nog levende kinderen gehad, en behalve een bloederig en slijmig-etterachtig uitwerpsel, welke voor ongeveer drie jaren, gedurende acht dagen had aangehouden, en waarschijnlijk uit eene oudere en niet volmaakt genezene holte afkomstig was, niets meer van hare vroegere vreeselijke ziekte bespeurd. Gedurende het laatste jaar was zij van allen hoest bevrijd en, eene lige zinking uitgezonderd, welke nu met sterke slijmuitwerping verbonden is, bevindt zij zich aanmerkelijk beter, als zij voor acht jaren geweest is. Thans beschouw ik haar volkommen verzekerd tegen eene wederinstorting in haren vroegeren toestand, en wel op dubbelde bewijsgronden, te we-

ten , wegens de gedeeltelijke toesluiting , die openlijk in den zwangeren staat voorafging , en vervolgens , omdat de longen door luchtgezwel aangedaan en uitgezet zijn geworden. Het eerste ontwaart men bij de ademhaling , dat dezen staat aanduidt , het tweede is echter het onmiddelbaar gevolg van het eerste. Ik denk , men zal het niet aanstootelijk vinden , dat ik na zoodanige herhaalde ondervindingen over de gelukkige gevolgen van den staat der zwangerschap , sedert verscheidene jaren ongetrouwde vrouwen , welke door Longtering zijn aangedaan , op het nut of liever op de noodzakelijkhed om te trouwen , durf opmerkzaam maken , voorondersteld zijnde , dat er wederzijdsche genegenheid bestaat , om op eene gelukkige vereeniging te kunnen staat maken.

Ik heb reeds te voren gezegd , dat menschen , welke aan aamborstigheid , zinkingen of ziekten van het hart lijden , buiten alle gevaar zijn , van in Longtering te vervallen ; ik zoude er ook nog alle diegenen kunnen bijtellen , welke door stuipziekten , zoo als vrijsterziekte , vallende ziekte , kortom van zoodanige kwalen bezocht zijn , bij dewelke men dikwerf eene achtereenvolgende en geweldige inhouding van den adem opmerkt . Ook deze omstandigheid moet op dezelfde wijze uitgelegd worden , zoo als dit reeds geschied is , toen ik over de nuttigheid sprak , welke uit de werktuigelijke uitspanning der luchtcellen bij de inademing ontstaat .

Voor dat ik met dit Hoofdstuk over de voorbehoedende geneeswijze der Tering eindige , dien ik er nog eenige algemeene opmerkingen bij te voegen , welker strekking en inhoud zich geheel , of ten minste gedeeltelijk op waarneming aan mij zelven , gedeeltelijk op mijne gewaarwordingen bij anderen , grondvesten . Ik heb reeds vroeger hierboven onder

de middelen ter voorkoming dezer ziekte eene ruime levenswijze aanbevolen en zoude ik onder zekere omstandigheden , zelfs het, evenwel voorzigtig, gebruik van den wijn , goed huisbier en nu en dan ook andere opwekkende middelen, aanraden. Buitendien moet ik echter ook op eene voor de gezondheid zoo schadelijke werking de aandacht doen vestigen , welke dikwijls van aanvallen van Tering de voorloopster is, ik bedoel het nadeel, dat uit een onrustig gemoed geboren wordt , en ten gevolge waarvan ik , helaas ! vele droevige flagtoffers heb zien bezwijken. Er hebben zich gedurende mijne geneeskundige loopbaan een aantal beklagenswaardige gevallen , waarvan de kwalen uit eene ongezonde gemoedsgesteldheid voortsproten , aan mij opgedaan. Voorzeker had de Natuur-dichter regt , als hij onder de veelvuldige onheilen van het menschelijk geslacht ook de gerechtsvertraging optelt , en mij is geen vermogender verwoestings-middel van zielsvrede en tegelijk met denzelven van ligchamelijke gezondheid , bekend. Met verbaasdheid plagten wij op de ons door geschiedschrijvers overgeleverde pleitgedingen in het gerechts-hof , dat onder den naam van sterkamer , (starchamber) bekend is , het oog te slaan. Maar zullen onze nakomelingen niet op gelijke wijze de berigten der regtsplegingen van ons Kanselarij geregtshof verwenschien ? Ook zullen zij aldaar medelijdenswaardige verhalen van uitgestelde regtsoefening en van hoop , die uitnemende hemelsgave , lezen , welke altijd op nieuw opgewekt en wederom ontroofd werd , tot dat aan den de toekomst met huivering te gemoet zienden , niets anders overig bleef , dan met LEAR uit te roepen : „ Helaas ! dit is voorzeker de weg , die tot dolzin-nigheid geleidt ! ” Het droevige gevolg van ziekten , Longtering , Kanker, en andere wreede v?rwoes-

ters van het menschelyk geslacht, welke ik aan dit treurig flagtoffer der gerechtsvertraging, nog tot op de jongste tijden heb zien ten deel vallen, laten mij in overeenstemming met het openbaar gevoelen, nu met dankbaarheid nederzien op die verandering, zoo als zij door de kracht en wijsheid eener meesterlijke hand is daargesteld geworden. Bijaldien de door hem ingevoerde hervorming eenige jaren te voren was aangenomen geworden, hoe menig schoon gebouw van menschelyke gelukzaligheid zoude er zijn verschoond gebleven, dat nu vernietigd en verdelgd voor ons ter neder ligt! Doch ik keer wederom van mijne afwijking terug. In zoodanige gevallen, alwaar het gemoed onder langen druk versmacht heeft, keur ik het geenszins af, eene evenredige vrijheid van levenswijze toe te staan; intuschen moet ik met betrekking tot zieken van beiderlei geslachten de voorzigtigheid aanraden, daar aan hun, deze bovendien reeds te beperkene vrijheid, nog spaarzamer dient toegemeten te worden. De onderscheiding, welche zoowel de natuur als zedekundige krachten bevestigen, vereischt eene gestrange inachtneming van dit punt.

ZESDE HOOFDSTUK.

DE BEHANDELING DER LONGTERING.

Er bestaan slechts tweeërlei wijzen, op welken wij hopen mogen, van deze ziekte te zullen genezen; de eene is, dat wij dezelve langdurig maken, de andere, dat wij zoodanige gedeelten der longen, die voor het binnentreden der lucht toegankelijk zijn, kunstmatig verwijderen. In het eerste geval trachten wij elk lijden van het gestel weg te nemen. Maar nadat dit heeft plaats gehad, knnnen er nog altijd eene of meerdere niet geslotene holten op onbepaalden tijd overig blijven, welke met een gedeeltelijk half-kraakbeenig of zoo stevig en ongevoelig vlies overdekt zijn, dat zij weinig nadeel doen, al mogt het dan ook nu en dan een geringe hoest of bloedspuwing zijn, dat echter slechts in een langeren tuschentijd voorvalt, en van weinig beteekenis is. In het tweede geval volgt er datgene op, hetwelk men telkens gewaar wordt, hetzij dat nu de natuur of wel de kunst de genezing daarstelt, — eene uitzetting van het celwijs-weefsel der longen en als gevolg daarvan eene traps-gewijze genezing der knobbelholten.

Het is altijd mijne voornaamste poging geweest,

de toevallen der uitteringskoorts zoo spoedig mogelijk paal en perk te stellen. In verscheidene gevallen is mij dit door matige ontstekingwerende middelen gelukt, onder welke ik in de eerste plaats de algemeene en plaatselijke bloedsontlastingen moet opnoemen. Het is verwonderlijk, hoe groot de verligting is, welke men door 6—8 op de borst gezette bloedzuigers te weeg brengt, indien de zieke onder den aanval van hectische koorts gekweld wordt. Voorheen had ik de gewoonte om, ter wegneming der middagshuiveringen, der avondkoorts en het nachtzweeten, twee tot driemaal van den arm bloed af te tappen; en wanneer de aderlating schielijk wordt in het werk gesteld (er geene haastige ontsteking aanwezig is,) en in zulke hoeveelheid, dat zij naauwelijks op eens 5 of 6 oncen bedraagt, alsdan klaagt de zieke zeidzaam over zwakte, maar ondervindt hiervan integendeel de grootste verligting. De zwaarte en de pijnen, welke de zieke hier en daar op de borst heeft, het lastige hoesten, de korte adem en de prikkelbaarheid der maag worden hierdoor zeer verminderd. Reeds voorlang kwam het mij voor, alsof men de noodzakelijheid van het bloedlaten niet uit het regte oogpunt had beschouwd, anders zoude ik niet door zoo vele longteringachtigen geraadpleegd zijn geworden, bij dewelken de ziekte haren loop nam, zonder dat men ze door bloedsontlasting had trachten te verligten. Men beschouwe slechts eens, welke geneigdheid de dagelijks terug komende aanvallen van huivering, en de knobbelverzamelingen en ophoopingen in de longen zelve, (welker masfa langzamerhand door de zamentrekking der borst verkleind wordt,) hebben, om eenen zekeren graad van ophooping van aderlijk bloed daar te stellen.

Naardien het bloed der regter hartekamer niet gemakkelijk door de ziekelijke longen gaan kan, zoo hoopt zich eene tegennatuurlijke hoeveelheid van het zelve in de daaraan grenzende voorkamer en inzonderheid in de zich in haar inmondende groote aderen op. De gevolgen hiervan zijn hoofdpijnen, omdat het bloed niet vrijelijk van het hoofd kan terugvloeijen; ophooping in de longen, dewijl de longpijpsaderen haar bloed nu bezwaarlijk, hetzij regtstreeks of door omwegen naar de *ongelijke ader* (*vena azijgos*) kunnen voeren, alsmede gewigtige verstoringen of werkelijke ziekte der voornaamste ingewanden van den onderbuik: De tegennatuurlijk met bloed opgevulde bovenste holleader zal hierdoor, omdat de vloeibaarheid in de halsaderen eene stremming ondergaat, pijn in het hoofd veroorzaaken en door eere gelijke verhindering van den bloedsomloop in de *vena azijgos*, waardoor te gelijkertijd de vrije terugkeer van het bloed in de longpijpsaderen verstoord is, zal ook in eenig opzigt de werking der nieren verzwakt worden; want de gelijkvormige terugvloeijing van het gebruikte bloed dezer werktuigen hangt af van de vrijheid, waarmede het van de *vena azijgos* in de bovenste holleader gevoerd wordt.

De nu en dan aangewende matige bloedsontlasting verhindert deze bloedsophooping in de werktuigen van den onderbuik, eene ophooping, welke aanleiding tot buikloop, prikkelbaarheid der maag, alsmede tot menigmaal voorkomende uitstortingen van de deze deelen omgevende weivliezen geeft. Ja zelfs werkt zij op eene uitmuntende wijze ter bevordering des bloedsomloops in de lever en alle de organen, waarvan hetaderlijke bloed door middel der *poortader* (*vena portarum*) door de lever wordt rond gevoerd, worden lang in eenen gezonden staat gehouden. Be-

halve dat door deze manier van behandeling de buikjoop ophoudt, wordt ook dit oplosende zweeten of langzamerhand verminderd, of houdt ook, gedurende langen tijd, geheel en al op. Indien de ziekte nog niet zoo lang heeft geduurde, dat groote wegtering en zwakte hiermede verbonden zijn, alsdan rade ik aan, om gedurende de hectische koorts, 3 of 4 maal algemeene bloedsontlasting, tot 4 of 6 oncen toe te verrichten. Indien de zieke beter wordt, dan laat men natuurlijk eenigen tijd verlopen, eerdat men wederom tot die bewerking zijne toevlucht neemt. Ik ondervind altijd, dat de longteringachtigen bijzonder in de vroegere tijdstippen der ziekte, zeggen, dat zij eerder sterker, als zwakker zijn geworden, wanneer men hun in de tijdruimte van eenige dagen 4 — 5 oncen bloeds heeft afgetapt. Wanneer nu de aan het gestel eigene koorts op deze wijze is gebroken geworden, en het eenigen tijd daarna toeschijnt, alsof zij wil terugkomen, dan trachten wij haar wederom door 6 of 8 bloedzuigers, welke wij aan het bovenste gedeelte der borst, vlak onder de sleutelbeenderen aanleggen, te overwinnen. Ik beschouw het derhalve als het beste, deze aan het bovenste borstgedeelte aan te zetten, omdat de knobbelsvorming aldaar het eerste een aanvang neemt. Terwijl wij nu dus met algemeene en plaatselijke bloedsontlastingen afwisselen, besparen wij de krachten van den zieken, terwijl wij tegelijk de lastigste toevallen zijner ziekte verminderen. Somtijds komen er echter ook gevallen voor, in de welke men van het lancet met meerdere vrijheid moet gebruik maken, b. v. als er tekenen eener borstvlies of longontsteking aanwezig, en wanneer de aanvallen van bloed ophoesten met grooter angstvalligheid, pijn en hette in de borst vereenigd zijn. Ik weet niet, of het reeds bekend is, dat

het uit den arm van teringachtigen afgetapte bloed, tenzij er eene haastige ontsteking aanwezig zij, op eene bijzondere wijze stolt; het is namelijk niet bekervormig (cupped) en deszelfs oppervlakte heeft een groenachtig, halfdoorschijnend, geleachtig uitzigt, dat hier en daar met greele veze's doorstrookken is. De Heer HERRING, welke verscheidene jaren Apotheker in het gasthuis voor borstlijders was, heeft dezen buitengewonen en kenschetsenden staat van het bloed reeds voorlang waargenomen. Het geeft eene duidelijke, doch voorheen niet te bespeurende verandering der omloopende bloedmasa te kennen. Bijaldien de spierachtige deelen en bekleedselen in de streek der borst zeer vermagerd zijn, dan is het beter, dat men de plaatselike bloedsontlastingen door bloedzuigers, als door het koppen verrigt. Daar echter het aanzetten der eersten zeer langwijilig is, kan men dezelve wegnemen, nadat zij tamelijk vol gezogen hebben. In de plaats van op de bloedzuigersteken, zooals gewoonlijk pappen te leggen, waardoor de zieke ligt eene verkoudheid kan krijgen, laat ik een weinig pluksel of oud linnen onmiddelijk daarop zetten en ten minsten een half uur liggen. Het in het pluksel ingetrokken bloed werkt hier als eene stoving en heeft eenen toereikende nabloeding ten gevolge.

Door middel der auscultatie heb ik ondervonden, dat, wanneer er bij langdurige of verborgene Tering bloederige fluimen verschijnen zij doorgaans uit eene ontsteking der onderste kwab van eene of beider longen ontstaan, welke alsdan eene buitengewone sterke bloedsophoeping in de nog niet genezene deelen veroorzaakt. Daarom rade ik in alle dergelijke gevallen aan, al mogen ook de gewone kenteekenen der longen-ontsteking nog zoo ondubbelzinnig zijn,

evenwel eene naauwkeurige onderzoeking der borst , zoowel door middel van het oor , als door de borst-klopping (percussion) in het werk te stellen. Het gevolg hiervan zal zijn , (na dat wij ons ten vollen overtuigd hebben , dat die bloedspuwing niet de uitkomst eener eerste verandering in de vaten is , welke in de nabijheid van knobbelholligheden op het bovenste gedeelte der longen liggen , maar dat zij schier geheel alleen van eene ophooping of medelijdenheid met de onderste , in eenen werkelijk ontstekingachtigen staat zich bevindende gedeelten der longen afhangt,) dat wij door eene ruime bloedsontlasting van 14 tot 16 oncen , hetwelk wij na enige dagen kunnen herhalen , als er in den toestand nog geene verandering is gekomen , den zieken binnen korten tijd wederom tot zijnen vorigen staat van gezondheid terug brengen. Indien men echter zonder onderscheid zoodanig eene werkdadige behandeling wilde inslaan , dan zoude dit in vele gevallen , vooral waar zich alreeds veel knobbelstof over de longen verspreid , zich reeds vele holligheden gevormd hebben , en alzoo de gezondheid in 't algemeen zeer verzwakt is , de grootste nadeelen veroorzaken en waarschijnlijk tot longen-zucht of tot andere waterachtige uitstortingen aanleiding geven. Weinige gevallen van Longtering eindigen met den dood , zonder dat er niet eene waterzuchtige staat der longen vooraf gaat. Dit is doorgaans het geval , wanneer de voeten en beenen beginnen te zwollen , en op dit tijdstip mogen er slechts zeldzaam bloedzuigers aangezet worden.

Eer dat ik met deze opmerkingen over de bloedsontlastingen eindige , moet ik nog aanhalen , dat het bloed , hetwelk men bij een ontstekingachtig , met de Tering verbonden lijden der borst van den

arm des zieken astapt, eene bekervormige ontstekingskorst, en niet het reeds boven door mij beschrevene voorkomen heeft, bijaldien de ziekte in een ongemaskerden staat te voorschijn treedt. Niet zelden gaan, nadat reeds de uiterste zwakte en wegtering zijn binnengetroeden, longen en borstvlies-ontstekingachtige toevallen, bij dewelke echter bloedontlastingen voor geene voortdurende verligting waarborgen, den dood der longteringachtigen vooraf.

Inademingskuur. (Inhalation.) Ik kan het mij wel voorstellen, dat men mijne geneeswijze, deels uit vooroordeel, deels uit gebrek aan toereikende onderzoeking, aan menigerleie tegenwerpingen zal blootstellen. Inderdaad schijnt ook de grond, waarom deze wijze van behandeling eenen weldadigen invloeden gevolge heeft, den Geneesheeren geheel vreemd te zijn. Men vooronderstelt, dat het inademen van uit geneesmiddelen bestaande dampen zich in vele gevallen nuttig heeft getoond, dewijl het den hoest verzachtte en eene heilzame, tot heden toe nog niet opgehelderde verandering in de ziekelijke gedeelten der longen zoowel, als in zulke pas ontstane vlakten te voorschijn bragt, zoo als zij na de verweking of ontlediging der knobbelmasa ontstaan. De aanhoudende voordeelen echter, welke het inademen veroorzaakt, zijn, volgens mijne overtuiging, van de Geneesheeren in het algemeen slechts zeer zelden erkend geworden. Vooreerst, omdat de tijd, welke men tot het inademen besteedde, veelal te kort is, om of eenen zinkingachtigen, of eenen staat van verwijding in de longen voort te brengen, terwijl toch een van deze beide toestanden onvermijdelijk ter vertraging of ter genezing der Longtering noodzakelijk is; en ten tweeden, de tot dit oogmerk bestemde toestellen zijn niet wetenschappelijk genoeg

gemaakt, om de natuurkundige veranderingen, welke men in de borst moet verlangen te bewerken, te weeg te brengen. De inademingswerktuigen dienen zoo ingerigt te zijn, dat zij eenig beleefsel aan de vrije uitademing tegenwerken. Dit kan slechts hierdoor geschieden, dat de vaten, welke de inademings-stoffen bevatten, van zoodanige grootte zijn, dat zij omstreeks twee pinten vloeistof kunnen inhouden, en dat zij met een deksel met twee openingen voorzien zijn, waarvan het eene, dat zeer klein is tot luchtgat dient, het andere echter met eene buigbare of regte pijp van naauwe doornede en van ten minste vijf voeten lengte voorzien is. (*) Aan het uiteinde der pijp, welke men tuschen de lippen neemt, moeten mondstukken van ivoor of been aangevoegd zijn, waarvan ieder eene opening van verschillende grootte heeft. De lengte der buis beveiligt het gezigt van den lijder tegen de hitte, waaraan hij door de nabijheid van den toestel zoude blootgesteld zijn, indien dezelve met heet water gevuld is; voor het overige brengt zij insgelijks het hare

(*) Zonder twijfel zijn veerkrachtige buizen de geschiktste; ik heb echter tot nog toe geene dergelijke kunnen verkrijgen, welche in alle opzichten aan het bedoelde oogmerk beantwoordden. Die van leder gemaakt zijn, worden weldra door het doortrekken der heete dampen verkoeld en hierdoor onbruikbaar; anderen, welche van binnen uit gewondene draden, naar de wijze der elastieke pijpenroeren bestaan, roesten en breken ligt. Ik heb mij dus zoodanige buizen uit stevig hout doen draaijen, en dezelve uit meerdere nagenoeg $1\frac{1}{2}$ voet lange en met zwikken voorziene stukken vervaardigen, het mondstuk echter alleen met een elastiek uit gevlochten draadwerk bestaande topstuk laten voorzien, waardoor de zieke met dezelve gemakkelijker kan omgaan, en niet altijd genoodzaakt is om het hoofd naar eene en dezelsde rigting te houden.

daaraan toe, dat de vrije uitstrooming der lucht uit de longen vertraagd wordt, in hetwelk, zoo als ik terstond bewijzen zal, de voornaamste geneeskracht der inademing voor het grootste gedeelte bestaat.

Verscheidene zelfstandigheden, waarvan men zich tot werktuigelijke opneming in de longen, in een' dampvormigen staat bediende, zijn in een groot, doch meestal onverdiend, aanzien gekomen. Onder deze tel ik nu Teer, Jodine, Chloor-kalk, Scheerling, Terpentijn en vele andere prikkelende of verzachtende middelen op. Ik hecht aan geene derzelve eene bijzondere waarde. Wanneer zij al eenig nut hebben, hangt het schier in allen gevallen van de volgende oorzaken af: — uitzetting der longen in zoodanig eenen graad, om de viakten van dergelijke eerst ontstane holligheden in aanraking te brengen, welke zich bijna zonder uitzondering aan den top der longen vormen; — zinking der longen, of derzelver gewone gevolgen, een luchtgezwel van het celwijsweefsel. In beide gevallen verkrijgen de longen eene buitengewone grootte, inzonderheid echter in het laatste geval.

Nimmer wordt een lijder geheel van de Longtering genezen of van eene wederinstorting in de ziekte bevrijd, uitgezonderd in zeer zeldzame gevallen, bijaldien niet zijne longwerktuigen, hetzij op eene natuurlijke of kunstmatige wijze, uitgezet worden. Niet zelden geschieht dit door het daarbij komen van eenen zinkingachtigen staat van het strottenhoofd, der luchtpijp of der longpijpen. Bij aandoeningen van dergelyken aard, is het een gelukkig voorval, als dit hier genoeg in tijds bijkomt; want als dan wordt de voortdurende genezing dezer meestal doodelijke ziekte bijna nimmer te leur gesteld. Wanneer de onderste kwabben der longen geheel vrij van knobbelsza zijn, (het-

welk zonder twijfel meermalen gedurende langen tijd het geval is, als er niet een bijzonder sterke erfelijke aanleg heerschende is,) en wanneer ook ter zelfder tijd holligheden in het bovenste gedeelte van eene of beider longen aanwezig zijn, zoo als de volkomene pectoriloquie aanduidt, dan kan men toch bijna met zekerheid op herstelling hopen, in zooverre men slechts een luchtgezwachtig geluid gewaar wordt.

Ik heb inderdaad gcene lijdars aan Longtering gekend, welke niet van alle hunne vreeselijke toevalen waren ontslagen en hunne gezondheid op nieuw verkregen hadden, bijaldien zich deze luchtgezwachtige (emphysematose) of eene half-aamborstige verandering tijdig genoeg hadde ingesteld. Even zoo heb ik dan ook geen een longteringachtig zien worden, welke aan eene langdurige zinking of aan de eene of andere soort van aamborstigheid onderhevig was. Mij op deze waarnemingen verlatende, bekommer ik mij ook slechts weinig daarom, wanneer zich bij de Longtering eene zinkingachtige ontsteking vertoont; want ik weet zeker, dat zij langzamerhand alle toevallen der eerste ziekte zal opheffen.

Ik dien hier nog aan te merken, dat de holligheden in het bovenste gedeelte der borst niet genezen worden, zonder dat zich het weefsel der longen in hare nabijheid of in de andere longkwabben uitzet. In zulke gevallen heb ik dikwijls met het oor naar eene ontsteking der longpijpen geluisterd, welke op eene gelukkige wijze, doorgaans in de nabijheid van als het ware dergelijke blaasbalgen, welke terug blijven, als de knobbelsstof door opslorping of uitwerp-fel is verwijderd geworden, volgt. Ik heb mij inderdaad geluk gewenscht, als ik de welbekende pectoriloquie langzamerhand altijd flauwer hoorde, tot dat zij eindelijk benevens de eigenaardige toevallen,

der Tering geheel en al verdwenen en niets dan eene drooge rateling (rale) van verwijde luchtcellen, eene ligttere zinking en een geringer ademhalings-gerruisch op de plaats, welke voorheen de knobbels bezetteden, terugbleef.

Mogt er eene zinking in de bovenste longpijpen tegenwoordig zijn, en lang genoeg duren, om de zweren te genezen en den zieken te herstellen, dan kan hij wel is waar na verloop van eenige maanden of jaren, wanneer zijne gezondheid in het algemeen door de eene of andere oorzaak verstoord wordt, op nieuw in Longtering vervallen; maar deze wederinstorting kan nimmer volgen, wanneer de longpijpen lang genoeg aan eene onderhaastige (subacute) ontsteking geleden hebben, waardoor eene langdurige moeijelijke ademhaling, of eené meer of mindere sterke, ingewortelde aamborstigheid ontstaat. De helft der gevallen, welke men veelal voor aamborstigheid aanziet, spruiten uit Longtering voort, welke door het hierbij treden dezer aandoening in haren voortgang is gestuit geworden; bij dewelké men dan ook noch voor versche knobbelpgroepen, noch uiterende koorts behoeft bevreesd te zijn. Ja zelfs is iemand, welke aan aamborstigheid van de eene of andere oorzaak sukkelkt, even zoo volkomen van Longtering verschoond, als diegene, die longteringachtig geweest is, bij welken nochtans naderhand de ziekte in aamborstigheid is veranderd. Om kort te gaan, men kan stellig aannemen, dat geen aamborstige lijder behoeft te vreezen, door Longtering te zullen worden aangetast.

Ter bevordering der uitzetting van het luchtweefsel der longen laat ik gewoonlijk, als geene zinking aanwezig, en de bloeds-ophooping naar de borst en de toevallen van teringkoorts door kleine, algemee-

ne en meermalen herhaalde aderlatingen, of door b'loedzuigers aan de voorzijde der tweede en derde rib overwonnen zijn, met de inademingen zoo spoedig mogelijk een begin maken. De afsteekening van eenen daartoe geschikten toeitel vindt men aan het einde van dit werk. Er bestaan slechts weinige gevallen van Tering in het vroegere tijdperk deser ziekte, alwaar door middel van deze geneeswijze, wanneer men dezelve althans met volharding voortzet, niet spoedige betering intreedt. De ziekte wordt hierdoor opgeheven, en er treden dezelfde veranderingen in, als ten gevolge eener zinkingkwaal. De knopjes der onrijpe knobbels worden hierdoor onschadelijk gemaakt, dat zij in een zwart afscheidsel of in datgene, hetwelk men zwarte longenstof noemt, ingehuld worden; en de binnenste vlakten der kleine, reeds gevormde holligheden naderen tot elkander, zoodat zij straks door de bewerking genezen, welke de Heelkundigen *prima intentio* noemen. Men begrijpt gemakkelijk, dat men eer de voorkeur aan geven moet, de uitzetting der longen door zekere kunstmiddelen te bewerken, dan zich op het onzekere ontstaan eener zinking te verlaten. Men wint echter daardoor ook nog een ander gewigtig voordeel, dewijl de genezing zonder hoesten of moeijelijke ademhaling volgt, zoo als zij doorgaans met dergelijke genezingen verbonden is, welke de natuur hier en daar door invoering van deze, wel is waar, minder doodelijke, maar toch lastige kwaal ten uitvoer brengt. Zoodanige inademingen, twee tot driemalen daags, telkens een half uur lang aangewend, veroorzaken reeds na weinige weken eene merkwaardige verandering in de borst; de ademhalings-spieren worden hierdoor uitwendig zichtbaar uitgebreid, en de beenige borstkas zoo wel van voren als aan de

zijden op eene duideljke wijze vergroot , terwijl dat te gelijker tijd van binnen het natuurlijk ademhalingsgeluid op verre na bepaalder dan voorheen kan gehoord worden. De borst neemt vooral bij jonge menschen, door deze inademings-oefeningen, zoo in omvang toe , dat een vest , hetwelk men gemakkelijk konde toeknoopen , ongeveer eene maand daarna wijder moet gemaakt worden. Hij , die zich niet de moeite heeft gegeven , om de borst te meten of harre gedaante te onderzoeken , kan het inderdaad niet gelooven , welke uitzetting zij door de eenvoudige bewerking van het inademen door eene smalle , enige voeten lange buis , verkrijgt , wanneer het in den hierboven opgegevenen tijd naar voren en naar achteren toe geschiedt. (*) Offschoon ik nu weinig waarde in de bestanddeelen , die ingeademd worden , stel , zoo laat ik toch ten genooge van den zieken , welke liever iets inademen , hetwelk niet geheel en al zonder zinnelijke inwerking is , dan bloote dampkringslucht , eene hand vol Hop , een weinig Wijnazijn , of een eetlepel vol geest van Terpentijn onder het water in den inademingstoestel mengen. Buitendien moet alles , wat aan de vrije beweging der ribben hinderlijk is , verwijderd , en moeten alle te naauwe kleedingstukken afgelegd worden. (†) Ook is het

(*) Ik heb ondervonden , dat men den zieken vooral op deze omstandigheid moet oplettend maken. De zaak vereischt enige beoefening , ik zoude liever mogen zeggen inspanning ; want , wanneer men niet genoeg waakzaam is , zoo trekt de zieke wel is waar de dampen op , verwijdert echter daarop het mondstuk van den mond , zonder door hetzelve uit te ademen. Hij heeft het daarbij veel gemakkelijker ; doch het doelwit , waarop het hier eigenlijk aankomt , wordt intusschen niet bereikt.

Aanm van den Hoogd Vert

(†) Bovendien moet men ook nog aanraden , dat de zieke zich

voor den zieken noodzakelijk, wanneer het althans zijne krachten veroorloven, op eenige tijden staande in te ademen, dewijl alsdan het middelrif gemakkelijker naar beneden daalt, en de longen hierdoor meerdere ruimte verkrijgen om zich uit te zetten.

Er bestaan echter ook gevallen, in dewelke er eene tegenaanwijzing voor de inademing is, b. v. gedurende het aanwezig zijn eener longen of borstvries-ontsteking, bij bloedspuwing of bij verborgene Longtering van langen duur.

Even zoo moet men er ten minste een geruimen tijd mede ophouden, wanneer lastige hoofdpijn, sterk gevoel van pijn in het binnenste der borst, uitzetting of te sterke voeding (hypertrophie) van het hart, hardnekkige slijmzinking of algemeen luchtgezwel der longen daarop volgen. Indien het echter wel bekoomt, dan kan men hetzelve gerust en met groot voordeel, gedurende zes maanden of nog langer, aanwenden. Gedurende dezen tijd zullen niet alleen alle teringachtige toevallen verdwijnen, maar er zal ook eene voortdurende uitzetting der borst op volgen, welke van nu af aan met volko-

gewenne, om onder het zitten, gaan, of staan, zich zoo veel mogelijk regt op te houden, den rug in te trekken en de borst naar voren te brengen, waardoor zij beter gewelfd wordt. Alle teringachtigen hebben eene geneigdheid, om, als het ware, in zich zelve in te zinken en daarbij slechts korte ademhalingen te doen, hetgeen wel gedeeltelijk reeds het gevolg van den ziekelijken staat der longen is, gedeeltelijk nogtans ook tot eene gewoonte wordt. Het is echter van zelf te begrijpen, dat door zoodanig eene houding der borst naar buiten hare vorm meer gewelfd wordt, en aldus de ingeademde lucht ook naar de aan de buitenste grenzen der longen liggende luchtcellen heen voert, hetwelk bovendien niet zeker geschiedt.

Aanm. van den Hoogd. Vert.

menē zekerheid tegen alle wederinstortingen waarborgt:

Naardien er slechts zelden knobbels in de spieren der vrijwillige beweging ontstaan, kunnen wij ook vooronderstellen, dat eene dergelijke versterkte beweging der longwerktuigen door middel van menigvuldigere uitzettingen en zamentrekkingen insgelijks als voorbehoedmiddel zal werken.

Eer dát ik mij hiervan overtuigde, hoe werkelijk de longen door het bloote ademhalen door eene lange buis van geringe doorsnede kunnen uitgezet worden, was ik op meerdere middelen bedacht, om eene zinking der longen of eene daaraan beantwoordende aandoening in het groote luchtkanaal, dat men gewoonlijk de luchtpijp heet, op te wekken. Ik wist wel, welk een uitmuntend middel zoodanige eene aandoening is, om de borst uit te spannen, ten einde schielijk de duidelijk uitgedrukte toevallen der Longtering te verwijderen; in het kort, om te gelijker tijd den aanleg tot de vorming van knobbels te vernietigen. Daar er in de warme zomerdagen en in het begin van den herfst zeldzaam gevallen voorkomen, welke met zinking-aandoening vergezeld zijn, zoo liet ik mijne zieken 2 a 3 maal daags dampkringslucht inademen, welke op eene kunstmatige wijze was verkoeld. Het gelukte mij in eenige gevallen eene zinking te voorschijn te brengen, welke tot genezing van den longtering-achtigen zieken aanleiding gaf. Meermalen heb ik uit het gasthuis voor borstlijders, wier kamers in den winter zoo verwarmd worden, dat het aan eene matige zomerwarmte gelijk wordt, zieken ontslagen, wier teringachtige toestand slechts weinig verligt scheen. Het zij dat het nu aan den overgang uit den warmen dampkring in hunne woningen, die waarschijnlijk bij

de meesten slecht voor de koude beschermd waren, of wel misschien daaraan was toe te schrijven, dat zij zich onvoorzichtiglijk en onbedachtzamerwijze aan de vrije lucht bloot stelden, met een woord, verscheidene van hen, welke eerst onlangs knobbelholten hadden gekregen, vatteden eene koude; werden door zinking overvallen en alleen hierdoor hersteld. Ik moet mij hier nog een geval herinneren, hetwelk insgelijks het nut eener zinkingachtige aandoening tot verwijdering of tot beveiliging tegen de Longtering, op eene duidelijke wijze aantoon.

Een jong persoon, van beroep een messenmaker, welke reeds 3 broeders aan de Longtering had verloren, kwam in den zomer van 1827 in mijne verblijfplaats, met oogmerk om bij mij hulp tegen zoodanige toevallen te zoeken, als hij ook gedurende de ziekte zijner broeders had opgemerkt. Hij verhaalde mij, dat hij de eerste kenteekenen zijner ziekte bespeurd had, nadat hij een hevig aanval van rheumatismus, welke met zeer veel inceite had kunnen overwonnen worden, en hem zeer verzwakt had, had gehad. Toen ik hem voor het eerste zag, had zijn hoest, waarop dadelijk bloedspuwing gevolgd was, alreeds vier maanden aangehouden. Hij zeide hierbij, dat hem reeds vroeger geneeskundige hulp verleend was, maar dat, in spijt van verschillende aangewende geneesmiddelen, zijne hoest, bloedspuwingen, tijdelijke koorst, sterk nachtzweeten, en nu en dan voorkomende buikloop, kortom alle ongunstige toevallen dagelijks schenen toe te nemen. Op het eerste oogenblik, als ik hem zag, verraadde mij reeds zijn uitzigt de natuur zijner kwaal, en nadat ik ettelijke vragen aan hem gedaan had, werd ik van de juistheid mijner vermoeding overtuigd; want alle de gewone toevallen der Longtering waren bij

hem te erkennen. Toen ik zijne borst, zoowel met het bloote oor, als met den borst-onderzoeker (stethoscope) onderzocht, ontdekte ik aan het bovenste gedeelte der regter long eene holligheid, die eene volmaakte pectoriloquie aanduidde, als hij sprak; ook bemerkte men aldaar eene opborreling (gurgling), wan-neer hij hoestte. Aan de linkerzijde naar voren, onder het borstbeen en over de tweede en derde rib, kon men het geruisch der ademhaling op eene on-duidelijke wijze gewaar worden. Met uitzondering van eenen ademhalingstoestand, welke den flaauwer (puerilen) zeer nabij kwam, en in de onderste kwabben was te horen, schenen alle overige deelen der borst gezond te zijn. Ten einde dc lict gestel eigene koorts en het moeijelijke hoesten te verzachten, liet ik een weinig bloeds van den arm aftappen, en om dat daarop binnen eenige uren niet de gewenschte ver-ligting gevuld was, liet ik eenige bloedzuigers aan het voorste en bovenste gedeelte der borst aanzetten en alle 4 tot 6 uren daags, een scrupel *salpeter* met een vierde grein *braakwijnsteen* (tartarus emeticus) en een halve drachma Maanstroop in een once flijmachtig vocht innemen. Dit mengsel werkte sterk op de afscheiding der nieren, en bragt in verbinding mer pillen uit *extractum Lactucae* (Latuw-extract) Braakwortel en goudzwavel 4—5 dagen lang bij het maar bel gain ingenomen, groote verligting aan de borst-bezwaren te weeg. Hoezeer het mij nu aldus door bloedzuigers, welke ik van tijd tot tijd aanwendde, en door geneesmiddelen, welke ik overeenkomstig de nieuwlings intredende toevallen voorschreef, gelukte, hen aan eene dragelijke gezondheid te helpen, zoo was het mij evenwel hierom te doen, hem vol-kommen te herstellen. Tot dat oogmerk liet ik mijnen zieken, dat een man van niet geringe geestver-

mogens was, zelf een werktuig van staal vervaardigen, hetwelk even als een halsband, diep naar achteren ging en zoo was ingerigt, dat het aan de zijden van den hals geen bezwaar veroorzaakte, maar toch op een klein gedeelte der luchtpijp, onmiddellijk over het borstbeen en tuschen de *musculi sternocleido-mastoidei* (borstbeens-tepefspieren) eene lige drukking verwekte. Het nieuwe werktuig was spoedig in gereedheid gebracht, en werd met kleine tuschenpozingen twee maanden lang gedragen. Van voren werd er tuschen de zamengevoegde punten van dezen onvolmaakten halsband en de luchtpijp een stukje drooge zwam aangebracht. Tot het grootste geluk voor den lijder veroorzaakte de drukking op de luchtpijp eene lige slijmvliezige ontsteking in het binneste derzelve, waarop straks eene prikkeling der longpijpen in de longen en eene geringe hijging volgden, hetwelk de uitzetting der luchtcellen te kennen gaf. Tegen geene dezer toevallen werd iets gedaan, en nadat dezelve eenige maanden hadden voortgeduurd, was alle bevreesdheid voor eene Longtering over. Het was inderdaad verwonderingswaardig, hoe zeer de zieke in vleesch toenam en hoe zijne lichaamskrachten aangroeiden, inzonderheid toen ter tijd, wanneer de zinkingkwaal in de omtrekken der zitplaats van de knobbelsziekte, namelijk aan de bovenste gedeelten der longen, verscheen. Veertien dagen daarna bespeurde men bij de uitademing eene luide slijmrateling nabij de zitplaats der pectoriloquie aan de regter long; ieder spoor eener holligheid was verdwenen, en de ademhaling werd dagelijks meer hoorbaar. Dezelfde gunstige verandering kwam ook in de ademhaling van het bovenste gedeelte der andere long, die, zoo als ik reeds heb aangemerkt, ook ongesteld scheen te zijn. Met uitzondering eener

afwisselende kortademigheid, waarop somtijds aanvallen van hoest volgden, kon men den zieken, met betrekking tot zijn uitzigt en zijne bevindingen voor volmaakt gezond houden. Daar men voor eene maand eene duidelijke rateling in het strottenhoofd vernam, en zich dit langs de luchtpijp tot in de groote longtakken scheen te achtervolgen, zoo liet ik hem den stalen halsband nog een geruimen tijd dragen. Het was slechts eenmaal noodzakelijk, de prikkeling der slijm in de longen door het aanzetten van bloedzuigers te beveugelen, dewijl zij zoo sterk wierd, dat zij verstikking, onophoudelijke hoest, bovenmatige slijmlozing en algemeene koorts verwekte. Met uitzondering van vijf greinen *pulv. Ipecac. comp.* (Doverspoeder) en tien greiner extract van de Hop in pil- len, welke bij het naar bed gaan werden ingenomen, en het nu en dan toedienen van een zacht ontlastingsmiddel, werd er weinig tegen de hierbij komende zinking gedaan, want ik beschouwde het als zeer nadeelig, meerder hierop in te werken, omdat mij de voordeelen dezer nieuwe kwaal zoo goed bekend waren, en ik wist, hoe uitmuntend zij zoowel eene toekomstige als reeds aanwezige Longtering tegenstand bood. In Augustus van 1830, drie jaren daarna, als ik den zieken onder behandeling kreeg, had ik het genoegen van hem volkommen gezond te zien. Zijne ademhaling was nog slechts een weinig asthmatisch, hetgeen ik reeds met het bloote oor bemerkte, als hij sterk uitademde. Aan het bovenste gedeelte der borst, zoo wel van voren als van achteren, waren de uitademingen van eenen luchtgezwelachtigen aard; men hoorde, hoe de lucht met een talmend geruisch uit de verwijde cellen ontsnapte, en merkte daarbij eene knapping op, hetgeen waarschijnlijk daarvan afhing, dat er meerdere luchtcellen met

elkander vereenigd waren. Daar ik mij nu van alle deze verschijnselen overtuigd en te gelijk waargenomen had, welke verandering in de vorming zijner borst vooraf was gegaan, naardien zij voorheen van voren naar achteren smal en plat geweest, maar nu langwerpig rond en ruim geworden was, zoo verzekerde ik hem, dat hij nimmer in zinen vorigen longteringachtigen toestand wederom vervalLEN zoude, en dat,wanneer hij slechts eenige voorzigtigheidsmaatregelen, die ik hem voorschreef, in acht nemen wilde, de weinige nog aanwezige bezwaren van aamborstigheid tot verkorting van zijn leven weinig bijdragen zouden.

Ik houd dit geval voor zeer leerzaam. De werktuigelijke hulp bewerkte hier in het midden van den zomer zoodanig eenen graad van algemeene zinkingachtige aandoening der luchtpijp, dat hierop volmaakte herstelling volgde. Doch het was dit niet alleen; maar door den luchtgezwelachtigen staat der longen werd ook de zieke voor elken aanleg tot latere knobbeltvorming beveiligd.

Ik beschouw het voor niet onbelangrijk, hier nog van eene bijzondere omstandigheid melding te maken, welke mij tot de uitvinding en aanwending van het zoo even aangehaalde werktuig deed besluiten. Een zekere WILLIS, die voor eenige jaren in de nabijheid van Kennington woonde, en van mijnen raad gebruik maakte, had toevallig een klein, langwerpig gezwel van voren aan den hals, waarvan het onderste gedeelte tuschen het borstbeen en de luchtpijp lag, waardoor de ademhaling eenigzins enger gemaakt wierd. Dit reeds sedert verscheidene jaren bestaande gezwel, had tot eenen volkommenen staat van aamborstigheid aanleiding gegeven. Dewijl het namelijk de vrije uitademing verhinderde, en

tegelijk door deszelfs drukking op de talrijke vertakkingen der luchtpijp een gestadige ligte ontsteking van het slijmvlies verwekte, werd de lucht in de luchtcellen teruggehouden, en daardoor een algemeene luchtgezwelachtige toestand bewerkstelligd. Behalve het bezwaarlijk ademhalen, dat doorgaans eenen dergelyken staat van de longwerktuigen vergeselt, moest hij wegens verhindering, welke dit gezwel veroorzaakte, met eenen schelklinkenden, snuivenden en aan de crowp (*) gelijkenden toon ademhalen. Mij op deze waarneming verlatende, besloot ik, dat, bijaldien men aan den vrijen uitgang der lucht uit de longen, een zwak werktuigelijk beletsel konde tegensteilen, zoodat men hierdoor de voorbehoedende voordeelen van eenen staat van aamborstigheid bereikte, zonder die onaangename aandoeningen, zoo als zij zich in het zoo even beschrevene geval voordeden, men een geneesmiddel van geene geringe werking zoude aanwinnen. Ik maakte mij dezen wenkten nutte, en met behulp van den schranderen kunstenaar, wiens ziekteverhaal ik zoo even mededeelde, slaagde ik zoo gelukkig, met deze ondervinding in het werk te stellen, en te ontdekken, dat ik mij in mijne verwachtingen hiervan niet had bedrogen. Ik ben om die reden in het verhaal van dit geval zoo wijdloopig geweest, dewijl hetzelve berekend is om nog eenig licht op de door mij reeds aangehaalde zaak, dat namelijk menschen, welke aan aam-

(*) *Croup*, een woord van Schotschen oorsprong, waarmede men eene soort van luchtpijps-ontsteking (angina trachealis s. membranacea) bedoelt, welke vooral jonge kinderen, dikwijls op een hevige wijze aantast, en door een zeker geluid, dat veel met het gekraai van een jongen haan of liever gans, enz. overeenkomt, erkend wordt.

borstigheid of zinkingkwaal lijden, aan de Longtering niet onderhevig zijn, te verspreiden. Ondertusschen was door deze proef mijne nieuwsgierigheid voldaan, en daar ik de voordeelen eener lang genoeg voortgezette inademingskuur als verre overtreffende beschouw, zoo heb ik sedert dien tijd de bovengenoemde mechanische uitvinding niet wederom in werking gebracht.

Terwijl ik hier op de goede werkingen, die uit een klein gezwel aan den hals van mijnen zieken ontstonden, opmerkzaam maakte, dien ik nog aan te merken, dat ook het gezwel der schildklier, welke men met den kunstterm *bronchocele* (kropgezwel), in het gemeene leven echter een hals van Derbyshire noemt, (*) wanneer het van eenig aanbelang is, wegens zijne drukking op de luchtpijp, dergelijke toevallen en diergelijke uitkomsten ten gevolge heeft. Ook mag ik hier de gevolgen van eenen aanmerkelijken staat van hijsterie (vrijsterziekte) niet voorbij gaan; want eene dikwijs herhaalde verwekking van

(*) In vele valleijen der Alpen, Appenijnen, Pyreneën, enz. zijn deze kropgezwellen onder de bewoners dier landstreken, vooral bij de vrouwen, van buitengewone grootte, en wordt dikwijs derzelver geregeld plaatsing en ontwikkeling voor een teeken van schoonheid aangezien, ofschoon deze kwaal nog dikwijs met eene dwergachtige gedaante en gebrekige geestvermogens (waarom zij cretins heeten,) gepaard gaat. Ook aan de Kaap de goede Hoop trest men die gezwellen soms aan, en heb ik eens dit gebrek in eenen geringen graad waargenomen en door middel van het gebruik der Jodine en plaatselijke bloedsontlastingen met goed gevolg behandeld bij een meisje van omstreeks dertien jaren, van eene bijzonder kleine, hoewel niet missvormde en onbevallige gedaante, welke, volgens gezegde harer ouders, en de getuigenis van een' geloofwaardig Geneesheer, die het eerst bij dit wonderlijk geval ontboden was, van haar tweede jaar af geregeld had gemenstrueerd.

krampen in het achterste gedeelte van het luchtpijps-vlies deelt ook aan de op zoodanige wijze lijdenden eenen geringen aanleg tot aamboorstigheid mede , en naardien hierdoor de omvang der longen vergroot wordt , blijven zoodanige vrouwen voor alle gevaar , van in Longtering te vervallen , beveiligd.

Erschiet mij nu nog weinig over de behandeling der Longtering te zeggen over , en dat wel om twee redenen ; vooreerst , omdat ik de twee gewigtigste takken der genezingsbewerking naauwkeurig heb beschreven , en ten tweede , omdat het gebruik der geneesmiddelen slechts daartoe dienen kan , om den zieken verligting te bezorgen of eenen chronischen toestand hierbij aan' te voeren , welke de toetreding eener zinking bevordert. Wanneer wij daarentegen de , het gestel kenschetsende , toevallen overwinnen , zoo eindigt de plaatselijke aandoening met eene gevoellooze holligheid , welke de gezondheid in het algemeen naauwelijks benadeelt.

Van de ontelbare middelen , welke men alreeds heeft aangewend , en nog aanwendt , zal ik slechts eenige aanhalen , welker nuttigheid de proef doorstaat , en noch van de luimen der mode afhankelijk is , (want ook de geneeskunde heeft hare modes) noch op bloote verbeelding berust. Onze *dispensatoria* (verzamelingen van geneeskundige voorschriften enz.) zijn vol van dergelijke middelen , en onze behandelingswijze is evenwel zoo ongelukkig. Het getal van diegene , welke onder den eenen of anderen vorm in de Longtering worden toegediend , is zeer beperkt.

Ontlastings-middelen. In het begin , wanneer de toevallen der Longtering het eerst zich vertoonen , en doorgaans de gezondheid in het algemeen verstoord is , moet men zich op eene zeer spaarzame

wijze van onlastings-middelen bedienen. Het verkeerde begrip, hetwelk men van de oorzaken der ziekte had, heeft groote misslagen met betrekking tot het toedienen der middelen ten gevolge gehad, en deze valsche behandeling heeft door mannen van groot gezag eene bijzondere bescherming verkregen, en zich daardoor altijd verder uitgebreid. In plaats van de zwakte door het toedienen van afvoerende middelen nog te vermeerderen, is het op verre na beter, de ophooping van bloed, zoo als ik reeds voorheen heb aangemerkt, door matige bloedsontlastingen te verminderen. Ten minste moet men met alle geneesmiddelen, welke eene afvoerende werking hebben, eene groote voorzigtigheid aan den dag leggen. Zoutmiddelen dient men in het algemeen te vermijden, dewijl zij verzwakken, daar zij de weichtige deelen van het bloed wegvoeren, en de beweging der chijl te zeer verhaasten, eer dat zij toereikend kan opgeslorpt worden. Men moet daarbij wel in overweging nemen, dat eene verzwakte staat der ingewanden dikwerf een vergezeller der Longtering is, en dat eene ongepaste toediening van afvoeringsmiddelen in de meeste gevallen pijnen in den onderbuik en buikloop veroorzaakt, toevallen, welke men niet genoeg kan ontwijken. In de Tering, die met ontsteking vermengd is, kan men een poeder uit 10—15 greinen Jalappe en 2—3 greinen Calomel, als een medewerkend middel ter opruiming van het overtollige aderlijke bloed aanwenden. (*) Niet zelden vertoont

(*) Daar de Schrijver het gebruik van Kwik verder op als zeer schadelijk afkeurt, zoo zoude hij het hier ook niet ten behoeve der onlastings-middelen gedooogen.

zich gebrekkige spijsvertering bij longteringachtigen; daar zij echter meestal uit ziekelijke gevoelighed der maag en van het gedarmte haren oorsprong heeft, is de beste behandelingswijze, dezelve te verwijderen door middelen, welk den bloedsomloop door matige bloedsontlastingen in evenwigt stellen. Eenige bloedzuigers, op de maagstreek aangezet, zullen ter overwinning der moeijelike spijsvertering niet zonder vrucht zijn. Ook zal men zich als gewoon ontlastmiddel van eenige greinen *Natrum subcarbonicum siccum*, gecalcineerde Magnesia en Rhabarber, in verbinding met eene vloeistof, met groot voordeel kunnen bedienen.

Braakmiddelen. Er was eens een tijd, waarin braakmiddelen in groot aanzien stonden, en men de longteringachtigen hiermede zonder noodzakelijkheid kwelde, of hun veeleer nadeelige bezwaren toebragt. Ik heb het mij echter altijd tot wet gemaakt, alles te vermijden, hetwelk den zieken lijden of kwelling veroorzaakt, zonder dat hierdoor voordeelen behaald worden, die wederom tegen dergelijke bezwaren opwegen. Dat dit niet het geval is met het toedienen van braakmiddelen, is zonder twijfel daaruit af te leiden, dat, bijaldien de zieke bij sterke hoestaanvallen van zelf braakt, hij daarop geene verligting bespeurt. Al mogen derhalve de Geneesheeren nog zulk een groot vertrouwen op het toedienen van braakmiddelen stellen, heb ik dit in geenen deelee. Desniettemin moet ik echter opmerken, dat ik zeer dikwijls kleine giften *tartarus emeticus* (*) en *Ipecacuanha* voor-

(*) Van alle de in eene volkomene Longtering aangeprezen geneesmiddelen heb ik nog met het nu en dan toedienen van antimoniaalia en vooral van zeer geringe giften *tartarus emeticus*

ſchrijf, offſchoon altijd in zulk eene kleine hoeveelheid, dat zij slechts walging veroorzaken.

Zweetdrijvende middelen. Voor twintig tot dertig jaren was het een algemeen gebruik, in alle ziekten zweetdrijvende middelen te geven, en eenige Geneesheeren hechten zich, uit vooringenomenheid voor de grondbeginselen hunner jeugd, nog aan dit gebruik. Zonder tegenspraak heeft deze methode, zoo zonder onderscheid toegediend, groote nadeelen; en inzonderheid is dit met betrekking tot de Longtering het geval. Want offſchoon men daarbij het oogmerk heeft, om de ziekterwerking van de longen naar de huid-oppervlakte te leiden, zoo ontstaan toch niet zelden, als het gevolg van den hierdoor te weeggebrachten prikkel, eene toeneming der uiterende (hectische) koorts, ophooping van bloed in de longen en krampachtige aandoening in de ingewanden.

De zweetdrijvende middelen brengen inderdaad geene verligting aan. Men ondervindt daarentegen, dat, wanneer vrijwillig zweeten ontstaat, de krachten des zieken zigtbaar afnemen. Gedurende de hitte der hectische koorts tracht ik de stramheid en droogte der huid daardoor te verminderen, dat ik de handen en het bovenste gedeelte van het ligchaam met warm water en wijnazijn laat waschen. Hiermede laat ik zoo lang voortvaren, tot dat de temperatuur der huid minder wordt, en telkens herhalen, als er een nieuwe aanval van koorts intreedt. Daar het van groot belang is, altijd eene gelijke lig-

---

en soms kleine algemeene en plaatselijke bloedontlastingen bij hevige hectische koortsen en pijnlijke toevalen aan de zieken op den duur, als palliatieve middelen, de meeste verligting kunnen bezorgen.

Vert.

haamswarmte te onderhouden, zoo tracht ik altijd tegen dien toestand te werken, welke juist de heerschende is. Aldus gelast ik, in het tijdperk der koude, de voeten in warm water te zetten, en den eenen of anderen warmen drank, zoo als Thee, enz. in te nemen; bijaldien echter de uitwaseming te sterk is; alsdan tracht ik dezelve door een aftreksel van Columbo of Kamillen, aan hetwelk ik boven het hier in gebruik zijnde, echter naar mijn oordeel onnuttige zuurachtige aftreksel van Rozen, de voorkeur geef, te verminderen. Keert de uitwaseming op gezette tijden terug, en is de ziekte niet alreeds in het geheele laatste tijdperk gekomen, dan zijn bloedzuigers, welke op de borst gezet worden, van groter nut, dan alle versterkende middelen.

Expectorantia. (slijmafvoerende middelen). Het gebruik dezer klasse van geneesmiddelen schijnt noch op goede beginselen te steunen, noch zijn de voordeelen, welke men daarmede behaalt, zeer opmerkelijk of voldoende. Indien zij op de slijmheid der longen eenen zinkingstoestand veroorzaken konden, dan zouden zij zonder twijfel van nut zijn. Alleen werkt het Colchicum, zoo als mij toeschijnt, somtijds op deze wijze; doch deszelfs werkingen zijn onzeker.

In vele gevallen van Longtering is het fluimen uitwerpen te sterk, en zijn hier bijgevolg alle expectorantia overtollig. Nog onnoodiger is het angstige pogen van den Geneesheer, om den hoest af te keeten of te verligten, omdat hierdoor meermalen een emphisemateuse staat der longen geboren wordt. Tracht men intuschen den hoest te verminderen, dan gaat dergelijk voordeel verloren. De voornaamste voordeelen, welke de slijm afvoerende middelen verleenen, hangt niet zoo zeer van eene bijzondere werking dezer middelen op het longenstelsel af, maar

veekeer, en zoo als dit namelijk met de Ipecacuanha en den Braakwijnsteen het geval is, van verscheidene invloed hebbende werkingen tegelijk af. Aldus schijnt het eerste aldaar, waar de fluimloozing te overvloedig is, als een zamentrekend middel te werken. Over het geheel echter bevorderen beide zelfstandigheden, benevens hare werking als expectorantia, alle afscheidingen. Andere dergelijke middelen, zoo als: Squilla, Gom Ammoniac, Mijrrhe, enz. moeten met omzigtigheid toegediend worden, wanneer hectische koorts de Tering vergezelt. Alleen hebben de Braakwortel en spiesglasbereidingen dit goede, dat men ze op elk tijdperk der ziekte in gepaste giften kan toedienen. Kwikmiddelen hebben een bijzonder vermogen om de expectoratie te bevorderen, zoo als zij dan ook in het algemeen elke andere afscheiding opwekken; echter heeft deze eigenschap tot zeer valsche gevolgen aanleiding gegeven: Eerst voor eenige jaren heb ik gelegenheid gehad, om, onder de leiding van eenen thans overledenen Geneesheer bij het London-sche Gasthuis, een droevig voorbeeld van de schadelijke werkingen door het toedienen van het kwik in de Longtering op te merken. Over de gemakkelijkheid, waarmede daarop de expectoratie volgde, scheen zich die Geneesheer zeer te verblijden; maar de ziekte maakte daarbij zulke snelle voortgangen, het zweeten, de vermagering en buikloop namen zoo sterk toe, dat de zieken binnen korten tijd in eenen toestand vervielen, welken men gewoonlijk en niet ten onregte Galoptering noemt.

Narcotica en *Demulcentia*. (Slaapverwekkende en verzachtende middelen.) Als geneesmiddelen kan er van de laatste geene rede zijn; maar als verligting aanbrengende middelen zijn zij zeer dienstig. Daar zij meestal eene voedende kracht hebben, die

nen zij daartoe, om de krachten des zieken te ondersteunen; terwijl zij te gelijkertijd de gevoeligheid der borst matigen. De eerste zijn, wel is waar, somtijds nuttig; maar er kan groot misbruik mede bedreven worden. Indien men dezelve ter bevordering van den slaap toedient, moet men daarbij met omzigtigheid te werk gaan. Wanneer de hectische toestand en de prikkeling, welke den slaap beletten, zijn opgeheven, kan men wel voor *eenen* nacht een opiaat toedienen; indien men hetzelve echter op den volgenden avond wederom geeft, dan gebeurt het dikwijls; dat het zonder werking is. *Digitalis* (Vingerhoedskruid) en Blaauwzuur zijn beiden als buitengewone werkzame middelen aangewend geworden; zij verdienen echter dien groten lof niet, welken men hun heeft toegezwaaid. Doctor FERRIAR was van gevoelen, dat de werking van het eerste tegen de Longtering door eene verbinding met Mijrrhe en Zwavelzuur-ijzer zeer verhoogd werd; hoe echter eene dergelijke verbinding met twee opwekkende middelen zoo werkzaam kan zijn, kan ik niet wel begrijpen. Wat het Blaauwzuur aanbelangt, zoo houde ik hetzelve met LAENNEC voor verre minder werkzaam, dan de verschillende bereidingen van het Opium; echter geloof ik wel, dat het somtijds den hoest en de moeijelijke ademhaling kan verzachten. Bij bijzondere eigenaardige gestellen (Idiosyncrasieën), alwaar het Heulsap in geenerlei bereiding verdragen wordt, bedaren het extract van Bilfsenkruid, en de zwakkere *narcotica*, zoo als het extract van Latuw en Hoppe, op zich zelve of in verbinding, den hoest, en bevorderen den slaap. Bij deze gelegenheid moet ik aanmerken, dat de Pharmacopaea van ons land eene zeer schrale lijst van Opiaten bevat; naaf ik hōpe, zal echter dit, even

als meer andere gebreken, weldra verholpen worden. De voorregten, welke aan vele bekwame, onder den naam van Licentiaten begrepene Geneesheeren, wegens hunne geleerdheid en kunde, naar ik hope, wordt toegestaan, moeten, zonder twijfel, eene zeer heilzame verandering aanbrengen, en eenen nieuwe tijdkring in de geneeskunde bewerken. Nog dien ik te vermelden, dat ik onder alle bereidingen aan het *Liquor Opii sedativus* (pijnstillend vocht van Opium) van BATLEIJ de voorkeur geef.

Adstringentia en tonica. (Zamentrekende en versterkende middelen.) De eerste worden uit een driedubbeld oogmerk toegediend: om de bloedingen uit de longen te stuiten, het oplosende zweeten en ook den buikloop te temperen. Het Zwavelzuur, in verbinding met een aftreksel van Rozen, heeft zich als zamentrekend geneesmiddel eenen grooten roem verworven; ik maak er echter slechts zeldzaam gebruik van, omdat ik ondervonden heb, dat daarop niet zelden eene onaangename en lastige spanning op de borst volgt, en ofschoon ik moet toegeven, dat het gedurende eenigen tijd van nut kan zijn, zoo veroorzaakt het toch, als men er lang mede aanhoudt, geheel het tegendeel van hetgeen men er mede bedoelt. Het schijnt mij in zoodanige gevallen eer het bloedspuwen te vermeerderen, dan te verminderen. Het azijnzure Lood in kleine giften, en in vermenging met Opium, rigt niet alleen op verre na meer uit, dan deze zuren, maar ook meer dan ieder ander zamentrekend middel. Het nadeel, hetwelk eenigen van dit middel voor de ingewanden vreezen, kan hierdoor voorgekomen worden, dat men nu en dan daarmede uitscheidt, en den stoelgang bevorderd. Ter beteugeling van het zweeten, heb ik reeds vroeger het aanzetten van bloedzuigers aan de borst

als het werkzaamste middel aanbevolen; er schiet mij nu nog over, ook de verkiekslikste middelen tegen den buikloop op te geven. Deze zijn: Kalk, *Kino*, *Catechu*, bast van Granaat-appel, en Armenische Bolus. Kalk, met zeer kleine giften van BATLEIJ's Opium-bereiding in een slijmig afkooksel van Gerst, Haver, enz. toege diend, bewijst even zulke goede diensten, als zamengestelde vermengsels. Onder de versterkende middelen zijn de eenvoudigste de beste. China schrijf ik zelden of nimmer voor; doch onder bijzondere omstandigheden kan een af-treksel van Columbo, Chamillen, of ook Cascarille een tijd lang niet zonder nut gebruikt worden. Gedurende het Brownsche tijdvak waren ijzerbereidingen in grooten naam. Eenige dezer bereidingen, het antihectische mixtūr van Doctor GRIFFITH, een naam als „*Lucus a non lucendo*” daar zij eigenschappen bezit, welke juist het tegendeel zijn van het geen haar naam aanduidt, staat, helaas! bij vele geneeskundigen nog altijd in groot aanzien. Het gebruik van dergelijke middelen in eene ziekte, in welke men zich de moeite moet geven, om elken prikkel voor te komen en te temperen, kan niet genoeg afgeraden worden.

Balsems. Ik beschouw het niet der moeite waardig, om over het toedienen dezer middelen in de Longtering tijd en papier te verspillen. In den tijd, toen Doctor MORTON en VAN SWIETEN (*) leef-

(*) Men houde in het oog, dat de Schrijver met zijn stelsel bijzonder is ingenomen, anders zoude hij zeker gemelde Geneesheeren, vooral onzen beroemden landgenoot VAN SWIETEN, wiens werken een schat van geleerdheid en geneeskundige ondervinding opleveren, met meer bescheidenheid behandeld hebben.

Vert,

den, schreef men daaraan eene genezende kracht toe; maar in den tegenwoordigen tijd van dergelijke middelen gebruik te maken, of te vooronderstellen, dat in het algemeen een middel longzweren kan genezen, zoude eene groote onbekendheid met den eigendommelijken aard der Tering verraden. Er bestaat geene andere mogelijke methode om deze zweren te genezen, dan hare vlakten in aanraking te brengen; want zij genezen niet door vorming van vleescheuveltjes (granulatión) als andere zweren.

Blaartrekkende pleisters. Zij doen zeer veel nut, wanneer de fluimloozing zeer sterk of een zuchtachtige staat der longen er bijgekomen is; ook heb ik dezelve zeer nuttig bevonden, als er eene bepaalde pijn op de borst aanwezig is, welke voor de algemeene en plaatselijke bloedsontlastingen niet wil wijken. Men wendt ze echter in het algemeen, zonder behoorlijke achtgeving op eenig buitenge-woon toeval, aan; want, indien zij op een verkeerd tijdstip gebezigt worden, verwekken en bevorderen zij slechts de hitte van den hectischen koorts-aanval. Ook kunnen zij eenen aanhoudenden toestand van koorts, welke niet zelden in eene soort van borstontsteking overgaat, aanbrengen. Buitendien moet ik hier eene, met het aanleggen van trekkinidden in de Longtering verbondene eigenschappelijke daadzaak, welke aan de Geneesheeren nog niet genoegzaam schijnt bekend te zijn, herinneren. Ik heb namelijk nog nimmer een' zieke gezien, welke ten gevolge van derzelver gebruik aan het koudvuur heeft geleden, hoewel dergelijke gevallen in andere ziekten evenwel niet zeldzaam zijn. Hoe weinig vatbaar degenen, welke aan de Tering lijden, voor het koudvuur zijn, heeft reeds de beroemde LAZNEC opgemerkt; hij zegt uitdrukkelijk, dat ook

een langdurig verblijf in de ziekenzaälen niet in staat zij, brandende zweren te verwekken, en ik heb dit in den ganschen loop mijner praktijk bevestigd gewonden.

Eetregel. Deze dient zich altijd naar de spijsverteringskrachten der zieken te regelen. Men kan niet genoeg afraden, van hen niet te goed te voeden, of zoo als men in het gemeene leven zegt, hunne krachten op te houden. Men treft zelden eenen zieke aan, welke zoo zwak is, dat men hem in eene ziekte, in dewelke ook bij de doelmatigste behandeling bijna dagelijks verwekking van koorts plaats grijpt, eenen eetregel moet aanbevelen, welke slechts voor gezonde en sterke menschen past. Wanneer echter geen prikkelende staat der maag aanwezig is, en de hectische koorts heeft afgенomen, kan men reeds een voedzamer en meer versterkend dieet veroorloven. Daarbij moet men intuschen alles, wat verhittende op het ligchaam werkt, zorgvuldig vermijden. Het beste kenteeken, dat het voedsel aan den zieken dienstig is, is, indien er na den maaltijd geene algemene verstoringen intreden. Wanneer er geene ontsteking of bloed-hoesten bestaat, dan sta ik doorgaans aan den zieke toe, eenmaal daags matig te eten, en laat hem, als hij er buitendien lust toe heeft, bij het ontbijt of des avonds een ei genieten. Ook veroorloof ik voedzame bouillon, laauw-warm genoten, (als er geene koude aanwezig is, moet alles, hetwelk gedronken wordt, slechts matig warm zijn,) een melk-dieet echter, offchoon dit zoo algemeen wordt aanbevolen, verwerp ik geheel-enal. (*) Het wekt de fluimloozing buitengewoon

(*) De Schrijver gaat blijkbaar in zijne afkeuringsmiddelen over dit voedingsmiddel te ver, en wederspreekt datgene, het-

sterk op, zonder daarbij eenen zinkingstoestand aan te brengen. Wanneer eene stellige Longtering bestaat, kan er in den regel geen wijn toegestaan worden. Daarentegen kan men somtijds een klein glas bier (ale) bij het middagmaal of ook tegen den nacht, waarin het den slaap bevordert, veroorloven.

Luchtsgeftel. Men heeft uit het voorgaande gezien, hoezeer ik met het gewone gevoelen, dat men van de Tering heeft, in tegenspraak sta; over geen punt ben ik echter in zoo eene geheele tegenstelling met de aangevoerde meeningen, als daar, waar over de luchtfreek gesproken wordt. Indien er voor eenen lijder aan de Longtering eene verandering van landfreek noodzakelijk ware, zoude ik aan de luchtfreek van Petersburg duizendmaal de voorkeur geven, in plaats van denzelven verre op naar de zuidelijke streken van Frankrijk of Italiën te zenden. In het eerste geval zoude hij misschien het geluk hebben, eene zinking te krijgen, en aldus de Longtering in hare voortgangen gestuit worden; terwijl dat in het laatste geval een alreeds bestaande zinkingstoestand stellig tot zijn nadeel zoude opge-

welk hij meer boven aan over het nut der verzachtende middelen, tot ondersteuning der krachten, gezegd heeft. Het nut eener goede melk, inzonderheid van dieren, die hun voeder in de vrije lucht zoeken, is ten allen tijde in deze ziekten erkend geworden, en dat hij, die nog daaraan kan twijfelen, de Geneesheeren ondervrage op de plaatsen, waar melkerijen zijn.

Aanm. v. d. Hoogd. Vert.

Daar de Hoogduitsche Vertaler het gebruik van melk in het algemeen als voedingsmiddel schijnt aan te prijzen, zoo geloof ik toch, dat de ezelinnenmelk in allen opzigt voor teringachtingen als de geschikste voor derzelver spijsvertering boven de koemelk, welke velen, zoo als ik heb opgemerkt, niet verdragen kunnen, de voorkeur verdient.

Vert.

heven worden. Ik heb omtrent dit punt de genoegzaamste en sprekendste ondervinding, en zoude ik tot bevestiging van hetzelve eene menigte van gevallen kunnen aanhalen, wanneer het mij hier, waar ik slechts het oogmerk heb, om het eigenlijke wezen dezer tot heden toe nog weinig erkende ziekte in een behoorlijk daglicht te stellen, daarom konde te doen zijn. Inderdaad ben ik omtrent dit punt mijner zaak zoo zeker, dat ik nimmer eenen teringachtigen lijder met pas gekregene zinking in mijn Gasthuis opneme, zoo lang als de ziekenzalen in den winter tot eene matige zomerwarmte verwarmd zijn. Om dezelfde reden laat ik ook aan Longteringachtigen niet schroomvallig hunne kamer inachtnemen. Wanneer het weder het eenigzins veroorlooft, laat ik hen dagelijks in de frische lucht gaan, sta hun echter niet toe, zoo lang uit te blijven, tot dat zij huiverig worden, of reeds koud zijn.

B I J V O E G S E L.

EERSTE ZIEKTEVERHAAL.

VERMOEDELIJKE LONGTERING DOOR DEN BORST- STEEK GENEZEN.

EXUPERTUS B. PARKER, oud 32 jaren, van beroep een Zeeman, voorheen echter onderofficier bij de Zeefoldaten, werd in November 1831 in het Gasthuis voor borstzieken opgenomen. Hij leed toen ter tijd aan eenen hardnekkigen en moeijelijken hoest, en gaf hierbij eene ondoorzichtige, geelachtige, zeer walgelijk riekkende stof in zoo groote hoeveelheid op, dat het dagelijks over de drie pinten (quart) bedroeg. Somwijlen was dit uitwerpsel ook met bloed gekleurd. Buitendien had hij hevige pijnen onder in de linkerzijde, en was zijne ademhaling gestremd en kort. Zijn slaap was niet verkwikkende en door de gestadige pijn afgebroken; tegen het begin van den nacht, werd hij door hevige koorts overvallen. Hij leed aan oplosend zweeten, was bijzonder vermagerd en had eene zieke-

lijke, geelachtige kleur op het aangezigt. Toen ik hem over de oorzaken van zijnen ziekelyken toestand ondervroeg, vernam ik, dat hij op eene reize van Kingstown naar Mourant-Baai in Jamaica in het jaar 1829 verscheidene malen was nat geworden en zijne kleederen wederom bij de zonnehitte op het ligchaam had laten droog worden. Daarna was hij door de gele koorts aangetast geworden, was op zijnen terugtocht naar Kingstown wederom ingestort en naar het Gasthuis gezonden. De koorts was zoo hevig, dat hij verscheidene malen uit het bed sprong en zich van het leven wilde berooven. Tegelijkertijd moest hij zich aan eene Kwik-kuur onderwerpen, en had waarschijnlijk bij die aanvallen eene koude gevat. Sedert dien tijd, en, nadat hij zich reeds in den staat van beterschap bevond, voelde hij hevige pijnen op de linkerzijde der borst, en had eenen sterken hoest. De laatste duurde zonder ophouden voort. Naar Engeland teruggekeerd zijnde, voelde hij gedurende eenen hevigen aanval eene soort van kramp op de borst, waarop eene ruime uitwerping van etier volgde. Dit bewoog hem, om eenen Geneesheer van Limehouse te raadplegen, welke hem als reeds in het laatste tijdperk van Longtering verkeerenden beschouwde, en derhalve naar het Gasthuis verwees. Offchoon ik nu hier een groot etiergezwel aan het onderste gedeelte der linker long ontdekte, zoo werd hij toch wederom in zoo verre hersteld, dat ik hem konde aanraden, om wederom naar zee te gaan. Het waarnemen van meerdere gevallen van dien aard, in welke de etierzakken verscheidene jaren zonder te genezen geduurd hadden, bewoog mij tot dien raad. Hij vertrok hierop naar de West-Indië. Na zijne terugkomst vertoonde hij zich wederom aan mij, en le-

verde die droevige verschijnselen op, zoo als ik dezelve reeds met den aanvang van dit ziekteverhaal heb opgesomd.

Nadat ik mij door de auscultatie, door middel van het bloote oor, (waaraan ik altijd boven den stethoscope (*)) de voorkeur geef,) overtuigd en verscheidene, zoowel plaatselijke als algemeene middelen aangewend had, zonder de hevige pijn in de zijde en de stekende ademhaling te kunnen verlichten, besloot ik, om eenen kleinen trokart tuschen de ribben onmiddelijk over de zitplaats van den etterzak in te stooten. Ik zoude reeds voor twee jaren, toen ik voor het eerst bij den zieke wierd geroepen, deze operatie, bijaldien er geene beterschap was bijgekomen, verrigt hebben; daar ik echter op den dag, welke tot derzelver uitvoering bepaald was, ondervond, dat zijne ziekte had afgenoomen, zoo beschouwde ik het voor onnoodzakelijk, en liet het overige aan den tijd en eene verzachtende behandeling over. De uitflag bewees, dat ik mij niet vergist had. Maar ik keer tot mijne operatie terug. Omstreeks twee duimen onder den linker tepel, ontdekte ik eene kleine opzwelling; hier liet ik, in tegenwoordigheid van den Scheeps-Heelmeester HUDSON, door den Heer HERRING de insteking verrigten, nadat ik mij te voren naauwkeurig overtuigd had, dat de verzamelde etter het hart naar de regterzijde had gedrongen. Uit de hevige pijn, welke de zieke op deze plaats gevoelde, en waartegen bloedsontlastingen geene verlichting hadden kunnen aanbrengen, besloot ik,

---

(*) Waarschijnlijk heeft de Schrijver een buitengewoon scherp gehoor, dat door deszelfs gedurige beoefening in borstziekten reeds in staat gesteld is, om de bulp van dit werktuig minder te behoeven.

Dat de natuur daartoe genaderd was, om de kuur zelve, door middel van koudvuur (gangraena) van het borstvlies te bewerken, en dat, wanneer ik die plaats voor de insteking uitkoos, aan den inhoud van den etterzak der long eene vrije wegvoeling zoude verleend worden. Nadat de uitwendige bekleedelen door middel van het lancet waren verdeeld geworden, werd dit tuschen de ribben ingestooten. Naauwelijks was dit geschied, of eene menigte van lucht drong met een sispend geruisch uit de opening, waarop nog veel troebelachtige gele etter volgde, die er even zoo uitzag, als datgene, hetwelk de zieke uithoeste, met dat onderscheid alleen, dat het kleine deeltjes eener brokkelige zelfstandigheid in zich bevatte. Tien dagen lang vloeide er etter, met lucht vermengd, uit, waarbij het lijden van den zieke tot verwondering afnam. Onvoorzigtiger wijze had de zieke gedurende al dien tijd in eene kamer doorgedragt, welke niet was gelucht geworden, en zich daardoor eene hevige darm-ontsteking op den hals gehaald, welke eene beslisende en sterke ontstekingwerende behandeling vereischte. De aanval dier ziekte had het gevolg, dat de uitvoeling uit de borstholtte eenskiaps geheel ophield; als echter de ontstekingachtige toevallen verdwenen waren, werd hij, wel is waar langzaam, doch volmaakt hersteld. Ik moet hierbij opmerken, dat ik bij het onderzoek zijner borst bevond, dat het gedeelte der long, waarin zich voorheen etter en lucht ophield, en waaruit zoowel een heldere, knorrende toon, als ook pectoriloquie voortkwam, bijna onmiddellijk na de heelkundige bewerking door uitgezet longenweefsel werd vervuld, hetgeen zich door het ademhalingsgeruisch verried. Voor de operatie, alsmede ook nog drie jaren vroeger, was de ademhaling der geheele regter long en

ook van het bovenste gedeelte der linker, binnen de ruimte, welke men verkrijgt, als men eené dwarse lijn van de buitenste zijde van den linker borst-tepel tot aan de ruggegraat trekt, duidelijk te bespeuren, en een weinig flauw (pueril). Aan het onderste gedeelte der linkerzijde van de borst hoorde men duidelijk pectoriloquie, en bijna was de geheele onderste kwabbe der linker long, zoo verre als ik konde beoordeelen, de zitplaats van een' verbazenden etterzak, waaruit de zieke naar willekeur en tot de hoeveelheid van een theekopje vol etter konde uitwerpen. Somtijde konde ik gedurende het hoesten opmerken, hoe zich de ruimte tuschen de ribben over den etterzak merkbaar uitzettede. De metingen der borst leverden geen aanmerkelijk verschil tuschen den omvang van beide zijden op; maar de opzwelling van beide vingertoppen, vooral der duimen, waarop ik reeds als een erkennings-teeken voor groote holligheden heb aangeduid, waren in dit geval bijzonder op te merken. Na de herstelling van den zieke verdween deze natuurlijke opzwelling geheel enal. Ik ben met de beschrijving van dit geval daarom zoo uitvoerig geweest, omdat ik hetzelve voor zeer zeldzaam en gewigtig houde. Het was, zoo als men zal opgemerkt hebben, een geval van etterzak der longen, hetwelk drie jaren geduurde had, uit de vereenigde werkingen der gele koorts en verkoudheid was ontstaan en met ontsteking der longen eindigde. Ik had deze ziekte gedurende het grootste gedeelte van haren duur opgemerkt, en stelde daarom een groot belang in dezelye. Daar ik vervolgens aan mijne leerlingen reeds in tijds mijn gevoelen daarover mededeelde, en met een stellig vertrouwen op hare genezing staat maakte, zoo deed het mij een bijzonder genoegen, de juistheid mijner ziekteonderscheiding door eenen gelukkigen uitslag bekroond te zien.

TWEEDE ZIEKTEVERHAAL.

LONGTERING DOOR DEN BORSTSTEEK GENEZEN.

DAVID SCOTT, oud 17 jaren, kwam in November 1827, ziek in het Gasthuis, nadat hij reeds sedert 11 jaren onpasfelijk geweest was. Men schreef zijne ongesteldheid daaraan toe, dat hij eens bij vergissing rattenkruid had ingenomen. Reeds voor verscheidene jaren, eer dat ik met hem kennis maakte, had hij aan hoesten en andere toevallen der Longtering geleden. Toen hij in het Gasthuis kwam, bespeurde men wel niet bij hem de gewone tekenen van uittering, maar gaf zijn aangezigt eene zickelijke opzwelling en roodheid te kennen. Daarbij hoestte hij eene taaije, schuimachtige, groenachtig gekleurde half ondoorzijnende stof in groote menigte uit. Deze stof bedroeg dagelijks over de twee pinten, en verspreidde zulk eenen onverdragelijken stank, dat men het vat, waarin hij spuwde, bijna ieder oogenblik moest wegnemen, dewijl de overige zich in de zaal bevindende zieken het niet verdragen konden. In de vooronderstelling, dat eene evenredige temperatuur, zoo als men dezelve door middel van Duitsche kagchels in ons Gasthuis kan verkrijgen, in vereeniging met stillende middelen, de sterke fluimuitwerping zoude verminderen, hield ik het voor raadzaam, mij hiertoe alleen te bepalen. Nadat echter de zieke reeds eene maand in

het Gasthuis was geweest, zonder dat de toegediende middelen betering veroorzaakt hadden, maar daarentegen zijne voeten opzwollen, zich eene aanmerkelijke moeijelijke ademhaling openbaarde, en in het algemeen eene verergering der kwaal niet was te misskennen, besloot ik, hem aan eene heelkundige bewerking te onderwerpen. Zijn toestand was toen de volgende: op de regterzijde van voren van het sleutelbeen tot aan de vierde rib, werd men een sterk knorrend geratel gewaar, ten bewijze, dat de ingeademde lucht door holligheden ging, welke ster in zich bevatten. De geaardheid van den toon deed vermoeden, dat de vloeistof in onmiddellijke aanraking met de wanden der borst stond. De pectoriloquie merkte men zoowel naar achteren als naar voren op; zijne ademhaling was hol (cavernous), maar doorgaans geen souffle voile, (gesmoorde ademhaling) te bespeuren. Derhalve kon ik met zekerheid vooronderstellen, dat de oppervlakte der long stevig met het ribbenborstvlies tezamen hing. Zoowel door de klopping (percussion) aan deze zijde, als met het bloote oor, konde men opmerken, dat een gedeelte der onderste longkwab, een weinig onder de holligheid, voor den doorgang der lucht nog open was. Op de linkerzijde gaf de borst eenen gezonden toon en konde men de ademhaling overal duidelijk hooren, behalve onder het sleutelbeen, alwaar zij ontbrak, en waar ik eene onvolkomene pectoriloquie bespeurde. De operatie werd in tegenwoordigheid van den Heer HERRING, den Apothecar, en meer dan twintig mijner leerlingen, met eenen trokart, door een' Heelmeester, een' Ambtgenoot van mij, verrigt. Tot plaats der instekking werd de ruimte tuschen de ribben, een weinig voor den tand des grooten *musculus serratus* (zaagspiet) uitgekozen. Ik begeerde, dat de

steek tusschen de derde en vierde rib zoude gedaan worden; maar toevalliger wijze werd het instrument tusschen de vierde en vijfde ingestoken, waaruit tegelijk eene menigte van lucht met een sisend geruisch, doch geen etter, naar voren drong. Intusschen duidde de punt van den trokart sporen van etter aan; offchoon hij nu goed was ingebragt geworden, was toch de uitgezochte plaats te verre naar onderen, dan dat de etter had kunnen uitvloeien. Terwijl dat de lucht naar voren drong, viel de zieke in onmagt, waarom ik de opening met mijne vingers bedekte, tot dat er een geschikt verband konde aangelegd worden. Daar de zieke weldra wederom tot zich zelven kwam, en naauwelijks over pijn klaagde, onderzocht ik zijne borst met het bloote oor, en bemerkte daarbij op de plaats, waar de operatie verrigt was, een droog, krakend geruisch, gepaard met eenen aanhoudenden toon, alsof er iets in de borst openbarstte. Dit eigenaardig geruisch bleef niet alleen gedurende eenige dagen, maar nam ook nog toe. Na de operatie sliep de zieke met behulp van een verzachtend middel zeer goed; het fluimenuitwerpen zoowel als de zwelling zijner voeten namen langzaamerhand af, en hij scheen zich een' tijd lang geheel wel te bevinden. Naardien hem echter het verblijf in huis niet goed scheen te bekomen, werd er besloten, hem in zijne geboorteplaats op het land, niet verre van de stad verwijderd, te laten terugkeren. Ik bezocht hem hier twee tot driemalen toe, en vond hem beter; in het vervolg echter kreeg hij eene bezwaarlijke ademhaling, terwijl zijne linker long emphisematisch wierd, de andere echter, wegens de toesluiting van meerdere holten, alsmede ten gevolge der drukking, aan de lucht niet meer toegankelijk was. Deze drukking, welke van de za-

mentrekking der borst voortkwam, was zoo groot, dat hij, zoo als men pleegt te zeggen, eene duivenborst verkreeg. Ik heb die verandering der borstholtē op de 4e plaat, fig. 1. laten afbeelden. Ten gevolge van den gehepatiseerden (als lever verharden) staat der eene long, welke eenige maanden daarop intrad, werd de bloedsomloop verstoord, er ontstond ophooping van aderlijk bloed en hij kreeg algemeene waterzucht. Ik beval eeneaderlating aan, om den bloedsomloop wederom te herstellen, pis-afdrijvende en andere tegen de waterzucht werkzame middelen, doch vergeefs, dewijl, zoo als ik vernam, meer naburige Genceesheeren tegen mijnen raad instemden. Na veelvuldig lijden bezweek hij onder deze vermenging van ziekten, nagenoeg 11 maanden, nadat hij het Gasthuis had verlaten. Omstreeks 24 uren na zijnen dood verrigtte ik de lijkopening. Niettegenstaande de wanstalligheid, welke de borst had geleden, merkte men toch aan die zickelijke zijde, welke na de heelkundige bewerking bij de klopping eenen vleeschachtigen (fleshij) toon had gegeven, geene zamen trekking op. De regter long was een vierde deel kleiner, als de linker, en was met het ribbenborstvlies door goed georganiseerd celwijsweefsel vast zamen gegroeid; insgelijks ook met het middelschot-vlies (mediastinum), dat, wegens de vergrooting der linker long, benevens het hart aanmerkelijk in de regter zijde der borst was binnengedrongen. Deze long was geheelal luchtgezwelachtig, viel niet samen, en besloeg de geheele linker zijde der borst. De voorste rand was afgerond, en vertoonde blaasjes van eene beduidende grootte, welke door de vereeniging van meerdere luchtcellen in elkander gesmolten waren. Het bovenste gedeelte der long was met de borstholtē vergroeid en gaf in deszelfs midden

harde sporen der toesluiting te kennen; tegelijkertijd bevonden zich daarin verscheidene knobbelknoopjes, welke door vele stippen van zwarte longenstof omringd waren. In den zak van het borstvlies waren over de twee pinten roodachtig water opgesloten. De regter long, over langs doorgesneden zijnde, was van binnen flap, een weinig vleeschachtig en van eene blaauwe en bruin gemarmerde kleur. Door dezelve verspreidden zich celvormige snoeren naar verschillende richtingen, het overschot van platgemaakte holligheden; maar was er ook niet het geringste spoor van knobbelvorming te ontdekken. Het hartczakje bevatteerde ongeveer een theekopje vol water en het bovengedeelte der linker hartkamer was buitengemeen verlengd. Er werd eene aanmerkelijke hoeveelheid van water in de buikholte aangetroffen; de *vasa chylopoietica* (de chijlvoerende vaten) waren zeer met bloed opgevuld, de nieren buitengemeen groot en harre bastachtige zelfstandigheid had eene vettige ontaarding ondergaan.

Wanneer ik dit geval in het algemeen beschouw, zoo komt het mij zeer waarschijnlijk voor, dat de zieke nog meerdere jaren zoude geleefd hebben, wanneer hij zich aan de behandeling, welke ik hem had voorgeslagen, eer dat zich zijn toestand wiederom verergerde, had onderworpen.

DERDE ZIEKTEVERHAAL

ZEER VER GEVORDERDE LONGTERING OP EENE BIJZONDERE WIJZE GENEZEN.

W., Kantoorbediende te Londen, 25 jaren oud, welke aan mij door Doctor TUKE, den menschlievenden en talentvollen bezitter van Sidneij-house, Homerton, de beste privaat inrigting voor krankzinnigen, welke ik ontmoet heb, was aanbevolen, was, toen ik hem voor het eerst zag, voor eenige maanden door hoesten met het uitwerpen eener dikke, geelachtige stof, aangetast geworden. Hij was buitengemeen bleek van kleur en vermagerd, zweette des nachts zeer sterk en had meermalen bloedophoesting gehad. Waarschijnlijk had hij kort te voren eenen broeder aan dezelfde ziekte verloren. Deze omstandigheid werkte natuurlijk op eene nadeelige wijze op zijn gemoed en maakte hem zeer neerlagtig. Hij was hierdoor zoo achteruit geraakt, dat hij zich aan een' bekwaam heelmeester, die hem voorheen had behandeld, over gaf. Aan het voorste en bovenste gedeelte van beiden helften der borst ontdekte ik duidelijke pectoriloquie, en deze verschijnselen in vereeniging met een' sterken, opborrelenden, inzonderheid op de linkerzijde op te merken toon, konde men duidelijk op de geheele ruimte van den schouder-top tot aan de derde rib onderscheiden. Uit eene gedeeltelijke verstoring van het ademhalingsgeruisch,

zonder het bij long-ontsteking plaats vindende rogchelen (rale) aan het onderste gedeelte der regterzijde, besloot ik dat er knobbelknopjes in deze longen aanwezig waren. Ten einde het zwechten te verminderen, en de ophoeving van bloed en de zieke-lijke gevoeligheid der borst te beteugelen, liet ik bloedzuigers op de borst zetten. Daar ik verlangde, dat hij van de inhalatie zoude gebruik maken, beschreef ik hem den toestel daartoe, waarop hij zich eene buis l'et vervaardigen, die een halven duim in de doorsnede had en met eene kraan voorzien was. Door het omdraaijen dezer kraan konde hij den uitgang der lucht uit de borst verligten of moeijelijk maken. Met behulp van dit werktuig en zonder veel geneesmiddelen, als alleen iets om de verrigtingen der maag en het gedarmte te regelen, werd zijn toestand op eene zeer in het oog vallende wijze verbeterd; en daar die verbetering spoedige en besliste voortgangen maakte, gaf ik hem den raad, zich voor een korten tijd op het land te begeven, en met het middel, dat hem reeds zulke goede diensten bewezen had, voort te varen. Na eenige weken vertoevens keerde hij wederom naar de stad terug, en dat wel in eenen toestand, dat hij op nieuw zijnen post konde aanvaarden en een geheel gezond uitzigt had verkregen. Hij had tot verwondering in vleesch toegenomen, zijne spieren waren vast en krachtig, hoesten en fluimlozing hadden hem schier geheelenal verlaten, en hij was, in vergelijking met zijnen vorigen staat, een sterk man geworden. Als ik hem voor het eerst na zijne terugkomst weder zag, onderzocht ik zijne borst, en had ook toen volkommen reden om tevreden te zijn. Pectoriloquie kon nog altijd op beide zijden der borst opgemerkt worden, evenwel was zij op de regter-

zijde onvolkommen, op de linker daarentegen zeer kenbaar, offchoon in minderen graad dan voorheen, en had eenen metaalachtigen toon. Uit de laatste omstandigheid maakte ik op, dat het het binnenste bekleedende vlies een half kraakbeenig maaksel had verkregen. Bij vele zieken heb ik ondervonden, dat zij daarvan geen gevoel en gedurende verscheidene jaren slechts geringe bezwaarnissen hadden. Onge-lukkiglijk kreeg deze persoon, kort na zijne herstelling, waarschijnlijk uit onvoorzichtigheid, eene ontsteking van het borstvlies. Hoezeer hij, zoo als ik voor eenige maanden hoorde, deze ziekte doorstond, zonder mijnen raad wederom in te roepen, zoo beweek hij toch later onder derzelver gevolgen.

VIERDE ZIEKTEVERHAAL.

EENE UITHOLLING DER LONG, DIE HARE INBOUDSSTOFFEN DOOR EENE OPENING, WELKE AAN DE REGTER ZIJDE VAN DEN HALS WAS GEMAAKT GEWORDEN, ONTLASTTE.

In het jaar 1822 werd er een kind van bijna twee jaren, welks vader een buitenshuis in verpleging gebrachte Gasthuis-zieke was, tot mij gebracht. Hetzelve leed niet alleen aan hoest, maar ook nog aan eene andere, zeldzaam voorkomende, onder den naam van pemphigus (*) bekende ziekte, welke met het

---

(*) Pemphigus, van πέμφις eene luchtblaas, dus blaasziekte.

uitbreken van blaasjes ter grootte van amandelen , achter het regter oor begon , welke zich allengs over den rug en dezelfde zijde van den hals verspreidden , eene scherpe , geelachtige vloeistof afscheidden en diepe groeven in de huid achterlieten . Deze bijna ongeneeslijke ziekte week eindelijk na eene veelvuldige behandeling en de aanwending eener zalf uit de *Scrophularia nodosa*. (Kropklierwortel) . De door de ziekte aangetaste deelen genazen als eene brandzweer , doch lieten verscheidene diepe naden achter . De zwakte , welke deze ziekte naar zich sleepte , nam een einde met het vormen van knobbels aan het bovenste gedeelte der regter long , welke ten laatste week werden en zich eenen weg onder het sleutelbeen baanden . Daarbij naderde de etter tot aan het midden van den hals , terwijl hij de rigting der met likteekenen voorziene huidbekleedfelen volgde . Naardien ik bespeurde , dat dit deel zoo dikwijs , als het kind hoestte , opzwol , en dat dit gezwel lucht in zich bevattede , zoo verzocht ik den Heer STURKEY , den toenmaligen Heelmeester van ons Gasthuis , op deze plaats eene opening te maken , waarop terstond eene menigte van lucht en etter , tot groote verlichting van den kleinen zieken , te voorschijn kwam . Eenige dagen daarna hield de uitvloeiing op ; doch uit hoofde der groote zwakte , welke de beide , kort op elkander volgende ziekten hadden achtergelaten , bleef het buitendien teedere kind slechts nog enige weken in leven . Zijnen dood moest men aan een volkomen verval van levenskrachten , welke noch door een voedenden eetregel , noch door versterkende middelen konden opgebeurd worden , toeschrijven . Bij de opening van het lijkje vond men verscheidene knobbels in beide longen ; doch de vlakten der grote holligheden waren tot elkander genaderd , en op ver-

scheidene plaatsen ligt zamengegroeid, ten bewijze, dat het kind door den tegelijk aanwezig zijnden uitgebreiden staat der longen elken aanleg tot Longtering zoude overwonnen hebben, zoo het in leven gebleven was. Nog moet ik opmerken, dat de darm scheils-klieren zoo opgezwollen waren, dat hierdoor de voeding van het ligchaam geheelenal moest verstoord worden.

VIJFDE ZIEKTEVERHAAL.

LONGTERING DOOR DE BORST-OPENING GENEZEN.

De Heer G. S., oud 30 jaren, in de Norfolkstraat, aan het *Strand* woonachtig, had verscheidene verliezen in den handel geleden, waardoor hij zeer bedrukt geworden, en ten laatste in ware Longtering vervallen was. Waarschijnlijk had *hij* reeds drie jaren te voren, eerdat ik hem onder behandeling kreeg, aan Tering geleden, doch scheen daarvan te zijn hersteld geworden. Ik heb redenen om te gelooven, dat dit door eene aandoening der longpijpen, welke hem na eenigen tijd had verlaten, geschied was. Naardien hij later door nieuwe rampen getroffen werd, stortte hij op nieuw in zijnen vroegeren teringachtigen toestand. Ten tijde dat hij mijne hulp verlangde, gaven alle teekenen te kennen, dat zijne ziekte

reeds aanmerkelijke vorderingen gemaakt had. Uit het verhaal zijner ziekte maakte ik op, dat er ten minste achttien maanden te voren eene tweede uitbreking van knobbels was ontstaan, en na voorlopige weekwording eener knobbelmasfa van aannmerkelijken omvang, tot vorming van eenen etterzak moest aanleiding gegeven hebben. Soms had hij het gevoel van volheid in de bovenste streek van de linker zijde der borst, alsof zich aldaar etter in eene holligheid opgehoopt had; welke geenen uitgang konde vinden; en er kwam terstond verligting bij, nadat hij bijna een theekopje vol met etterachtige vloeistof had opgehoest. Als hij hoestte, kon hij zelf de beweging der vloeistof in zijne borst gewaar worden. Bij het onderzoek door middel van het oor, konde men eene uitgebreide pectoriloquie, welke zich van de plaats onder het sleutelbeen tot onder aan de derde rib uitstrekte, onderscheiden, en ik bemerkte duidelijk het opborrelen der vloeistof over het geheele bovenste gedeelte der linker zijde van de borst. Gedurende eenen geruimen tijd gelukte het mij de duidelijk kenbare hectische koorts te verwijderen, en de overvloedige fluimlozing liet een weinig na. Er traden menigvuldige twijfelachtige veranderingen tus-schen betering en verslimmering in, en ik gaf hem eindelijk, onder meer andere middelen den raad, van over zee naar het noorden van Engeland te gaan, dewijl ik hoopte, dat hem aldaar de zamentrekkende (bracing) eigenschappen der lucht nuttig zijn zouden. Na een kort verblijf aldaar, keerde hij een weinig gebeterd naar Londen terug. Overtuigd zijnde, dat geneesmiddelen hier slechts tijdelijke verligting konden aanbrengen, en in de vooronderstelling, dat zijn regter long, met uitzondering van een oud gevormd likteeken, gezond was, de onderste kwabbe der lin-

ker long echter nog volstrekt niets geleden had, waagde ik het, hem eene heelkundige bewerking voor te stellen. Niettegenstaande dat een Geneesheer en bloedverwant van hem mijnen voorflag met bespotting verwierp, stelde hij toch zulk een groot vertrouwen in mij, dat hij er dadelijk zijne toestemming in gaf. Mij is inderdaad nooit een ongelukkig toeval in deze operatie te voren gekomen, zoo dikwijls als ik dezelve ook ten uitvoer bragt, behalve in een geval van etterborst, hetwelk mij in de vroegere jaren mijner praktijk gebeurde. Het beknopte verhaal van dit wonderlijke geval, heb ik aan een inlandsch geneeskundig Genootschap uitvoerig medegedeeld. Ook maakt LAENNEC gewag van een geval, dat met het mijne overeenkomt, dewijl in beide gevallen eene tegennatuurlijke ligging, en wel in het mijne, hetgeen nog nimmer bestaan heeft, die van een belangrijk ingewand, plaats vond.

Met behulp van een' mijner leerlingen verrigtte ik de operatie, en wel met eenen volmaakt gelukkigen uitslag. Ik voerde den trokart tuschen de tweede en derde rib, in eene bijna loodregte lijn met den tepel der linker borst in. Er vloeide, zoo als ik verwacht had, slechts weinig etter uit; want mijn voornaamste doelwit bij die bewerking was, aan de lucht uitgang te verschaffen, en aldus door uitzetting van de onderste kwab der linker long eene verkleining der holligheid te bewerken. Ik liet deze opening omstreeks tien dagen open, terwyl ik er een klein stukje veerkrachtige hars, dat ik van buiten goed bevestigde, instak. Toen ik echter bevond, dat zich de holte door de uitzetting en vergrooting der long zoo geheel en al zamentrok, dat er verder geene lucht meer uit ontvappen konde, nam ik de wiek weg. Omtrent dezen tijd kwam er eene zinkings-aandoen-

ning van de onderste kwab der geoperceerde zijde bij; en konde ik door middel van het oor opmerken, dat zich het weefsel der long op den top van dezelfde zijde uitbreidde. Eer dat nog twee maanden verlopen waren, was mijn zieke in staat om uit te gaan, en was hij van alle toevallen der Longtering volkomen bevrijd. Na verloop van ongeveer twee jaren na de operatie, genoot hij eene uitmuntende gezondheid, en hield hij niets anders overig, dan eene zinking, waaraan hij voor het overige schier alleen zijn gezondheid te danken heeft.

ZESDE ZIEKTEVERHAAL.

LONGTERING DOOR HET SPOEDIG HIERBIJ KOMEN VAN EEN LUCHTGEZWEL GENEZEN.

Een jong meisje, de dochter van een' zeer geacht handwerksman in Klein-Brittanje, werd, nadat zij reeds lang aan eene zenuw-ziekte had geleden, waar tegen verscheidene middelen zonder duurzaam gevolg waren aangewend geworden, teringachtig. Naar mijn gevoelen was hare ziekte door het gebruik van zoo vele en te lang voortgezette gencesmiddelen ontstaan. Nadat reeds de veelvuldige toevallen der Tering eenen geruimen tijd aanwezig waren, deed men mij het voorstel, om met eenen bij een Gasthuis der Hoofdstad aangestelden Geneesheer te raadplegen. Het oordeel van dien Geneesheer over het geval was

zoo ongunstig , dat hij aan häre ouders zonder achterhoudenheid verklaarde , dat zij geene zes weken meer konde leven. Eene naauwkeurige onderzoeking van het bovenste gedeelte der linker long , alwaar ik de tegenwoordigheid eener holligheid vermoedde , gaf mij intuschen de overtuiging , dat hij zich waarschijnlijk in zijne beschouwing konde vergist hebben. Mijne beschouwing grondde zich op duidelijke ken teeken van een luchtgezwel , dat zich aan mij bij de auscultatie door een droog krakend geruisch als van groote blazen te kennen gaf. Deze luchtgezwel achtigen toestand was , naar mijn gevoelen , afkom stig van eenen krampachtigen aanval in de keel , die zoo hevig was , dat zij bijna verstikking veroorzaakte. Uit deze omstandigheid , gepaard met het eens klaps ontstaan van het luchtgezwel , was ik van oordeel , dat er eene verscheuring van verscheidene luchtcellen moest hebben plaats gegrepen , en dat er met den tijd , wegens de daarop volgende uitzetting van het longweefsel eene wondsluiting zoude intreden. Ik bedroog mij ook niet in die vooronderstelling ; want offchoon er nu reeds bijna drie jaren sedert het tijdstip , waarvan ik spreke , zijn verloopen , zoo is het jonge meisje toch nog in het leven , en geniet eene uitmuntende gezondheid.

ZEVENDE ZIEKTEVERHAAL.

LONGTERING DOOR VERWAARLOOZING GENEZEN.

Een zilversmid van ongeveer 50 jarigen ouderdom, welke voorheen volmaakt gezond was, en zich in goede omstandigheden bevond, werd door het hardste noodlot bezocht, hetwelk een vader treffen konde; er werd namelijk aan zijnen zoon, wegens slechte handelwijze, eene geregtelijke straf opgelegd. De jongeling had zich met losbandig gezelschap ingelaten en was verleid geworden, om valsche banknooten te verspreiden; van de misdaad overtuigd zijnde, werd hij tot transportatie veroordeeld. De schande welke hij daardoor aan de tot dusverre onschuldige familie aانbragt, werkte zoo geweldig, zoowel op den vader, als op eene bijna volwassene dochter, dat het hartzeer en de gemoedsonrust ten laatste hunne gezondheid geheel en al ondernijnden. Na eene ziekte van slechts weinige maanden stierf de dochter; de vader stond echter, na veelvuldig lijden van het ligchaam en der ziel, aan den rand van het graf, en achtte het leven zoo weinig, dat hij het alleen als eenen last aanzag, en noch geneeskundige hulp verlangde, noch buiten-dien de noodige zorgvuldigheid aan zich besteedde. Desniettemin werd hij wederom gezond, en leefde nog verscheidene jaren. Ruim 17 jaren na deze, volgens waarschijnlijkheid na zijne wonderbare herstelling, werd ik bij hem ontboden, wegens eenen aanval van

beroerte, welke, zoo als ik naderhand inzag, uit een hartklopping voortkwam. Gedurende zijne herstelling van dezen aanval werd hij van een' ruw mensch op een' ongevoelige wijze door de herinnering van zijnen ontaarden zoon gekrenkt, en daardoor zoo diep getroffen en ter nedergeslagen, dat hetzelve veel tot verhaasting van zijn dood bijdroeg. Terwijl hij onder mijne behandeling was, verhaalde mij zijne vrouw, dat hij voorheen aan Longtering geleden had en wederom was genezen; ik vernam echter ook tevens, dat hij aan eene langdurige aandoening der longpijpen geleden had. Daaruit maakte ik op, dat zijne wonderbare genezing aan het toetreden eener zinking bij de Tering zoude kunnen toegeschreven worden. De onderzoeking van het lijk bekrachtigde ook mijne vooronderstelling. Ik vond duidelijk gemerkte likteekener, vooral op het bovenste gedeelte der regter long; knobbelknoopen, welke geel en ondoorschijnende in het midden waren, en door de afscheiding van zwarte longenzelfstandigheid in het nabij gelegen celwijsweefsel verscholen waren; de longen waren van grooten omvang en door lucht uitgezet. Bij dit geval moet ik nog eene opmerking voegen, die mogelijk hard mag schijnen, doch welke ik uit liefde voor de waarheid en ter bevordering der Geneeskundige kennis niet mag achterwege laten. Indien namelijk deze persoon, toen hij door de Longtering werd aangedaan, zich aan de hulp eens Geneesheers had toevertrouwd, dan zoude waarschijnlijk de aandoening der longpijpen, in welke zijne redding bestond, zoo als dit zoo dikwerf plaats grijpt, verstoord zijn geworden, omdat de Geneesheeren met derzelver nut onbekend zijn, en aldus zijn leven verscheidene jaren vroeger geëindigd hebben.

ACHTSTE ZIEKTEVERHAAL.

VAN ZELVE GENEZENE LONGTERING.

Mejusvrouw M. —, omstreeks 23 jaren oud, een meisje met eene schoone ligchaamsgestalte en zeer beschafde geestvermogens, raadpleegde mij in den zomer van 1826 wegens toevallen eener volmaakte Longtering, waarover zij alreeds den Heer HOWSHIP om raad gevraagd had. Ik moest haar met dezen bekwaamen Heelmeester gemeenschappelijk bezoeken, en wij behandelden haar nu gedurende verscheidene weken. Ik kan mij onder alle de gevallen, die mij zijn te voren gekomen, geen te binnen brengen, dat met zulk hevig, kwellend en altijd durend hoesten was vergezeld geweest. Wij beproefden alle mogelijke middelen ter verlichting, en dienden *Sedativa* (bedarende middelen) van verschillenden aard toe; doch alles zonder uitwerking. In de plaats dat hare ziekte verminderde, nam zij blijkbaar toe, en waren hare vrienden niet alleen voor haar leven beducht, maar begonnen wij zelve te wanhopen. In dezen hagchelijken toestand raadden enige goede vrienden hare moeder aan, om hare toevlucht tot een man te nemen, die wel geene eigenlijke geneeskundige opvoeding had genoten, maar toch in een zeker en naam stond. Naardien men ons van de zaak onderrigt had, en omdat wij gaarne aan de moederlijke angstvalligheid wilden toegeven, beschouwden wij het niet *infra dignitas*.

tem nostram (beneden onze waardigheid), aan te horen, wat dan de man over de zaak dacht, zonder ons intuschen in eene formele consultatie in te laten. Wij dienen hem dat regt te laten wedervaren, dat zijn gevoelen niet onverstandig en in overeenkomst met de zaak was; maar hij hield den toestand der zieke voor zoo hopeloos, dat hij er volstrekt niets mede te doen wilde hebben. In weerwil dezer treurige voorzegging, begon echter het jonge meisje, tot ons groot genoegen, kort daarna wederom beter te worden. Hare gezondheid werd langzamerhand wederom hersteld, en voor zoo verre mij bekend is, bevindt zij zich ook tegenwoordig nog wel. Uit vroegere waarnemingen zoowel, als uit andere gevallen, welke ik in latere tijden ontmoet heb, geloof ik te mogen opmaken, dat de vorige krampachtige met kinkhoest overeenkomstige hoest, eene verschuring der luchtcellen en daardoor eene doordringing der lucht in de verschillende afdeelingen der longen veroorzaakt heeft. Deze soort van luchtgezwel maakt even als het blaasachtig-luchtgezwel daardoor, omdat het blijft voortduren, de longen uitgebreid, en brengt, wanneer het toevalliger wijze zich in de nabijheid van den ziekelyken longentop bevindt, de vlakte eener holte in aanraking. Hoewel ik nu kieschheids-halve de borst der zieke tegen het einde harer ziekte niet onderzoeken, en mij daarom niet met zekerheid van de tegenwoordigheid van een luchtgezwel overtuigen konde, zoo moet ik evenwel, bij verdere nadachte over het geval, vooronderstellen, dat de zieke voor het grootste gedeelte hare genezing aan den hoest had te danken, welken men voor het overige voor zeer gevaarlijk zoude gehouden hebben, en welke mij ook toen ter tijd zoo tofscheen.

NEGENDE ZIEKTEVERHAAL.

MERKWAARDIGE INVLOED DER BESCHERMENDE WERKING VAN DE AANDOENING DER LONG- PIJPEN.

Ik kies dit geval onder vele andere uit, omdat hetzelve het nut der zinking tot voorkoming der Longtering op eene zeer beslisfende wijze bewijst. Een voornaam boekhandelaar van Paternosterstraat, wiens broeder en zusters allen aan de Longtering overleden zijn, is zelf onderhevig aan aamborstigheid, welke hij zich door eene zinkingachtige aandoening der borst in zijne kindschheid heeft op den hals gehaald. De zieke is tegenwoordig omstreeks 50 jaren oud, en bevindt zich met uitzondering van het ongemak, dat hem soms de gemelde ziekte veroorzaakt, in ieder opzigt wel. Het belangrijke van dit geval bestaat slechts hierin, dat de zieke het eenigste lid zijner familie was, welke aan de Tering ontsnapte, en dat men deze buitengewone uitzondering niet, zoo als bij eene oppervlakkige beschouwing mogt toeschijnen, aan eenen hem opgelegden last, maar wel aan een voor hem weldadig toeval, namelijk de aamborstigheid, moet toeschrijven.

Daar mij eenmaal het onderwerp daarnaar toe geleid, maak ik mij der gelegenheid ten nutte, om hier nog iets ter verklaring van een zeer merkwaar-

dig verschijnsel, namelijk der voortplanting van teringachtige en asthmatische individuen, te zeggen. Dat de Longtering erfelijk is, daarvan heb ik reeds melding gemaakt; maar er bestaat ook nog eene andere, door mij reeds dikwerf aangevoerde omstandigheid, welke niet alleen tot verdere bevestiging dezer daadzaak, maar ook tot klarheid van mijn gevoelen over de beschermende eigenschap der zinking dienen kan; ik bedoel dat, wanneer een met Longtering behekt voorwerp aamborstig wordt, de kinderen, welke voor het daarbij komen der aamborstigheid geboren worden, den aanleg tot Tering overerven, terwijl dat de later geborenen geheelenal van dezen aanleg bevrijd zijn. Zonder twijfel zullen er uitzonderingen op dezen regel gevonden worden, wanneer bijzondere begunstigende oorzaken daarop inwerken, maar de regel zal des niet te min bewaarheid blijven; inderdaad, zal de uitzondering van den weerstand ontstaan, welke in dergelijke gevallen de natuur aan de aanvallen der Longtering tegenstelt.

TIENDE ZIEKTEVERHAAL.

ZIEKTEVERMENGING, WELKE MET TERING EINDIGDE.

C. L., oud 50 jaren, eene huishoudster bij eene geneeskundige inrigting, welke haar dagelijks in de gelegenheid stelde, om met verscheidene beroemde

Geneesheeren te verkeeren, werd voor vele maanden door een aanmerkelijk lijden en eene eigenaardige gevoeligheid der maag, waardoor zij het voedsel niet goed bij zich konde houden, overvallen. Men was van gevoelen, dat zij aan eene kankerachtige aandoeing van dit werktuig leed, en schreef verscheidene verzachtende middelen daartegen voor. Edoch, hare gezondheid nam gedurig meer af, en zij kreeg eenen aanhoudenden hoest, welken zij tot dusverre nog niet had gehad, eene korte ademhaling, wierp etterachtige stof op, werd zeer mager, en leed aan hectische koorts en het nachtzweeten. Na een langdurig lijden stierf zij eindelijk aan deze schijnbaar dubbelde kwaal der maag en der borst. Bij de lijkopening bevond men, dat de oorzaak dezer ziektevermenging in eene polijp der baarmoeder bestond, welke dit werktuig zeer aanmerkelijk uitgezet; en zonder twijfel zoowel de ziekelijke prikkelbaarheid der maag, als ook eene verstoring der gezondheid in het algemeen en ten laatste Tering veroorzaakt had. Het eenigste ziektekundige verschijnsel, dat zich in de maag bevond, waren verscheidene kleine donkere klieren in het slijmvlies nabij den *pijlorus* (portier). De longen hadden holligheden en knobbels en duiden op verscheidene plaatsen sporen van ontsteking aan. Ik haal hier dit geval tot bevestiging mijner vroeger medegedeelde beschouwingen over de schadelijke voortbrenging der Tering door algemeene zwakte aan, wanneer haar geene zinking, of geene werktuiglijke uitspanning der borst tegenwerkt. Bij aldien men vroegtijdig tot de inademing zijne toevlucht had genomen, dan zoude de ziekte gestuit, en de zieke zoo lang in het leven gebleven zijn, tot dat de polijp door het *orificium uteri* (baarmoedersmond) was doorgedrongen, en zich alzoo de op-

merkzaamheid der Geneesheeren tot zich getrokken hebben. Alsdan hadde men dezelve ook wel kunnen wegnemen.

Er staan mij nog vele gevallen ten dienste, alwaar de Longtering zoowel bij geneeslijke als ongeneeslijke ziekten toetrad; hare beschrijving zoude echter tot niets verder dienen, dan om datgene te bevestigen, wat ik zoo even gezegd heb, waarom ik hetzelve hier oversla.

ELEFDE ZIEKTEVERHAAL.

BESCHERMENDE INVLOED DER ZINKING, WANNEER ZIJ BIJ LONGTERING KOMT.

Mevrouw H. —, de vrouw eens ambtenaars bij de Bank, bediende zich van den raad eens leeraars over de ziekten der vrouwen aan een onzer aanzienlijkste Gasthuizen tegen longteringachtige toevallen, evenwel zonder eenig nut, waarom zij vooromstreeks tien jaren mij om hulp aansprak. Zij leed aan hectische koorts, bloedspuwing, om kort te gaan, alle de bekende toevallen der Tering waren bij haar aanwezig. In den toenmaligen tijd hadden mijne beschouwingen over de behandeling der Longtering nog niet die behoorlijke rijpheid verkregen. Intuschen gelukte het mij toch hare ziekte chronisch te maken, en weldra nadat dit geschied was, kwam er eene aandoening der longpijpen bij. Totdat de holte in de

long volkomen genezen was, hoestte zij nog na lange tuschenpozingen bloed op, en was hare gezondheid nog somwijlen aan onbestendigheden onderhevig. Gedurende zulk eene tijdelijke wederinstorting raadpleegde zij, zonder mij daarbij haar vertrouwen te onttrekken, op dringend verzoek van een' harer vrienden, nog een' ander Geneesheer, welke reeds personen van koninklijken bloede onder zijne lijders geteld had. Deze schuddede, tot grooten schrik mijner arme zieke, het hoofd, en verzekerde aan hare vrienden, dat zij verloren was. Buiten zich zeive van onsteltenis over deze droevige voorzegging, ijde Mevrouw H. naar mij toe, verontschuldigde zich wegens haar schijnbaar gebrek aan vertrouwen, en vertelde mij de jammerlijke geschiedenis. Zij was zeer verwonderd, dat ik bij haar verhaal van de droevige, donkere voorgevoelens van dien Geneesheer mij niet van lagchen onthouden konde, en als zij van sterven sprak, helderop lachte. Het gelukte mij ook weldra, haar alle vrees te benemen, en haar door mijne aanmoediging wederom moed in te boezemen, zoodat zij zijne voorschriften op zijde zette en zich aan de mijne hield. De gevolgen, welke doorgaans de verschijning eener zinking bij de Longtering vergezellen, bleven ook hier niet achter, en tegenwoordig stemt zij, in plaats van, gelijk voorheen, voor den uitgang te sidderen, in mijn lagchen in. Zij behoort tot de vele gevallen, welke ik opgemerkt heb, alwaar de genezing door de eigene kracht der natuur is bewerkstelligd geworden.

TWAALFDE ZIEKTEVERHAAL.

**LONGTERING, DOOR VERKOUDHEID EN GEBREK
AAN VERTROUWEN OP GENEESKUNDIGE HULP
CENEZEN.**

De Heer D—, 24 jaren oud, had door eene buitensporige levenswijze zijn gestel zoodanig verzwakt, dat het daardoor zeer in verval geraakte. Hij was zich zelven in de gevolgen daardoor nuttig, dat hij de geneeskundige raadgevingen weigerde, dewijl zij den staat zijner gezondheid niet wezenlijk verbeterden. Aan bezigheid gewend, en het verblijf in huis, waarin hij verbannen was, moede, liet hij zich verleiden, om bij het terugkeeren der lente eensklaps zijne verwarmde kamer te verlaten, en besloot hij, daar hij toch eenmaal geloofde te moeten sterven, liever zoo te sterven, als hem het aangenaamste zoude zijn. Derhalve volgde hij zijne geliefkoosde neiging om te vischen op. Dit was in de maand Maart, wanneer vooral de Oostelijke winden plegen te waaijen. Het ergste gevolg van dezen schijnbaren schijlijken overgang in de lucht was, dat hij eenigen tijd daarna eene koude vattede, en zich, zoo als het toescheen, eene zinking der luchtpijp op den hals haalde. Zijne ademhaling was aanmerklijk aangedaan, en hij werd zeer vol op de borst. Dit belette hem toch niet, zijne neiging verder op te volgen, en zijne ziekte nam, zoo als het scheen, nog altijd

toe. Desniettegenstaande nam hij zich niet in acht, gebruikte geene geneesmiddelen, en hield aan met in de lucht te gaan. Eenigen tijd daarna stelden er zich tekenen van beterschap in, hij verloor allengs zijn vermagerd voorkomen, nam in vleesch en in sterkte toe, werd echter zeer lastig gevallen door een zeker hijgen en hoorbaar ratelen op de borst. Aldus bragt hij verscheidene maanden door, waarna hij zich tot mij wendde. Nadat ik zijne borst onderzocht en mij den geheelen loop zijner ziekte niet alleen van hem, maar ook van den Geneesheer, welke hem tot daartoe behandeld had, had laten verhalen, zag ik nu wel in, dat hij zijne herstelling van de Longtering aan dezen zinkingstoestand der luchtpijp te danken had. Ik moet hier nog aanmerken, dat genezingen van dien aard menigvuldiger onder de geringere dan onder andere klassen van menschen voorkomen, en alzoo verstrekt dan dat, hetwelk op den eersten oogslag als een ongelukkig toeval mag verschijnen, in vele gevallen den teringachtigen tot heil; ik bedoele — de verkoudheid!

DERTIENDE ZIEKTEVERHAAL.

GEVAL VAN LONGTERING, DOOR DE INADEMING
GENEZEN, EN DOOR DEN LIJDER ZELVEN ME-
DEGEDEELED.

Ik, Johannes Cales, een Letterzetter, oud 40 ja-
ren, kreeg in Julij 1833 eenen hevigen hoest en hec-

tische koorts, zoodat de slijm met bloed vermengd was, en ik daarna omtrent 10 minuten lang eene groote hoeveelheid helder bloed uithoestte. Mijne gezondheid en ligchaamskrachten namen daarbij zeer af; en mijn geheele gestel geraakte zeer achteruit, zoodat ik slechts met groote inspanning en onder veel lijden mijne bezigheid kunde voortzetten. In dezen lijdensvollen en gevvaarlijken toestand raadpleegde ik den Doctor RAMADGE, welke mij dampen van Hop door eene omtrent vier voeten lange buis liet inademen, mij inwendige geneesmiddelen toediende, en terader liet. Kort daarop ontwaarde ik, dat zich de staat mijner gezondheid zeer schielijk verbeterde, en tegenwoordig ben ik zoo gelukkig van te kunnen zeggen, dat ik mij buiten alle gevaar en vrij van inwendige bloedstortingen en alle toevallen der Longtering bevind.

Den 13 Januarij 1834.

Bij de bovenstaande gevallen, waarvan er slechts weinigen zijn, in verhouding tot degene, welke ik nog gedeeltelijk door zieken medegeedeeld, gedeeltelijk door mij zelven opgeteekend, voor mij heb liggen, voeg ik nog twee brieven van geneesheeren, welke desgelyks berekend zijn, om de uitmuntende voordeelen van de uitzetting der longen te bewijzen. Tot opheldering van den eersten moet ik hier nog bijvoegen, dat men vergeten heeft te zeggen, dat bij de onderzoeking der borst de natuurkundige teekenen der Longtering duidelijk zijn opgemerkt geworden.

Waarde Heer!

Op uw verzoek, deel ik u hier de volgende narratien over mijne gezondheid mede:

In den winter van 1832 kreeg ik den hoest, genoot evenwel daarbij nog eene lijdelijke gezondheid; in voorledene Meimaand eerter kreeg ik eenen hevigen aanval van pijnen in de borst, waartegen Spaansche vliegen-pleisters en geneesmiddelen schijnbaar met goed gevolg gebruikt werden; omstreeks acht dagen daarna kwam nogtans de pijn met vermeerderde sterkte terug. Nadat men mij tweemaal rijkelijk op den arm had adergelaten, bloedzuigers en blaartrekende pleisters waren aangewend geworden, verminderde zich de pijn, en ik konde wederom vrijelijk ademhalen. Ik was alleen nog buitengewoon zwak. Er werden op nieuw bloedzuigers en trekpleisters aangelegd, zonder dat evenwel de pijnen daardoor overnieesterd werden, en offchoon er op den staat mijner gezondheid in het algemeen werd acht geslagen, namen toch mijne ligchaamskrachten aanmerkelijk af, en ik dacht reeds, dat ik nimmer mijne gezondheid wederom verkrijgen zoude. Onder deze omstandigheden wendde ik mij in Julij tot u, en ik verheug mij, te kunnen zeggen, dat ik onder uwe geschikte behandeling weldra aanving van mij beter te bevinden, dat ik in de laatste twee a drie maanden volstrekt geene geneesmiddelen meer heb ingenomen, en tegenwoordig sterker en vlugger ben, dan in het jaar 1832, voor het begin mijner ziekte. Sedert eenigen tijd heb ik ook geenen hoest meer.

Met den wensch, dat u deze mededeelingen van dienst mogen zijn, verblijve ik steeds

Uwe Carl Rose.

PS. Ik heb vergeten te zeggen, dat ik nog altijd van de inademing gebruik make.

BEAUMONT-SQUARE, den 5den Februarij 1834.

Aan Dr. RAMADGE, *Ely-Place, Holborn.*

Het volgende is het uittreksel eens briefs van eenen Geneesheer , welke in een geval van volkomene Longtering , die hij onder zijne behandeling had , mijnen raad verzocht: Ook geeft hij , tot mijne verblijding , van de werkingen der inademing eene voordeelige getuigenis.

Aan Dr. RAMADGE , *Ely-Place.*

Rije, den 17 Februarij 1834.

Geachte Heer !

Ik heb alle uwe voorslagen getrouw opgevolgd , en hoe ook het geval nog mag eindigen , zoo heeft toch de door u opgegevene kuurmethode meer nut aangebracht , dan alle andere , welke ik ooit heb ingeslagen , of die buitendien nog zijn aanbevolen geworden.

Uw toegenegene

J. H. Wilson.

Het toeval wilde , dat ik gedurende de laatste 12 maanden vier gevallen van Longteringachtigen bij Geneesheeren had op te merken , en ik verheug mij , van te kunnen zeggen , dat de uitslag in alle die gevallen gelukkig is geweest.

VERKLARING DER PLATEN.

EERSTE PLAAT.

Fig. 1. stelt een afgesneden stuk van de bovenste kwab der long van een' zieken voor, welke verscheidene jaren voor zijnen dood van de Longtering genezen was, maar met aamborstigheid stierf. Even zoo als de meeste longen van dien aard, vertoont zij op den top vasthechting der beide oppervlakten van het borstvlies; insgelijks is er een emphysematische toestand door groote doorschijnende blazen aangeduid, die met lucht gevuld en door verscheuring en vereeniging van verscheidene luchtcellen in een geraakt zijn. De half-kraakbeenige uitwendige plooijen of zakken zijn sporen van een inwendig likteeken. De grootte, welke deze long bereikt heeft, is op de teekening niet te zien, dewijl zij door het gedurig aanraken was te zamen gevallen.

- a. Een gedeelte der *Pleura costalis*. (borstvlies der ribben.)
- b. De plaats der zamengroeijing tusschen de *Pleura pulmonalis* en *costalis* (Borstvlies der long en der ribben.)
- c. Groote luchtblazen, voortbrengsel der opgeslotene lucht en voornamelijk door aandoening der longpijpen ontstaan.
- d. Uitwendige plooijen, de gevolgen eener inwendige toesluiting.
- e. Zwarte longstof in buitengewone menigte door het weivliezige bekledsel der long te zien.

Fig. 2. verbeeldt eene oude holte met halfkraakbeenig bekleedsel en de sporen der zoowel vezel-kraakbeenachtige als celachtige toesluiting; als ook oude, onrijpe knobbels, met zwarte longstof omringd. Het voorwerp, waarvan dit bovenste gedeelte der long is genomen geworden, leed over zes jaren voor zijnen dood aan Longtering, welke tot staan was gebragt geworden, en overleed aan beroerte.

- a. Luchtgezwelachtige blazen.
- b. Chromische borstvlies-ontsteking met geleachtige uitstorting daaronder.
- c. Een vezeldraad, die zoowel door een halfkraakbeenig, als celachtig likteeken heen trekt.
- d. Oude knobbels, in den staat van onrijpheid, en in het midden van verre rondom verspreide longstof liggende. Ook zijn er twee kleine knobbels boven over het dwarse likteeken te zien.
- e. Het (vezelachtig) vlies, hetwelk eene oude holte overdekt.
- f. Het halfkraakbeenig bekleedsel der zelfde holte.
- g. Zoo als het over eene uitwendige plooij heenloopt en in de opening van een longpijstakje zich verliest.
- h. Verbeeldt de grondvlakte van het afgesneden stuk der long en de verdeeling der zwarte longstof.

TWEEDE PLAAT.

Fig. 1. verbeeldt een afgesneden stuk van het bovenste gedeelte der long met het gedeeltelijk volmaakte likteeken einer knobbelholte. Het praeparaat, waarnaar de afbeelding gemaakt is, is een gedeelte der long van iemand, die van de Tering genezen is.

- a. Groote knobbelknoppen, door zwarte longstof omringd.
- b. Wijst de plaats aan, waar de aanhechting volledig is voorafgegaan.
- c. Opening der longpijpen, de long helt naar voren over.
- d. Blazen, zoo als die doorgaans bij herstelden van de Longtering gezien worden.

- e. Uitwendig indruksel , het bewijs van het likteeken.
- f. Rand van het afgesneden stuk , tegen de zwarte longstof aanliggende.

Fig. 2. Eene andere longtop , van een , die van de Tering genezen is.

- a. Kleine holten van langen duur.
- b. Onrijpe knobbels.
- c. Zwart nitzigt der long , door gebrekige afscheiding der zwarte longstof.
- d. Half kraakbeenige tezamenkrimping der uitwendige oppervlakte.
- e. Kalkachtig nederzetsel , vrij liggende , en uit een onvolmaakt likteeken gevallen. Verder boven aan in de lijn van het likteeken ziet men een tweede.

DERDE PLAAT.

Fig. 1. Een langwerpig afgesneden stuk long , van een man , welke elf maanden na de operatie van den borststeek overleed. Het geval is het tweede der genen, welke in het bijvoegsel zijn beschreven geworden.

- a. Verbeeldt goed georganiseerd celweefsel met een gedeelte van het vezel-kraakbeenige borstvlies.
- b. Digt celweefsel , van witachtige kleur , op eenige plaatsen half-kraakbeenig , hetwelk zich in verscheidene rigtingen taksgewijze verspreidt , en door aan elkander kleving van verscheidene holten gevormd is.
- c. Een breede tot een likteeken gemaakte band.
- c. (Aan de regter zijde) bijna volkommen gevormd likteeken.
- d. Schijnbare verdikking van het de long bedekkende borstvlies.
- e. Een longpijps-takje , dat zich in een onvolkomen vezel-kraakbeenig likteeken opent.

Fig. 2. Toestel voor de inademing , twee derde delen met warm water op te vullen.

- a. Luchtgat.
- b. Buigzame buis , die in het deksel van den toestel wordt ingezet.
- c. Buigzame buis , van enge doorsnede en met een ivoren mondstuk voorzien.

VIERDE PLAAT.

Fig. 1. verbeeldt een jongen met Longtering behabten zieken, aan welken de borststeek verrigt werd, waarop eene aanmerkelijke verkleining en ondoordringelijheid der regter long volgde. In plaats dat deze zijde zich zamentrok, ontstond er eene luchtgezwelachtige vergrooting der tegenovergestelde long, het hart werd meer naar deze zijde henengedrongen, en het voorste gedeelte der borst verkreeg die eigendommelijke misvorming, welke men duivenborst noemt. In tegenspraak met het gevoelen van LAENNEC, heb ik in gevallen van etterborst, (empyem), alwaar na lange zamendrukking der long, herstelling gevuld was, meer dan eens, in de plaats van zijdelingsche zamentrekking, welke hij als het gewone gevolg beschouwt, de verschijnselen waargenomen, zoo als dezelve op deze plaat zijn afgebeeld.

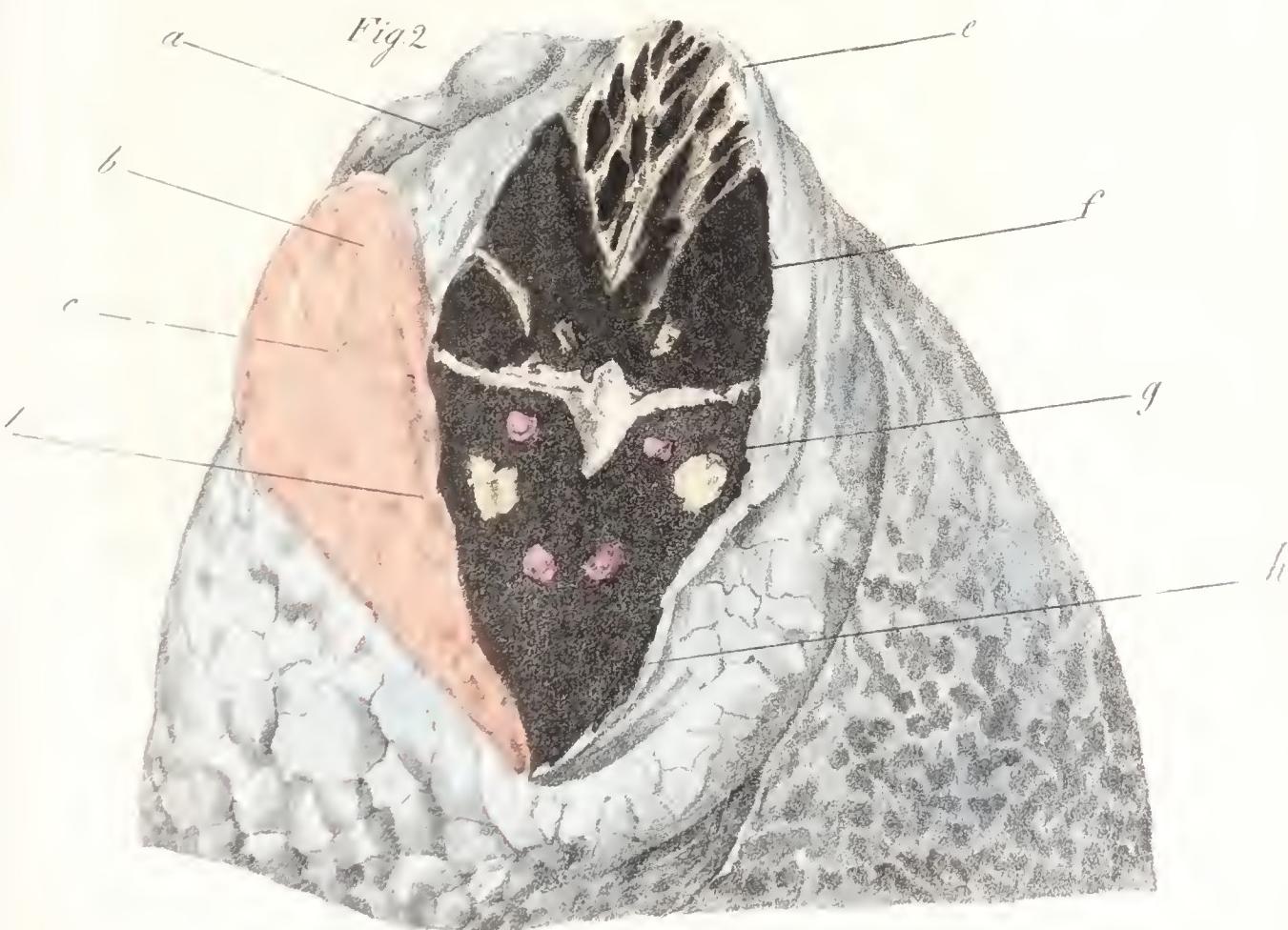
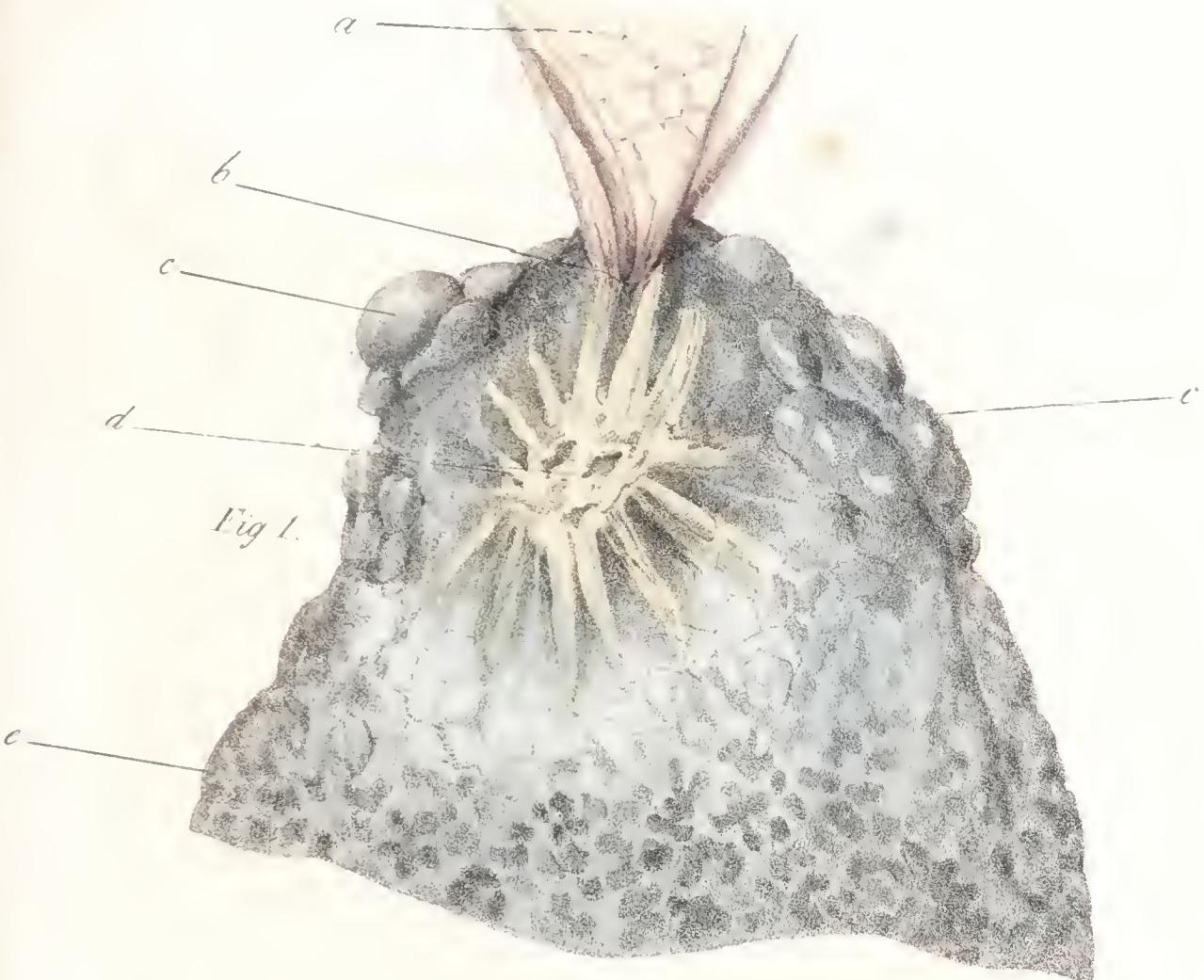
a. Tegenatuurlijke verheffing en hoekige vorming van den schouder.

b. Aan eene duif gelijke misvorming der borst.

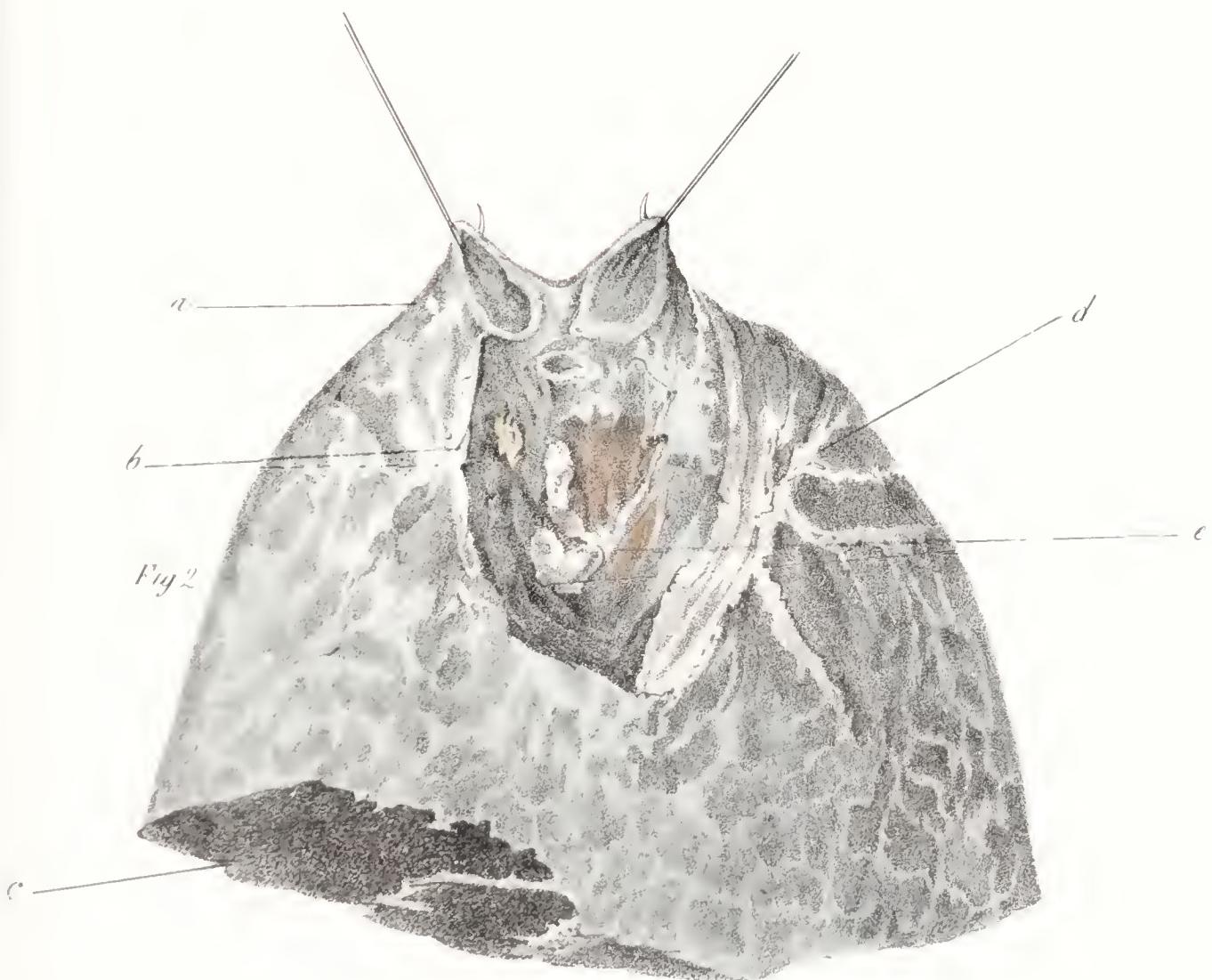
Fig. 2. en 3. Verbeelden twee longen van een' zieken, welke van zelf van de Longtering genas en wiens borst op de boven vermelde wijze gevormd was. Fig. 2 toont de zeer luchtgezwelachtig gewordene regter long aan. Eene verharding op haren top is in de tekening weggelaten. Fig. 3. verbeeldt de linker long, een derde gedeelte kleiner dan de regter, en half digit. Overlangs doorgesneden zijnde, had deze long bijna het voorkomen, als die op de derde plaat. Ik ben zeer genegeen om te gelooven, dat er in dit geval een luchtgezwel tusschen de longkwabben door hevig hoesten toesloten, en lucht in het naburige celweefsel uitgetreden was, welke de verschillende holligheden tot samenvoeging bragt.

PLAAT I.

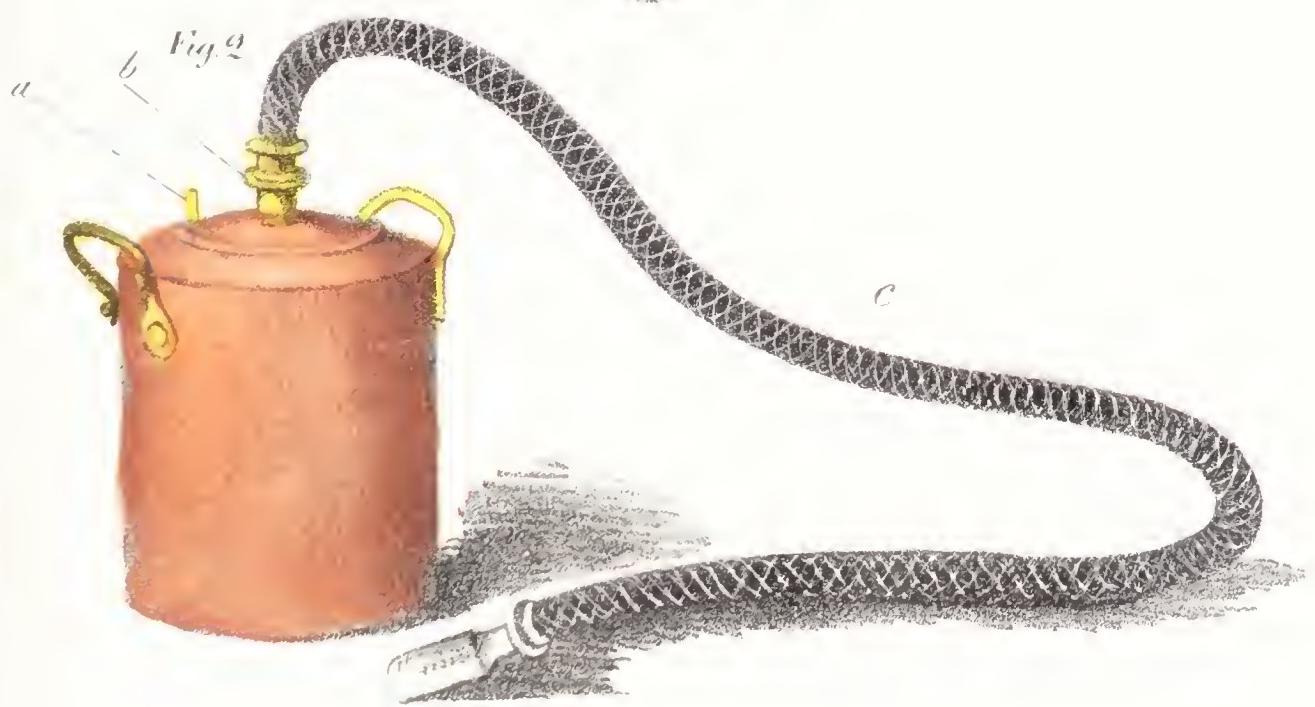
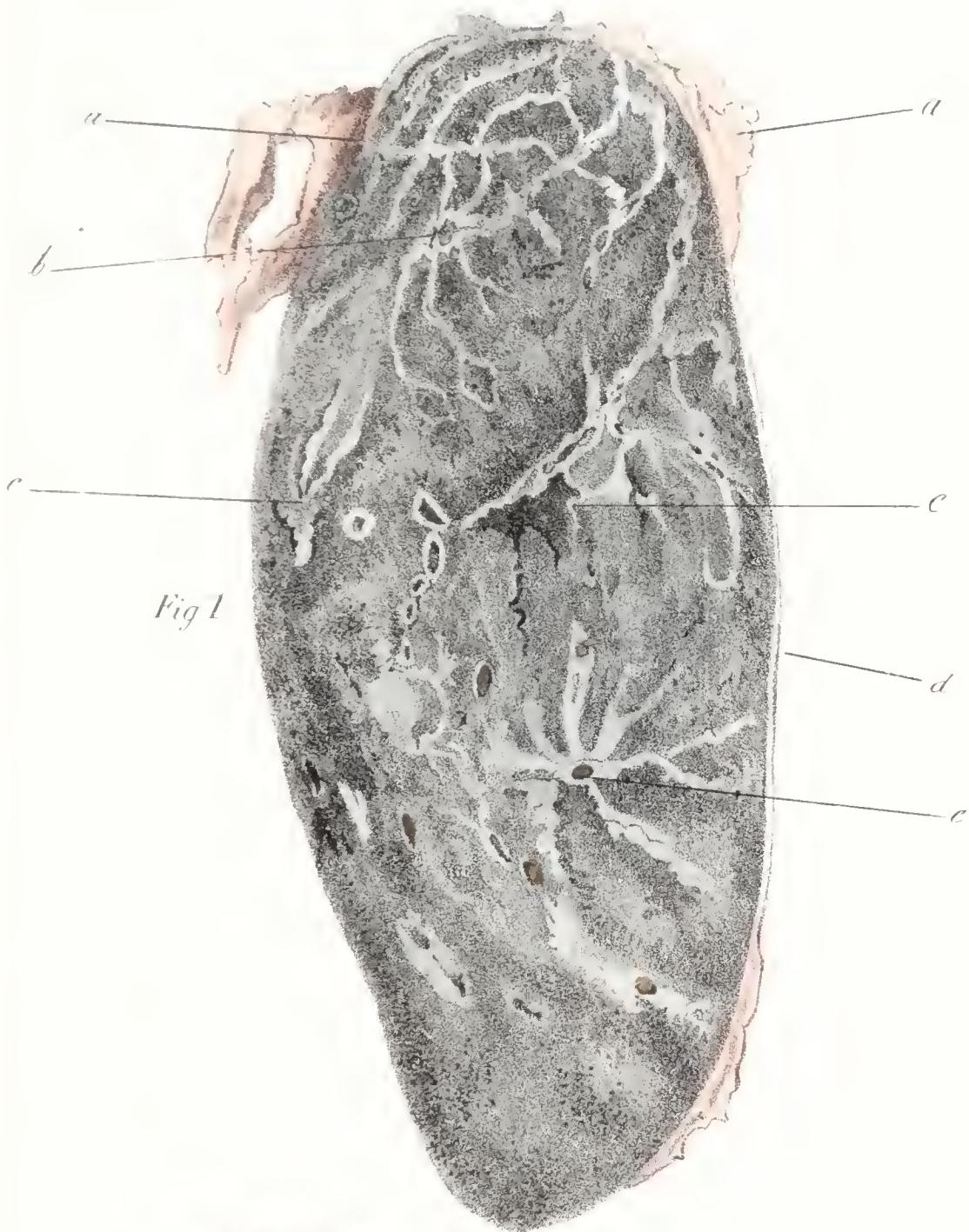

Fig. 1

a

b

Fig. 2

Fig. 3

